

ЧИТАЛИЩЕ

ГОДИНА III

Книжка 8.

1873

Май 31

ОТГОВОРЪ

На Г. Дриновѣтъ критикѣ върху
нашѣтъ исторіѣ Българскѣ.

—0—

Когато еще наченѣхмы да пишемъ Българскѣтъ исторіѣ, която въ лѣто 1869 издадохмы, нѣи твърдѣ добрѣ знаяхмы, че такова едно важно и мѣчно дѣло не можаше изведнѣжъ да ся сочини и напише, нито тѣй пълно и съвършено като да нема никакъвъ порокъ и недостаткъ, нито тѣй добрѣ и пріятно като да угоди на вси читатели безъ исключеніе. За това и въ конца на предисловіето си нѣи предварихмы « да ся помолимъ на нашиты читатели да « бждѣтъ снисходителни къмъ нашиты неволны недостат- « кы, като знаѣтъ добрѣ, че такива недостатки сѣ не- « избѣжни *всякому* който ся покушава да пише за такы- « ва важны историческы работы най-паче въ нашиты стра- « ны, гдѣто смы лишени въобще отъ публичны книгохра- « нилица, какъвто има въ Европѣ. Нѣи ще ся благода- « римъ и насърчимъ, ако читатели намѣрятъ че, спо- « редъ источницыты които смы могли да намѣримъ и при- « говоримъ, това що смы написали е доста чинно, ясно, « и любобистинно сочинено и изложено. »

Три години слѣдъ издачіето на тѣзи исторіѣ, т. е.

1)

въ лѣто 1872, чюхмы че ся издала върху пейж въ *пета и шеста книжка година I отъ Періодическото Списание на Бѣлг. Книжевно Дружество* критика, койкто съ петьрпѣніе чакахмы да получимъ, надѣѣще ся да видимъ въ нейъ волныты и неволныты си погрѣшки и недостатки, за да гы поправимъ и допѣлнимъ въ ползѣ нашѣ и народнѣ. Слѣдъ многомѣсечно же чаканіе сподобихмы ся най-сетнѣ при конца лѣта 1872 да получимъ реченѣтъ книжкѣ и прочетемъ тѣѣж критикѣ.

Видѣхмы убо че тая критика, направена врѣхъ 30 само страницы отъ нашѣтъ історіѣж, объема 35 страницы отъ реченото списаніе, т. е. до 43 страницы като нашиты. Видѣхмы и че отъ реченыты 35 критическы страницы, 29-тѣ были писани въ Москвѣ отъ ученаго Г-на М. Дринова, а другити 6 отъ редакціѣтъ на реченото *Періодическо Списание*, т. е. (както ся послѣ научихмы) отъ дѣловодителя на Дружеството Г-на В. Стоянову.

Нѣи быхмы отъ сѣрдце благодарили Г-ну Дринову и Г-ну Стоянову, ако въ критикыты си тѣи ны быхѣ наистинѣ освѣтили въ нашиты случайно темности и неразбранности, и научили въ нашиты възможны невѣжества и незнанія, като докажѣтъ съ здравы и силны доказательства че онова що смы нѣи рекли и писали не е истинно ни право, а онова що тѣи казватъ и пишѣтъ е самата истина. Но напусто нѣи съ вниманіе прочетохмы дваѣж и триѣж тѣхныты критикы; такыва доказательства никакъ не можихмы да намѣримъ, а намѣрихмы 1-о че, врѣхъ онова що смы нѣи писали, и доказвали, тѣи полагатъ просты и голы увѣренія че то не было право, и че доказателствата ны не чинятъ пары; и 2-о че, врѣхъ онова що нѣи не смы нито писали нито искали да докажемъ, тѣи пакъ просто и безмѣстно увѣривать че нѣи смы го ужъ писали, и за това ны укоривать.

Отъ все това нѣи и неволею заключихмы, че тѣе наши критици или не ны сѣж разбрали, или не знаѣтъ що е и какъ ся врави критика.

Слѣдователно нѣи можахмы и съвсѣмъ безъ отговоръ да оставимъ тѣхнѣтъ реченѣж критикѣж, и на това бѣхмы до сега мѣнѣіе. Но понеже послѣ размыслихмы че истината, най-паче за народны дѣла, трѣба да ся представи чи-

ста и неучернена предъ народѣтъ, рѣшихмы ся да кажемъ тука нѣколко рѣчи, отъ които читатели, безъ да гледать на лице, ще могатъ сами да разбержтъ какво трѣба да мыслятъ и за нашиты писанія и за тѣхныты критикуванія.

Но преди това нѣи мыслимъ че е добро да ся издирѣ първо, коя е была главната причина, която е дала поводъ на г-на Дринова да ны критикува. Думамы на г-на Дринова защо колкото за г-на Стоянова, той си казва че писалъ поради г-нѣ Дриновъ критикъ разборъ, и за поближно разясненіе на тойзи разборъ.

Г-нѣ Дриновъ былъ писалъ, безъ да знаемъ нѣи, единъ *Погледъ върхъ происхожденіето на блгарскій народъ и началото на блгарската исторія*. Него Погледъ той го печатилъ въ Виенѣ въ лѣто 1869. Но случи ся да сме писали и нѣи нашжтъ Умно-блгарскж исторія, гдѣто такожде ся говори най-напредъ за *происхожденіето на блгарскій народъ и за началото на блгарскжж исторія*. Тая исторія ся напечати у Цариградѣ въ истото 1869 лѣто, сирѣчь тождевременно съ *Погледѣтъ*.

Г-нѣ Дриновъ, като мжжъ ученъ и остроуменъ, щомъ прочелъ нашето изложеніе и представленіе за вышереченный предметъ, позналъ че неговата Теорія, ако и основана върху авторитетъ на важны и достопочтенны исторически личности, като Шафарика и другы, ще падне предъ точныты и силны доказательства на нашето мнѣніе. Като чадолюбивъ убо отецъ, ожалилъ ся за своѣжтъ рожбж Теорія; посвидила му ся тя естественно; и ожаленъ хванжлъ, види ся, да мысли какъ да ѣж забрани и запази отъ тѣзи кавжж погубель. Слѣдъ много размышленія, той за това измыслилъ едно средство, което пріялъ за много здраво и силно. Това средство было: да удари и порази нашиты доказательства, да ги уничтожи представляющи ги като лжовны и безосновны, и тѣй художно да направи да хрудне и падне долу нашего изложено мнѣніе за началното происхожденіе на Блгарскій народъ, като остане веке безъ основж.

Ето защо и какъ той писалъ своѣжтъ противу насъ критикъ, по Ноемврѣ на 1871. Така той сѣкалъ че като падне наше то мнѣніе, ще ся запази негово-то. Но не

примислилъ че, какъто бы паднало нашето мнѣніе, като бы ся показало лишено отъ добры доказателства, така бы паднало и неговото, ако бы и то да ся докаже безъ доказателства и безъ вещественнѣ основѣ. И наистинѣ безъ да знаемъ ни смы писали, такожде по Ноемвриа на 1871, критикѣ за неговѣтъ Θεоріѣ, която критика ся е и обнародила въ 5-ый и 6-ый брой на *Читалище* по Декемвриа тогоже лѣта. Който е челъ тѣѣ нашѣ критикѣ, видѣлъ е и позналъ е колко Г-нѣ Дриновата Θεоріа е безосновна, като съвсѣмъ лишена отъ доказателства. Безъ ползѣ убо той си е далъ трудъ да обори съ критикѣтъ си нашиты доказателства, защо и така пакъ неговата Θεоріа не е могла да ся поддържи като сама, какъто казахмы, съвсѣмъ лишена отъ доказателства.

Ниѣ выше рекохмы, че главната причина която е побудила г-на Дринова да ны критикува, была е за да поддържи своѣтъ Θεоріѣ съ унищоженіето на доказателствата на които ниѣ оцирамы нашето мнѣніе, а за да не съкатъ читателиты че ниѣ смы измыслили и предложили лъжовно тѣзи причинѣ, ниѣ привождамы самыты г-нѣ Дриновы рѣчи, отъ които явно ся показва тая негова цѣль. Это що пише онѣ стр. 211—212.

« Голѣмъ трудъ е положилъ Г. Кръстьевичъ за това
« свое произведение, но уви! този почтенъ трудъ е на-
« пусто; отъ Унно-българската исторія нѣма да излѣзе
« никаква освѣта за нашата исторія. — Да ѣж оставимъ
« обаче безъ вниманіе, ние не можемъ, по слѣднитѣ (пи-
« ши слѣдующитѣ) причини. Почтенный сочинитель на та-
« зи Българска исторія подъ име Уннска отдавна работи
« на нашето книжевно поле, гдѣто името му е славно
« чрѣзъ славнитѣ му и дълбокоучени трудове въ забрана
« на историческитѣ и канонически църковни правдини. А
« у насъ сѣж мнозина онѣзи, които мислѣтъ, че човѣкъ,
« като знае едно нѣщо отъ науката, трѣба и всичко да
« ѣ знае добръ; като е ревностенъ родолюбецъ, трѣба
« и всичко што казва той за народѣтъ си, да е все ху-
« баво, и все право. *Насъ ни е страхъ, че мнозина, пре-*
« *лзтени отъ честното име на Г. Кръстьевича шѣтъ*
« *да се спускѣтъ на Унно-българската му Исторія, като*
« *на голѣмо нѣщо; свѣспѣмъ щѣтъ да забравѣтъ и тѣѣ*

« захвърлениѣ ни праотци, та токо съ Хуннитѣ щѣтъ
 « се залѣватъ, съ хунската слава шикѣтъ да се напоя-
 « ватъ, и неѣж щѣтъ да прѣвзносѣтъ като слава на
 « праотцитѣ ни. Това толкова по-лесно може да се
 « сбѣдне, защото Унко-българската исторія отъ вѣнка-
 « шенъ изледъ **ИМА ВСИЧКИТѢ БѢЛѢЗИ НА ЕДИНЪ**
 « **МНОГО УЧЕНЪ ТРУДЪ: ВСИЧКО, ШТОТО Е**
 « **КАЗАНО ВЪ НЕИЪ, КАЗАНО Е ВСЕ НА НѢКА-**
 « **КВО ОСНОВАНИЕ.** Авторѣтъ ѣ чѣврсто се дѣржи
 « за историческитѣ источники, **И ВСИЧКО ЩО КА-**
 « **ЗВА, ВАДИ ГО ВСЕ ОТЪ ТѢХЪ.** — **ТОВА Е**
 « **КОЕТО НАКАРВА ДА СЕ ОТНЕСЕМЪ ПО-СЕРЮ-**
 « **ЗНО КЪМЪ ИСТОРИЯТА НА Г. КРЪСТЪОВИЧА.**
 « *Най-важнитѣ за насъ страници на това съчинение*
 « *сѣ тѣзи въ които се доказва тождеството на Хун-*
 « *нитѣ и българитѣ* Тѣ сѣ главната основа на
 « *всичкото съчинение, на тѣхъ се то дѣржи и крѣпи.*
 « *Ако разсѣжденията, които се намиратъ въ тѣзи стра-*
 « *ници, сѣ прави и заключенията истинни, то и историята*
 « *на Хуннитѣ, която съ такава подробностъ се излага*
 « *въ това списание, ште има мѣсто въ Българската исто-*
 « *рия; но, ако ли пакъ тѣзи разсѣждения и заключения*
 « *излѣзѣтъ невѣрни, то невѣрна и крива ште излѣзе и*
 « *всичката Българска история подъ име Хуннска. ЕТО*
 « **ЗАШТО НИЕ ШТЕМЪ ДА СЕ ЗАПРЕМЪ ТОКО**
 « **НА първитѣ 30 страници отъ тази история,**
 « **въ които се излагатъ доказателства за то-**
 « **ждеството на Българитѣ, нашитѣ праотци,**
 « **съ Хуннитѣ.** »

Чухте ли, читатели? Доказателствата ни той иска да
 обори, а че другото е лесно. Но какъ и да ли ги наистинѣ
 оборва? Това е веке время да разгледамы и ни
 тука, за да познаѣтъ добръ читателитѣ, ако не сѣ го
 още познали, кой отъ насъ двамата има право.

Г. Дриновъ дѣли нашитѣ доказателства, и слѣдова-
 телно всичкѣтъ своѣѣ критикѣ, върху три различни пред-
 мета, които представлява съ три различни въпросы, слѣ-
 дующыты:

1-о Истина ли е, че Хуннитѣ испърво отъ паметивѣ-

ка опште, сѣ живѣли въ Азиатска Сарматія и били исключителни владѣтели на тая широка земя?

2-о Истина ли е, че българскитѣ първоначални жилища били въ Азийската Сарматія, и били тождественни съ Хунскитѣ тамъ жилища?

3-о Доказватъ ли Византийскитѣ писатели, че Хуннитѣ и Българетѣ сѣ единъ и тойжде народъ, и до колко може да се върва на тѣхнитѣ свидѣтельства за този предметъ?

За да отговоримъ на критикѣтъ му, трѣба и нѣи такожде да раздѣлимъ дѣлото си на три, споредъ речениты три предмета и въпросы, които наистинѣхъ обѣематъ и представляватъ сичкѣтъ работѣ.

Предметъ и отдѣлъ.

Отъ дванадесѣти писатели, за които нѣи именно смы въ исторіѣтъ си казали че нѣи съгласно поставяватъ Уннскыты древны жилища въ Асійскѣ Сарматіѣ, г. Дриновъ не приѣма почти никого за доказателъ или достовѣренъ свидѣтель. Така:

§ 1.

«Ератостенъ, ако и най-древный отъ тѣхъ (250 г. или споредъ Шафарика 238 г. пр. Р. Х.), не само не поставява, каже, Хуннитѣ въ Азиатска Сарматія, но даже и името имъ не споменува, нито го пакъ знаилъ.»

Нѣи немамы истото Ератосееново списаніе, понеже не ся е съхранило, за да видимъ помянува ли той или не, знаилъ ли е или не името Унны въ тѣя страны. За него казва, че писалъ, само Стравонъ, и нѣи у Стравона смы зели щото е онъ писалъ. На истинѣхъ Ератосеенъ у Стравона не помянува името Унны, а помянува имя Уйты Οὐτίους, и съ това иска да ны убори г. Дриновъ. Но това нѣи не смы скрили отъ читателиты си, а смы го казали явно въ бѣлѣжкыты на исторіѣтъ си стр. 441—442. Приложили смы само че рѣчьта Οὐτίους стои тамъ писана вмѣсто Οὐνους. Нѣи сега ще приложимъ и това че Стравонъ и отъ само себе си помянува че живѣли между Кавкаса и Каспійѣхъ народъ Уйти: Οἰχεῖ δὲ τὴν παρώρεϊαν ταύτην (τοῦ Καυκάσου) μέχρι τῶν ἄκρων ἀπὸ θαλάσσης ἀρξαμένης, ἐπὶ μικρόν μὲν τῶν ἁλβανῶν τὸ μέρος καὶ τῶν Ἀρ-

μενίων, τὸ δὲ πλεον Γῆλαι, καὶ Καδοῦστοι, καὶ Ἀμαρδοὶ καὶ Οὐτίτιοι (Виж. Вѣл. ІА', Кеф. Z', § I), и че имало тамже Уйтїя, т. е. земля Уйтска: Αἰνιάνας δὲ ἐν τῇ Οὐτίᾳ τειχίσαι πόλιν, ἣ νῦν Αἰνιάνα καλεῖται (тамже); Λέγονται δὲ καὶ τῶν Αἰνιάνων τινες, οἱ μὲν τὴν Οὐτίαν οἰκῆσαι οἱ δ' ὑπερθε τῶν Ἀρμενίων ὑπὲρ τὸν Ἄβον καὶ τὸν Νίβαρον (Вѣл. ІА', Кеф. ІΔ', § 14); което доказва и че той народъ Уйти не былъ тамо кочующій νομάδης, но постоянъ. Истинный убо въпросъ остава да ся знае: да ли, какъто смы нѣи приложили и рекли, рѣчьта Уйти тука е писана вмѣсто Уинны, и рѣчьта Уйтїя вмѣсто Уннїя, или не.

Нѣи въ примѣчанїята си смы привели два аргумента, отъ които смы навѣрно заключили че Уйти и Уйтїя въ тѣя древны писатели, ще каже Унни и Уннїя: 1-о че Діонисїй періигитъ, такоже древенъ списатель-географъ, помянува (стихъ 731) именно народъ Унны, тамже и въ тойже редъ гдѣто и въ който Ератоссеенъ и Стравонъ помянуватъ народа Уйти. Това и самъ Шафарикъ го казва говорѣйки: « Что до Діонисїя, то онъ воть какое мѣсто « назначаетъ имъ (Уннамъ) между народами жившими на за- « падномъ Хвалинскомъ (Каспійскомъ) поморьѣ, поступая « отъ сѣв. на югъ: Скифи, Гуны, Каспїйцы, Албаны. Впро- « чемъ, уже Ератоссеенъ (ок. 238 пр. Р. Х.) у Стравона « упоминаетъ объ этѣхъ народахъ и въ томъ же самомъ « порядкѣ; только онъ, вмѣсто Гуновъ поставляетъ Uitie, (Шаф. Слав. Древн. Т. I, Кн. 2. § 15. 7^о4). 2-о че Менандръ и Агатїй, които сж отъ най-достоувѣрныты Византїйскы писатели, даватъ на Унныты прозвание Ути-гуры и Уйти-гуры (Menand. 1, 2; 11, 1, 9, 14; Agath. V, 11, 12). Отъ тѣя два наши аргумента г-нъ Дриновъ не видѣлъ освенъ първиятъ, и то само за да рече просто че той не чини нищо, защото ужъ Діонисїй не живѣлъ 20 години преди Христа, а въ началото на 4-ый вѣкъ послѣ Р. Х. Но тая проста негова рѣчь може ли серіозно да ся счете за критическо доказателство? Нека кажътъ сами читателити. Шафарикъ, комуто систематъ г-нъ Дриновъ яко държи, не казва обаче за Діонисіево то извѣстїе друго освенъ че му ся види тъмно и сомнително, защото тамъ дѣто онъ полагалъ Унны, предшественникътъ му

Ератосѣенъ былъ поставялъ Уйты (Виж. Шафар. там-же); но кой не види че и Шафарикъ съ това не е доказалъ нищо? Защо безъ такова доказателство какъ той може да ны увѣри че спроти Діонисіевото извѣстіе не е паче у Ератосѣена криво и сомнително писано Уйты вмѣсто Унны; За това же спроти насъ не остава и никакво сомнѣніе, като ся приложи и 2-ый нашъ аргументъ изваденъ отъ Менандра и Агаѳіа; и така връхъ тѣзи точка г-нъ Дриновата критика остава безосновна, и слѣдователно напусто и на вѣтръ направена.

§ 2.

« Діонисій перигитъ, (казва г-нъ Дриновъ), който
 « наистина споменува Хуннитъ въ Аз. Сарматія, . . . не
 « е живѣлъ 20 год. преди Христа, а около началото на
 « 4-тый вѣкъ послѣ Р. Христова, и г. Кръстьевичъ, като
 « приема пѣрвото, измамилъ се е на 300 и повече годи-
 « ни. *Ето какъ той се обноси съ пѣрвообразнитъ исто-*
 « *рически источники, на които ужъ иска съвършено да*
 « *основе сгичненіето си.* »

Преди да разгледамы тѣзи вторъ г. Дринововъ критикъ, нека ны позволи да го попытамы поради послѣдны-ты му докачителны рѣчи: ами пакъ господство му какъ ся обноси съ кон да е исторически источники въ изложението на своѣтъ теоріѣ, и на кон такыва источники ѣтъ той основава, като не показва никаквы; или е видѣлъ за по-сгодно и по-лесно да не приведе никой за основаніе паче нежели да приведе кого-годъ?

Сега нека виикнемъ и въ критикѣтъ му да видимъ що казва и що доказва.

Тя не доказва нищо, а казва само, че Діонисій не живѣлъ 20 години преди Христа, какъто смы были ужъ писали ни, а въ началото на 4-ый вѣкъ слѣдъ Христа. Ни не смы видѣли пѣмското географическо списаніе *Handbuch der allen geographie von A. Forbiger, I Band. стр. 430* на което онъ тѣй рѣшително основава това свое мнѣніе, за да кажемъ нѣщо и за него; видѣли смы обаче Шафарика който такъже просто казва че Діонисій живѣлъ около 200 (а не 300) години по Р. Хр. (В. Шафар. там-же); видѣли смы и днесъ по гръчески тука издаваемый и еще не довършенный Словарь історическый и географиче-

ский, гдѣто ся чете, че « много мѣстѣ ся произнесли за
 « времято на рождението. . . Діонусіево, ако и всити кри-
 « тики да го съгласно полагають слѣдъ Хріста и въ вре-
 « мя на Римскыты императоры, което ся искарева отъ
 « много мѣста на самото му списаніе *Περὶ ἡρώδης*, напри-
 « мѣръ отъ 355-ый стихъ, гдѣто списательтъ говори за
 « царіето. Нѣкои си критици го полагають въ царството на
 « Августа (29 пр. 14 по Хр.), други, на Нерона (54-
 « 68 по Хр.); други, на Марка Авреліа и Луція Вера
 « (161-180 по Хр.); а пакъ други най-сетнѣ, на Сеп-
 « тима Севера (193-211) и сыноветы му (211-217).
 « Евстаѣій, който му е былъ тълкователь, не знаеше и
 « той извѣстно по кое время е живѣлъ Діонусій. Тѣя не-
 « извѣстности е разрѣшилъ отъ части послѣдній издатель
 « Діонусіевъ Бернардь (въ Липсіѣ на 1828). Отъ име-
 « ната на землитѣ, които ся поменувать въ *Περὶ ἡρώδης*,
 « отъ помянуваніето на *Уинныты* въ 730-ый стихъ, и
 « най-послѣ отъ общіятъ характеръ на това стихотворе-
 « ніе, тойзи критикъ е заключилъ, че Діонусій живѣлъ,
 « или въ 2-тъ вѣкъ по Хріста, или *въ началото на 4-тъ.* »
 Да ли и г-нъ Дриновъ отъ такова двойно (или въ 2-тъ
 вѣкъ или въ началото на 4-тъ) заключеніе е извадилъ
 своето рѣшително увѣреніе че *Діонусій живѣлъ въ нача-
 лото на 4-тъ вѣкъ?* Но ако реченото Бернардово заклю-
 ченіе е право и основно, то трѣба да е такова и за
 2-тъ вѣкъ; и ако е право и основно за 2-тъ то по здра-
 вѣтъ логикѣ не може да бѣде въ тоже время такова и
 за 4-тъ. Защо убо г-нъ Дриновъ е предпочелъ 4-тъ а
 не 2-тъ? Извѣстно че не за друго, а само за да може
 да каже предъ публикѣтъ че *ни смѣ ся были изманили*
на 300 и повече юдини! И тѣй да ны учерни повече, и
 да ны убори по-силно. Но отъ самото вышеречено изло-
 женіе за разногласіята между критикѣты, и отъ самыты
 даже Барнаровы аргументы, читателити уже разумѣвать
 великѣтъ слабость на г-нъ Дринововото речено увѣреніе,
 и голѣмото му безсиліе за нашето уборваніе. Дѣйстви-
 телно напр. отъ помянуваніето на *Уинныты* въ *Περὶ ἡρώδης*
 какъ бы можилъ человекъ навѣрно и на здраво да заклю-
 чи, че Діонусій е живѣлъ въ началото на 4-тъ вѣкъ, ос-
 вень ако бы былъ на здраво извѣстенъ, че *Уинныты* гы е

немаго на свѣтътъ преди това время, и че гы е имало само въ това время. Но г-нъ Дриновъ не бы можилъ да е ни за едното ни за другото извѣстенъ, понеже отъ еднѣ странж, и споредъ самага Шафарика (тамже) Птолемей и арменскити історици гы помянуватъ много по-рано отъ него время; а отъ другж, освень Зонара, който показва че сѣществували въ царството на Римскаго императора Кара въ 284 л. воевавшяго на нихъ (Zon. I, p. 639), всити други Византіици приказватъ че ся явили ца свѣтътъ само около 374 л. по Хріста, което ще каже при конца, а не въ начало на 4-тъ вѣкъ. Така гдѣ остава основата на г. Дринововото рѣшително увѣреніе? И приличаше ли нему критикующу да ся основава на такыва безосновны увѣренія за да искарева лъжовны ужъ приведенны ны пѣрвообразны історическы источники?

Колкото за насъ, ни не смы писали че Діонисій *живль* 20 години преди Хріста, както казува г. Дриновъ, а смы писали че Діонисій поставлява и помянува Уныты въ Асійскѣж Сарматіѣж *живущы около 20 години преди Хріста*; писали же смы това по основаніе на оныя писатели и критицы, които полагаѣ живѣніето Діонисіево въ время Августа императора Римскаго (л. 29 пр. Хр. и 14 по Хр.) Тога съ полага и Гази въ Лексиконътъ си сл. Διονύσιος, и Dictionnaire de la Couversat, supplément vo Denys le Périégète, и други. А понеже никоій отъ вишереченыты критики не е предложилъ до сега точны и рѣшителны причины за да ся снеме живѣніето Діонисіево на по-ранно отъ Августовото время, нека ны опрости г-нъ Дриновъ да си останемъ и ни на това мнѣніе, а господство му е свободенъ да ся държи за което ще, стига да не препятствува безъ никоѣж основж и на нашѣж равнж съ неговажж свободж.

§ 3.

Г-нъ Дриновъ захваща послѣ да *прърови* (тѣй казва) и другыты отъ насъ приведены писатели, и пише: « Отъ « нихъ трѣбва съвсѣмъ да са изхвърлѣтъ Прокопій, А- « гапій, Созоменъ, и Иорнандъ, заштото тѣхнитѣ свидѣ- « телства за древнитѣ жилишта на Хуннитѣ нѣматъ ника- « ква цѣна: тѣ сѣ писали все въ 6-ий вѣкъ, около 100- « тина години слѣдъ върхлуванията на Хуннитѣ, не въ

« Азійска Сарматия, а въ средна и южна Европа; па за
« древнитъ Хуннски жилишта знаели сж то-
« ко това, което сж научили отъ по стари пи-
« сатели.»

На това Г. Дриновоо критикуваніе или опроверже-
ніе нѣи ще отговоримъ просто, че, само отъ то що тѣи
писатели писали все въ 6-ый вѣкъ, споредъ какъ-
то сж научили отъ по-стары писатели, не про-
исходи никаква логическа нужда да заключимъ, какъто
произволно прави негова милость, че тѣхныты речени сви-
дѣтельства не матъ никакъж цѣнъ; напротивъ, поне-
же, споредъ какъто самъ г-нъ Дриновъ исповѣдува, тѣи
не сж гы писали отъ умѣтъ си, а сж гы заели и пред-
ставили намъ отъ по-стары писатели, то ще каже че
тѣи тѣхныи свидѣтельства ще иматъ непремѣнно толкова си-
лж и цѣнж, колкото сж имали и тѣе по-стари писатели,
конто по злощастіе изгубени не сж дошли до насъ. Та-
кыва на пр. сж были, между другы, історіити на Дек-
сипа, Евнапія, Петра патрікія, Приска, Олимпіодора, и пр.
Да пытамы г-нъ Дринова, кога той бы писалъ нѣщо по
свидѣтелството устно или писменно на другыго, да ли ще
ни каже че неговото такова писаніе нема никакъж цѣнж?
Не, вѣистинж, защо така той бы отреклъ самъ себе си
и истинолюбіето си; а притомъ онъ бы отреклъ и вси-
чкжтж історіж, която е на преданіето устно или пи-
сменно основана.

Но, възражава ся пакъ г-нъ Дриновъ, тѣе писатели
това което сж научили « отъ по-стари писатели, преправи-
« ли сж го и убъркали съ баснословны мудрования. Тѣй
« Иорнандъ разказва, че Уннитъ произишли и се появили
« на свѣтътъ отъ совокупленіето на жены Готскы чародѣй-
« ки съ нѣкои-си нечисти духове; а Прокопій чулъ че
« повече отъ 1000 г. прѣди него въ Аз. Сарматия жи-
« вѣли Кимерійци, и мждрува че тѣзи Кимерійци сж бы-
« ли Хуннитъ. Прокопій не е знаилъ че Кимерійцитъ о-
« ште прѣди 600 год. до р. Хр. сж были изгонени отъ
« тамъ, но чудно е зашто г. Кръстьовичъ, като го знае
« това добръ, дава такава важность на Прокопиевото я-
« вно баснословие.» Нѣи ся очудвамы наистинж за г-нъ
Дриновоото тука не само безосновно. а даже и безсовѣ-

стно критикуваніе: защо ни нигдѣ не сме писали въ исторіѣтъ си (и съки може за увѣреніе да ъж чете) че ни сме вѣрвали или примали за вѣрны такыва или други баснословны за Уинити извѣстія Іорнандовы или же Прокопіевы. Ни сме добръ знаали да отдѣлимъ въ тѣхныты приказанія сѣществото отъ формыты и обстоятелствата, и сме го даже явно показали. Сѣществото за насъ е че Уинити, отъ какъ е было захванѣто историческото преданіе имали жилищата си въ Азійскѣ Сарматіѣ; а обстоятелствата на това сѣщество, какъ ти сѣ ся породили, и какъ и кога сѣ ся тамо заселили, това като дѣло предисторическо, за което историческото преданіе не ни оставило никои достовѣрны свѣдѣнія, това ни или сме го рѣшително отхвърлили, като Іорнандовото речено баснословіе, (Виж. нашѣ истор. стр. 30, и 461) или сме го оставили сомнително като Прокопіевото рѣчено извѣстіе (Виж. тамже стр. 5—8). Немалъ е убо никакво право г-нь Дриновъ да изважда отъ устата ны пѣща, които никакъ не сме рекли, какъто ся види че нема право и да ны кори, че сме полагали древныты Уинскы жилища въ Азійскѣ Сарматіѣ, дѣто вси древни и послѣдни писатели непрерывно ни сѣ гы посочили, когато ни той ни други не могатъ да ни докажѣтъ исторически древныты имъ жилища на друго мѣсто.

§ 4.

« Трѣба (слѣдува критикътъ) да се исхвърлѣтъ о-
 « ште Латинскый Марцелинъ и византійскый Прискъ, на
 « които свидѣтелствата, макаръ и да сѣ много лю бо пит-
 « ни за исторіята на Хунскитѣ жилища въ Европа, но
 « за прѣжнитѣ имъ жилища въ Аз. Сарматія такожде нѣ-
 « матъ никаква цѣна. Та у тѣхъ не се и нами-
 « ратъ такива свидѣтельства: Аммианъ Марцелинъ...
 « говори че, прѣди да минѣтъ въ Европа въ 376 л., тѣ
 « се скитали отъ мѣсто на мѣсто отвѣдъ рѣката Донъ;
 « ...но отъ кога тѣ сѣ живѣли въ Аз. Сарматія? то-
 « ва Аммианъ не го казва. — Прискъ . . . спомянува
 « че, заедно съ много други земи, и надкавказската стра-
 « на, сирѣчь Аз. Сарматія, была обладаема тогава отъ
 « Хуннитѣ; но не казва че тази страна была тѣхно прѣ-

«вопачално отечество, или че тѣ отъ незапамятны вре-
«мена живѣли тамъ.»

Чудна е и тука г-нъ Дринововата критика! Той ка-
зва първо че Марцеллиновити и Присковити свидѣтельства
за історіѣтъ на Унныты въ Европѣ сѣ токмо *любопи-*
тни, а не сирѣчь и важни; но че за прѣжнаты имъ жи-
лища въ Аз. Сарматіѣ тѣ нематъ никаквѣ цѣнѣ; *;*
защо ли обаче? това той не видѣлъ за нужно да ны ка-
же. Дава ны само да разумѣемъ че то было, защото у
тѣхъ не се и намѣряли такива свидѣтельства.

Но ако не сѣ ся намѣряли, защо той прилага той-
часъ какъ Амміанъ Марцеллинъ говори че Уннити, прѣди
да миѣтъ въ Европѣ, скитали сѣ, т. е. живѣли от-
вѣдъ рѣкѣтъ Дона? Това не ще ли да каже че жи-
вѣли въ Асійскѣтъ Сарматіѣ? Какъ убо е смѣялъ кри-
тически да каже, че таково свидѣтельство у Марцеллина
сѣ не намѣря? Но не е само това що той не право ка-
залъ; той прилага на това Марцеллиново свидѣтельство и
рѣчи, които онъ не е казалъ; т. е. че Уннити се ски-
тали отъ мѣсто на мѣсто задъ Дона. Марцеллинъ е
реклъ само това че *Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter*
nota, ultra paludes Maeotidas glaciale oceanum accolens, omnem modum
feritatis excedit. т. е. «Уннскій народъ, въ древныты спи-
санія мало помянутый, отвѣдъ же Меотійското езеро да-
же до Ледовитаго океана простираемый, всякаго вида сви-
рѣпости заминува.» Отъ тѣя Марцеллиновы рѣчи доказва
сѣ напълно сѣщество на предметътъ ны и за което е
станѣла критиката, че Уннити отъ ветхо обитали отвѣдъ
Дона, простираемый до при Волгѣ гдѣто древнити полага-
ли Ледовитаго океана. А колкото сѣ относи до обстоятел-
ствата на това сѣщество, сирѣчь че тѣи были тамо по-
стоянни или непостоянни (кочующи, скиталци) жители и
другы такыва работы, за това ако и да казва и каквото
да казва Марцеллинъ по-долу, то сѣ относи до Унныты
не само отвѣдъ Дона живущыя, но и на Европѣ минѣв-
шія; а при това е и тѣй отъ страсть и враждѣ римскѣ
преувеличено, що доходи до невѣріе; и невѣрно е на-
стинѣ че Уннити сѣ были вообще народъ кочующій, ако
гледамы Присковыты очевидны за тѣхъ въ Венгріѣ съв-
сѣмъ противны свидѣтельства. Марцеллинъ, види сѣ, пи-

салъ е това за тѣхъ като за народъ вынѣгы воюющій, и слѣдовательно за това отъ мѣсто на мѣсто минующій. Но сѣ ли въ таково движимо състояніе и днесъ еще воюющити люди? Какво убо може отъ това да ся докаже за скиталството на Унныты? и ако бы даже то да ся докаже, слѣдува ли отъ това обстоятелство, че Уннити, преди да минѣтъ на Европѣ, не сѣ живѣли движими или недвижими задъ Дона въ Асійскѣтъ Сарматіѣ? и ако не слѣдува, дѣ е основата на г. Дринововѣтъ критикѣ, и що значи тя безъ основѣ?

Колкото за Приска, г-нъ Дриновъ исповѣдува що « Прискъ споменува че, заедно съ много други земи, и « Кавказската страна, сирѣчь Азиатска Сарматія, была о- « бладаема тогава (т. е. въ Атилово время) отъ Хунни- « тѣ, но не казва (каже) че тази страна была тѣхно пѣр- « воначално отечество, или че тѣ отъ незапаметни вре- « мена живѣли тамъ. » Нѣи не смы писали въ історіѣтъ си че Прискъ е рекъ точно тыя двѣ послѣдны работы, а смы писали само въ примѣчаніята си, (които г. Дриновъ види ся не е видѣлъ), че « Прискъ доволно показва Ун- « нскыты при Меотиса и надъ Кавкаса жилища съ онова що пише за нѣхъ въ *Excerpta de legatione ad gentes* c. 3 p. 64. » Тамъ наистинѣ Прискъ приказва за Унныты че воевали отъ при Меотиса презъ Кавкаса на Персіѣ, не въ Атилово время, а много по-напредъ. Но ако то не стига г-ну Дринову, нѣи ще приложимъ тука едно достовѣрно свидѣтелство, че Прискъ въ своѣтъ несъхраненѣ до насъ історіѣ писалъ былъ точно за Унныты че живѣли испѣрво задъ Меотиса, и че отъ тамъ минѣли на Европѣ. Ето що пише Іорнандъ: *Tali ergo Hunni Stirpe creati, Gothorum finibus advenere. Quorum natio saeva, ut Priscus historicus refert, in Maeotide palude ulteriorem ripam insedit* т. е. че « свирѣпый Ун- « нски народъ, споредъ какъто Прискъ історикъ приказва, живѣлъ при отвѣдныятъ брегъ на Меотійското езеро, и че отъ тамъ Уннити дошли на Готѣскыты предѣли. » Това истото видѣхмы че казва Амміанъ, това казвать Зосимъ, Клавдій и Св. Іеронимъ и други, за които обаче критикътъ не видѣлъ за добро да говори. А такава едно согласіе между сичкыты по-ветхы и по-новы списатели явно показва, че то е было сообразно подтвър-

ждено отъ історическото преданіе, и че, като такава, то не е могло да бѣде неистинно.

§ 5.

Като преровилъ така и исхвърлилъ ужъ Гръцскыты и Латинскы писатели отъ доказателствата ни, г-нь Дриновъ казва че « оставатъ токо Ерменскитѣ лѣтописци « Агатагелъ, Зенонъ Глагский, Мойсей Хоренский, и « Фавстъ Византійский, у които наистина се срещатъ свидѣтельства за жилиштата на Хуннитѣ въ Аз. Сарматія; но до колко сѣ истинни тѣхнитѣ свидѣтельства? Г. Кръстьовичъ не намира за нужно да се запира на този въпросъ, и съ това показва че той и Ерменскитѣ свидѣтельства почита за несъмнѣни. »

Тѣй ся види наистинѣ, и разбира ся че, ако да ги не имамы за такыва, не быхмы ги привели ни помянали въ історіѣтъ си. Но това, споредъ г. Дринова, было наша голѣма грѣшка, и толкова голѣма, що Господство му ѣхъ намира за непростителна! Нека убо приеѣмемъ ни грѣшкѣтъ на « немареніето, съ което смы ся обнесли съ първообразнитѣ си источники, » и понеже онъ ся запършилъ да издири вмѣсто насъ истинностѣтъ или неистинностѣтъ на тѣя источники, нека видимъ основѣтъ и слѣдствіята на тѣя неговы издирванія, и качеството на критическѣтъ му непогрѣшимость.

А) За Агатагела, ето сичко що казва отъ себе си критически г. Дриновъ; « И какво излази отъ това « (г. Кръстьовичево) немарение? Това, което той нарича « Агатагелова лѣтопись, съчинено е въ 6-тый или 7-мий « вѣкъ слѣдъ Р. Христово, а той го мысли да е писано « въ 4-тый вѣкъ. » Видите ли мареніе за издирваніето на истинѣтъ? Видите ли критически разсужденія? Видите ли непогрѣшимо изъ тѣхъ заключеніе? Сега какъ да не повѣрваме, какъ да ся не убѣдимъ и ни и вси наши читатели, че това що смы ни писали за Агатагеловѣтъ лѣтопись было грѣшка, было лъжа; а това що казва Господство му было непогрѣшимость, было самата истина? Съвсѣмъ тѣмъ, види ся че г. Дриновъ въ второ прочитаніе на своѣтъ критикѣ не останѣлъ и самъ толкова убѣжденъ, та за това онъ ся потщѣлъ да приложи въ замѣчаніе изъ V. Langlois, французскаго у Паришъ въ лѣто

1867 издателя на Арменскыты ветхы и новы історіи, двѣ извлеченія, слѣдующыты, които нѣ за по-лесно разумѣніе на читателыты си привождамы на Българскы така : « Двоязычниты тексты на Агаѣангеловѣхъ історіи, който « днесъ имамы, сж дѣло на иѣкой послѣдній хрістіанскы « писатель, койго трѣба да е направилъ на първообразно- « то списаніе Тиридатоваго секретаря (Агаѣангела) съ- « вършено преображеніе. » (t. I, p. 100). И по-надолу Лан- « глау забѣлѣхва (p. 103) че « Тиридатова історія, от- « даваема до нынѣ на неговый секретарь, е дѣло на иѣ- « кой свято-писатель, комуто трудѣтъ е былъ излѣзлъ « на свѣтъ въ седмый вѣкъ. »

Преци да кажемъ нѣщо за тыя Ланглуасовы рѣчи, нѣи ще забѣлѣжимъ че г. Дриновъ не видѣлъ за добро да приложи предъ първото си извлеченіе и другы нѣколко рѣчи, съ които Ланглуа го захваща, и които сж тыя : « Toutes ces raisons nous autorisent donc à Supposer que les tex- « tes bilingues... т. е. Всѣхъ тыя причини нѣ позволяватъ « убо да предположимъ че двоязычниты тексты... » Това Господство му не го сторилъ отъ погрѣшкѣ, защо онѣ не грѣши; нито отъ немареніе, защо онѣ разгледва и издирва хубаво работыты; ами го е сторилъ съзнаніемъ и нарочно, за да бѣде или за да ся покаже доказателството му противу насъ крѣпко и силно като самата истина, а не съмнително и неизвѣстно като едно предпологаніе, une supposition.

Сега да видимъ що е казалъ наистинѣ за Агаѣангеловѣхъ лѣтопись реченный ѣ издатель Ланглуа въ своето въведеніе, introduction.

Той захваща така : « Агаѣангелъ, історикъ четвър- « таго вѣка нашего лѣточисленія, който отваря редѣтъ « на арменскыты лѣтописцы, на които списаніята нѣ сж « ся съхранили, изпълняваше при царя Тиридата II-го « службѣ секретарскѣ... Ветхиты арменскы списатели, « като Зенобъ Глазскый и Мовсѣй Хоренскый предста- « вляватъ Агаѣангела като історикъ искрененъ и « весьма любобистиненъ... Имято му Агаѣан- « гелъ нѣ дава причинѣ да мыслимъ, че той е былъ « Гръкъ, вѣроятно отъ страныты на Западъ Арменіи.... « Історіята която е дошла до насъ подъ Агаѣангелово

« имя, съхранила ны ся е въ двата языка, Арменскаго и
 « Грьчскаго . . . Ученици Монаси Мехитаристи сж при-
 « познали, че Арменскій текстъ Агатаңгеловъ е писанъ
 « на языкъ много чистъ, и че въ него нема никаквѣ слѣ-
 « дѣ отъ Еллинизмъ; че гръчскій му текстъ напротивъ
 « представлява доста разлики отъ Арменскыя, и ся
 « види да е писанъ отъ нѣкой преводачъ, който не е
 « всякога вѣрно представилъ разумъ на списаніето,
 « което е ималъ предъ очи. Това мнѣніе на ученыты Ме-
 « хитаристы, касателно до двата текста на Агаѣангеловѣ-
 « тѣ історіѣ, които сж дошли до насъ, не подлежи на
 « никоѣ критикѣ. » Слѣдъ тѣя обозрѣнія Ланглуа при-
 лага « че, като добръ прегледалъ двата съхранены тексты,
 сѣкалъ че открилъ (*nous avons eu découvert*) какъ тѣ
 не были първоначалното Агаѣангелово съчиненіе, и какъ е
 имало преди нихъ други текстъ по-ветхъ който е днесъ
 загубенъ. А онова що го правило да предполага
 (*ce qui nous fait supposer*) че имало по-преднѣо съчиненіе,
 было 1) че имало и въ двата текста много вставки при-
 ложени отъ послѣ; 2) че ся помянували въ тѣхъ істо-
 рически лица, които живѣли вѣкъ и половинѣ слѣдъ Ага-
 ѣангела; 3) че и въ двата пакъ текста Агаѣангелъ упо-
 требявалъ изреченія тѣй малко сходны съ высокопочита-
 ніето което онъ е трѣбвало да има за Негово Величество
 Арменскаго царя, що не е, каже, възможно да пріемне
 чловѣкъ че той, царскій писарь, е можилъ да напише
 за царя и господаря си едно толкова несподобно житіе; 4)
 че най-сетѣ е невъзможно да ся повѣрва какъ Агаѣан-
 гелъ е можилъ да рече че былъ очевидецъ свидѣтель на
 приключеніята и чудесата които приказва, и какъ е той
 написалъ извѣстїи отъ історическаго си предмета дългото
 онова изложеніе за ученіето Святаго Григорія Просвѣти-
 теля. » Слѣдъ това Ланглуа е рекъ онова що выше ка-
 захмы, т. е. че « вси тѣя причины му позволявали да
 предположи че двоязычннн тексты на Агаѣангеловѣ-
 тѣ історіѣ были дѣло на нѣкой послѣденъ хрістіански пи-
 сатель, и пр. »

Разумѣвать сега читателннн защо Ланглуа е ималъ,
 не пѣлно увѣреніе, а само подозрѣніе и сомнѣніе за пър-
 вообразностѣта на двата двоязычно съхранены тексты на

Агаѳангеловѣхъ історіѣхъ; но не ще разумѣхъ и защо г-нъ Дриновъ на това Ланглуасово подозрѣніе и сомнѣніе основаемый, увѣрява и утвърждава тъй силно и рѣшително, че тя была писана въ 6-ый или 7-ый вѣкъ, Той наистинѣхъ привожда за доказаніе на това и едно извлеченіе отъ прибавителныхъ потѣхъ Ланглуасовѣхъ що стои слѣдъ въведеніето му. Но 1) тая нота пише само за Арменскыятъ текстъ, че былъ ужъ отъ грѣхъскы приведень отъ священника Езника жившаго въ 7-ый вѣкъ, който (казва Ланглуа) не е Езникъ Гогп жившій въ 5-ый вѣкъ, а не пише нищо за Грѣхъскыятъ текстъ; 2) Истый Ланглуа, който е писалъ тѣхъ потѣхъ, писалъ е по-горѣ съ історическы доказателства, че реченый арменски тектъ е былъ писанъ уже най-късно въ 5-ый вѣкъ. Така въ стр. 100 на Въведеніето си онъ пише че, « колкото за времѣето на « второто (арменско) съчиненіе, види ся че то е было « станжло въ началѣ 5-го вѣка, когато арменската « литература е пріяла знаменито развитіе отъ ревностѣхъ « на свѣтыты преводачи. » Послѣ за доказателство на това онъ казва: 1-о че Зинонъ Глагскый, писавшій въ началѣ 4-го вѣка, помянува нѣщо изъ Агаѳангеловѣхъ історіѣхъ, което не ся намира ни въ арменскыятъ ни въ грѣхъскыятъ ѣ съхранень текстъ; 2-о че Лазаръ Фарбскый, писатель 5-го вѣка, въ началото на історіѣхъ си говори доста пространно за Агаѳангеловѣхъ історіѣхъ; но пожеже ѣхъ нарича Книгѣхъ Свѣти-Григоріевѣхъ, Ланглуа отъ тамо мысли че тя не е была първообразното му сочиненіе; 3-о че Мовсей Хорепскый, жившій въ началѣ 5-го вѣка, помянува въ історіѣхъ си петъ изреченія отъ Агаѳангеловѣхъ, които изреченія ся точно намѣрятъ въ съхраненыты два текста неговы. —

Най-сетѣхъ Ланглуа ны казва (стр. 101) че отъ 5-я въ вѣкъ насамъ мнозина арменски писатели помянуватъ Агаѳангеловѣхъ історіѣхъ, и че особенно за съхраненыятъ ѣ тектъ Арменити сѣхъ имали всякога весьма велико уваженіе, и така той е былъ распрѣснхъ и уведень у Грѣхъци, Егѣптяны, Арабы и Халдеи.

Отъ все това излиза безъ сумнѣніе, 1-о че Агаѳангелъ писалъ історіѣхъ си когато е живѣлъ, тоестъ въ

IV-тъ вѣкъ какъто смы ни писали, а не въ VII-тъ какъ-то г. Дриновъ пише;

2-о Че съхраненый нейнъ двоязыченъ текстъ, и да не е първообразный, и да е былъ писанъ въ 5-тъ или даже и въ 7-тъ вѣкъ, ималъ отъ начала до сега толкова уваженіе и почитъ, що ни г. Дриновъ ни други не бы можилъ така лесно да го отхвърли като че немалъ шикойъ цѣнѣ.

3-о Че и ако да предположимъ, какъто Ланглюа, че ся увели въ него нѣкаквы прибавки, които ужъ да не е имало въ първообразныйтъ текстъ, тыя прибавки относящися най-паче на священны или церковны дѣла, никакъ не бы могли да повредятъ истинността на неприбавеныты а отъ край съществующыты въ нейъ историческы дѣла, каквыто сж онѣя за Уинныты живущы надъ Кавкаса въ Азійскѣ Сарматіѣ.

В) За Зеноба Глагскаго, ето пакъ що казва критикътъ г. Дриновъ :

« Зенобъ Глагскый истина е писалъ своята исторія въ 4-тый вѣкъ, но писалъ е на Сирийски языкъ, и на Ерменски тя е прѣведена токо въ 7-тый вѣкъ отъ Ивана Мамигонийскаго. Хора, които специално сж научвали този ерменски прѣводъ на Зенобовата исторія, намѣрили сж, че прѣводачътъ ѣ Иванъ много нѣшто е прѣправилъ и притурилъ отъ себе въ тази исторія. Има и такова мнѣніе, че Иванъ Мамигонийскый **САМЪ Е СЪЧИНИЛЪ** това списаніе, и, за да му възвиси цѣната, казалъ е че то е отъ Зеноба Глагскаго. И тѣй това ерменско списаніе отъ 7-тый (1) вѣкъ, за което не право се казва че било писано отъ Зеноба Глагскаго, г. Кръстьевичъ приема да е

(1) Това писаніе 7-тый, ни и по-горѣ го видѣхмы, но не казахмы нищо, защо сѣкажмы че е было нѣкакъ топографическа погрѣшка. Но тука го виждамы повторено, и стъ тамъ разумѣамы, че нарочно г. Дриновъ така го е писалъ, какъто пише 3-тый, 4-тый, 5-тый, 6-тый и пр. Види ся че не ся е осѣтилъ той-зи *многоматрающій* критикъ, че това окончаніе *тый* съвсѣмъ си нема нигдѣ мѣстото. Дѣйствиелно, какво ще значи 7-тый, освенъ *седемтый*? И какво 3-тый, 4-тый, 5-тый, 6-тый, освенъ трет-тый, четвѣрт-тый,

« наистина Зенобовата история и да е писано въ 4-тий вѣкъ. »

Тука нѣ трѣба най-напредъ да забѣлѣжимъ, че г-нъ Дриновъ, който тѣй строго осѣжда другыта за немареніе въ издирваніята си, самъ ся погрузява въ едно чудно немареніе: защо, като испърво казва че Зенобъ наистинѣ писалъ исторіѣхъ си въ 4-ый вѣкъ, и като послѣ прилага че исторіята му обаче, е преведена отъ Сврийскы на Арменскы само въ 7-ый вѣкъ, и претърпѣла много преправкы и притуркы отъ странѣ на преводачѣтъ Ивана, най-сетѣ казва че имало ЕДНО МНѢНІЕ какъ той Иванъ не былъ превелъ, а САМЪ СЪЧИНИЛЪ това списаніе, и напрасно приема това мнѣніе за само истинно, рѣшава че то писаніе неправо сѣ казвало писано отъ Зеноба, и укорява насъ че смы приимали да е наистинѣ то Зенобова исторія!

Сега да видимъ чіе е и какво е това толкова важно мнѣніе, което г. Дриновъ е тѣй лесно приялъ за само истинно, и коя му е основата.

То е все пакъ вышереченый французски издатель Викторъ Ланглуа, който въ Въведеніето си на Зенобовѣхъ исторіѣхъ изрекълъ едно просто подозрѣніе и мнѣніе за измѣненіе въ текстътъ ѣ, което нашій критикъ г. Дриновъ, не знаеъ какъ и защо, приялъ за истинно, и даже приложилъ че тя была писана не отъ Зеноба, а отъ Ивана! Въобще, Ланглуа показва тука за Зенобовѣхъ исторіѣхъ само такыва сумнѣнія и подозрѣнія, каквыто выше видѣхмы че показвалъ и за Агаѣангеловѣхъ. Ако и да разумѣваемъ че можемъ да досадимъ на нашыты читатели, нѣи ще изложимъ обаче тука все що е писалъ Ланглуа за Зенобовѣхъ исторіѣхъ, за да могатъ и сами читатели да разсѣдятъ до колко сѣ основни, или не, неговити изражени мнѣнія, и до колко пакъ г. Дриновъ е ималъ право да увѣрява тѣй рѣшително не само промѣненіето въ тек-

петъ-тый, шесть-тый? Въ тыя обаче сичкыты всякый види, че слово т въ тий е съвсѣмъ излишно и не право писано. Ако бы было право, то бы трѣбвало такожде да ся пише и 1 тий, 2-тый, 8-тый, сирѣчь първ-тый, втор-тый, осм-тый, вмѣсто 1-ый, 2-ый, 8-ый, сирѣчь първ-ый, втор-ый, осм-ый.

стѣтъ, но даже и не съществованіето на реченятъ исторіи. Ето въ краткъ Данглуасовити рѣчи :

« Съвсѣмъ що Зенобъ Глагскій е Семитическаго рода и е писалъ на Сирійскы языкъ, Арменията обаче полагають того историка между народныты си писатели : защо и отъ другыты имъ въ началѣ народны исторіи повечето сж были такожде чужди, т. е. Гръци или Сиріани, но списаніята имъ, преведени слѣдъ малко на арменскы языкъ, почитали сж ся всегда като часть отъ кругътъ на арменскѣтъ писменность . . . Зенобъ бывшій помощникъ Святаго Григорія Просвѣтителя въ просвѣщеніето на арменскый народъ, и поставенъ отъ него епископъ и пръвъ игуменъ на новоздвиженыятъ монастырь Святаго Іоанна Предтеча (Сурп Гарабетъ), управлялъ 20 години того монастыря, какъто казва Ваханъ (Іоаннъ, Иванъ) Мамигонійскый, неговъ послѣдователь на арменскѣтъ исторіи, и неговъ 35-ый наслѣдникъ, и умрѣлъ, какъто казвать, около 323 или 324 лѣто. . . . Зенобъ, който живѣлъ въ тѣсно пріятелство съ Святаго Григорія, . . . писалъ е вѣроятно подъ негово показаніе и повелѣніе исторіиѣтъ на подвигыты, които христіанството е претърпѣло въ Даронско окружіе. Тая исторія е писана въ образъ на писма, отъ които третіето, дѣто онъ описва по-важныты работы които сж ся случили преди просвѣщеніето на мѣстото и въ самото му просвѣщеніе, е документъ много важенъ, за когото онъ е употребилъ различни днесъ изгубены и источники, като историческыты списанія Бардесана Едесскаго, преводыты на нѣкой си Биситонъ, и единъ Гръцкѣтъ исторіи на Ефталитското царство Зенобовата исторія, каквато е дошла до насъ, види ся (il paraît) да е претърпѣла важны промѣненія въ языкътъ и въ историческѣтъ истини ; първообразното Зенобово сочиненіе ся е развалило, и рѣчиты и израженіята му сж ся промѣнили и уклонили отъ истинныятъ имъ разумъ и истинното имъ значеніе, което по казва смисълътъ на списательтъ на времени много тъмнѣ, на времена же и съвсѣмъ неразумителнѣ.

« Критицити не сж согласни на кой языкъ Зенобъ е писалъ исторіиѣтъ си ; но, ако гледамы народностѣтъ

« му, нема никакво сумнѣніе, че тя е была испърво отъ
 « него писана на матерныятъ му языкъ; и ако гледамы
 « надпись Даронска історія ПРЕВЕДЕНА отъ
 « Зеноба Суріанина, можемъ да мыслимъ, че по-
 « слѣтъ е была пакъ отъ него преведена на армен-
 « ски. Имамы обаче доказателство, че е имало два ра-
 « зличны превода по арменски на Зенобовѣтъ історіѣ:
 « единтъ (сѣвремененъ съсъ списательтъ), който е съ-
 « ществовалъ еще въ 10-тъ вѣкъ, и отъ който сѣ ся
 « съхранили до днесъ нѣколко отломки въ історіѣтъ
 « на религіозното отдѣленіе на Армениты и
 « Гюрджинты, съчинена отъ Ухтаннеса Едесскаго; а
 « другийтъ много по-послѣденъ и довольно различенъ отъ
 « първиятъ.

« Тойзи вторый преводъ, когото само имамы днесъ,
 « МОЖЕ да е былъ (*pourrait, bien être*) направенъ
 « отъ Вахана Мамигонійскаго послѣдователя на
 « історіѣтъ Епископа Суріанина, *който ще да е поизмѣ-*
 « *нилъ* (*qui aurait modifié*) първообразиото списаніе на пред-
 « шественикѣтъ си, за да съгласи приказаніята Зено-
 « бовы съ приказаніята на Агавангела и Моисея Хорен-
 « скаго. Впрочемъ, історіята Зенобова какъвто ѣхъ имамы,
 « и історіята Вахана Мамигонійскаго, който е писалъ въ
 « 7-ый вѣкъ, показватъ голѣмъ приличность въ стилѣтъ
 « си, и знайно е че арменскый азыкъ ся различава много
 « въ истыятъ вѣкъ тѣй, като да представлява голѣмы не-
 « приличности. МОЖЕМЪ УБО ДА МЫСЛИМЪ (*on peut*
 « *donc croire*) че, ако Ваханъ Мамигонійскый не е напра-
 « вилъ вториятъ преводъ (*n' est pas l'auteur de la seconde*
 « *traduction*) на Зенобовѣтъ історіѣ, по крайный мѣръ
 « той ѣхъ е прегледалъ и преправилъ (*révisée et modifiée*) съ-
 « вършено, за да не бы послѣдованіето, що е приложилъ
 « на Даронскѣтъ мѣтописъ, да ся покаже твърдо мно-
 « го различно въ языкѣтъ отъ първытъ арменскый пре-
 « водъ на списаніето съчинено отъ предшественикѣтъ
 « му. » (*Collection des Hist... de l' Arm. Pax. V. Langlois T. I. p.*
 335—336).

Сега като видѣхмы на пълно все шо е казалъ Лан-
 гдуа за Зенобовѣтъ історіѣ, пытамы, Бога ради, гдѣ е
 видѣлъ у него г-иъ Дринговъ такыва мнѣнія, какъыто онъ

тъй рѣшительно изражава за Зенобовѣхъ історіѣхъ? Като Ланглуа казва, и самъ г. Дриновъ испърво потвърждава, че самъ Зенобъ писалъ тѣхъ історіѣхъ, и че даже ѣ самъ първо превелъ на арменскы въ началъ 4-го вѣка, когато е и живѣлъ, защо послѣ г. Дриновъ казва и утвърждава че ѣ писалъ Иванъ Мамигонійскій въ 7-тъ вѣкъ? Или като Ланглуа излага само просто мнѣніе, че съхраненый преводъ на реченѣхъ історіѣхъ *може да е* былъ направенъ отъ Ивана Мамигонійскаго въ 7-ый вѣкъ, съ нѣкои въ текстътъ измѣненія, *за да съгласи приказаніята* Зенобовы съ приказаніята на Агаангела и Моисея Хоренскаго, защо г. Дриновъ напротивъ утвърява че, не преводѣтъ, а самата історія была сочинена отъ реченаго Ивана, и названа лѣжовно отъ него Зенобова, *за да ѣ възвиси цѣлѣхъ*? И като такова мнѣніе го никакъ нема, какъ онъ е смѣялъ да го каже и да го представи *критически* за истинно, а послѣ и да ны укорява че ужъ отъ немареніе ни не смы издирили това, а смы писали че Зенобовата історія была писана въ 4-ый вѣкъ? Най послѣ, и ако положимъ да е истинно онова що предполага Ланглуа, че въ съхраненыятъ преводъ на Зенобовѣхъ історіѣхъ ся увели нѣкои измѣненія най паче въ языкътъ и въ израженіята, както самъ Ланглуа казва напоконъ, то ще ли да каже непрѣменно, че всичко въ неѣхъ е было съвършено промѣнено като да не остане веке нищо отъ первообразното ѣ списаніе? и кое е доказателството на това коренно промѣненіе? и кой и кога е направилъ такъвъ единъ преводъ?

Софроніевото тълкуваніе на Евангеліето е писано на Вратчанскы языкъ, който днесъ не е въобще употребителенъ въ Българіѣхъ; ако ли нѣкой бы му днесъ преправилъ языкътъ за да бѣде съгласенъ съ общото нарѣчіе, щехмы ли и можахмы ли по право да речемъ че едно такова второ преправено изданіе на реченото Евангеліе не е веке то, ами е друго нѣщо, и нема никоѣхъ цѣлѣхъ? Не въистинѣхъ, и ниі мыслимъ че вторый преводъ на Зенобовѣхъ історіѣхъ не е былъ никакъ преправенъ и промѣненъ, и че преправата му е станѣла въ образѣтъ, а не въ съществото, защо промѣненіе въ съществото бы было нѣщо противуестественно, нѣщо прилично на калпазанѣхъ,

а такава пѣщо не ся прѣма и не е простено да ся прѣма тѣй лесно и безъ никакво доказателство. А като все това е така, и не може да бѣде иначе, ни пытамы пакъ: коя е основата на г. Дринововѣтъ критикѣ? и така ли ся прави критикѣ? Ланглуа комуто онъ ся опира, казалъ е че Зенобовата исторія, съ сичкыты предполагаемы промѣненія въ языкѣтъ и пр., е документъ много важенъ, за когото Зенобъ употребилъ различни днесъ изгубены источници, които извѣстно сѣ были по-ветхы отъ него; а г. Дриновъ не причита това за нищо, и не дава на Зенобовѣтъ исторіѣ никоѣкъ пѣтъ? Каква критика!

Но доста говорихмы за тойзи филологическы предметъ, и нека минемъ на другы.

Г) За Фавста Византійскаго г. Дриновъ пише така:

« И исторіята на Фавста Византійскаго е претърпѣла
« голѣмы прѣправенія и подправанія отъ страна на Ер-
« менскитѣ прѣводваче и прѣписваче, тѣй штото ние имъ
« нѣмаме сега въ първообразный ѣ видъ. Оште въ петий
« вѣкъ единъ Ерменскы писатель, Лазаръ Фарбскый, е
« хулилъ своитѣ съотечественници че тѣ, едно отъ невѣ-
« жество, друго отъ прѣкалено родолюбие развалили и-
« сторіята на Фавста съ прѣправаніята, които правили
« въ неѣкъ. »

Какво иска да каже г. Дриновъ съ тѣя рѣчи? Види ся че не друго пакъ освенъ това че, какъто на другыты Армєнскы писатели, тѣй и на Фавста Византійскаго не трѣба да ся вѣрва за Уиныты че живѣли въ Асійскѣ Сарматіѣ преди да минѣтъ на Европѣ; а за доказаніе ужъ, той приводи що казалъ Лазаръ Фарбскый, Армєнскы писатель 5-го вѣка, въ Въведеніето на своѣтъ Армєнскѣ исторіѣ стр. 14, и Jean Batiste Emine въ Въведеніето си на по французскы отъ него издаденый преводъ на Фавстовѣтъ исторіѣ въ Collection des hist. del 'Arm. t. I, p. 204.

Но и двамата тѣе писатели, Армєнскый и Французскый, ако и да кизвагъ че сѣ увели въ Фавстовѣтъ исторіѣ нѣкои си промѣненія и приложенія, отиудъ че изваждатъ отъ тано заключеніе че Фавстовѣтъ исторіѣ не е никакъ за вѣрваніе, какъто г. Дриновъ му ся иска да ка-

же; напротивъ тѣмъ увѣрять, что тая історія была почти
 и-ай-важна и и-ай-досто-вѣрна между сичкыты
 другы Арменскы історіи. Нѣмамы предъ очі-
 ты си Лазаровото списаніе, но реченый *J. V. Eminé* въ ре-
 ченото си Въведеніе твѣрдѣ добръ показва и своего и Ла-
 заровото за нежъ мнѣніе. Его нѣколко рѣчи изъ това Ве-
 веденіе :

« Уже въ много вѣтхо время Арменити, отъ преу-
 « величено патриотическо чувство, бѣхъ показали своѣхъ-
 « тѣхъ срьднѣхъ и неблагодарность кѣмъ Фавста, что ужъ
 « былъ пріятѣ за истинны нѣкои си лѣжовны приказанія
 « и клеветны оцѣненія за Арменскый народъ. Но Лазаръ
 « Фарбскый, писатель 5-го вѣка, който бѣ разумѣлъ тѣхъ-
 « ното неправедно поведеніе кѣмъ Фавста, потруди ся да
 « го защити и оправдае. Тойзи історикъ, който въ това
 « обстоятельство показъ достопохвално нелицемѣріе при-
 « позна отъ единъ странъ что Фавстовото списаніе претѣр-
 « пѣло знамениты промѣненія и приложенія отъ невѣже-
 « ството и отъ злобѣтѣхъ на преписачиты или непріятелиты
 « му; . . . но отъ другъхъ странъ той представлява Фавста
 « катѣ писатель дълбокъ, многоученъ, и неспособенъ за
 « лѣжи и клеветы. (Виж. Въведеніе на Арменск. історія
 « Лазара Фарб. стр. 14). Той полага того списателя на
 « истыятъ степень съ Агаангела, и предпочита книгыты
 « на тѣхъ двоица списатели отъ много другы Арменскы
 « історіи, който е ималъ при себе си, когатѣ писалъ своѣхъ-
 « тѣхъ книгъ (Виж. Армен. іст. Лазара Фарб. стр. 9). То-
 « ва Фавстово списаніе, на което и нѣмъ отдавамы ис-
 « тинныя важность, не е съвсѣмъ безъ пороцы . . . Но
 « тѣе пороцы, който сѣ общи на тогашныты писатели, и
 « на който вината пада отъ части на преводачиты или на
 « преписачиты, трѣба да сѣ простени на писатель 4-го
 « вѣка, толико паче, что при тѣхъ пороцы намирамы мно-
 « го драгоцѣнны и точны извѣстія, който напущто бѣхъ-
 « мы тѣрсили въ современнымы съ Фавста списатели . . .
 « Фавстъ нѣ ся являва въ книгѣтѣхъ си, не само катѣ і-
 « сторикъ ученъ и много вѣщъ въ событіята който при-
 « казва, но и катѣ писатель съ голѣмъхъ способность въ
 « описаніята си Фавстовата історія и історіята на
 « Моисеа Хоренскаго сѣ главныты источници, изъ който

« происходятъ най-изобилнѣе извѣстія за Арменскыя
 « лѣтописи въ двата първы вѣка отъ какъ ся е похри-
 « стіанила Арменія . . . Ученый Saint Martin *имаше много*
 « *на почитѣ* Фавстовѣтъ исторіѣхъ, изъ коѣхто е почер-
 « палъ и турилъ премного извѣстія въ бѣльжкыты съ кои-
 « то е обогатилъ първыты томовы на новоиздаденѣхъ му
 « Византійскѣхъ исторіѣхъ отъ Lebeau (Виж. том. 2 до 5 из-
 « даніе Fir. Didot); а въ друго свое списаніе Saint Martin
 « е отдалъ правдѣ тому историку като казва, че е лесно
 « да види человекъ отъ великото вниманіе що Фавстъ
 « полага да представи и най-малкыты подробности на со-
 « бытіята, какъ той дава за Арменіѣхъ, въ 4-ый вѣкъ по-
 « точны вѣдомости, нежели Моусей Хоренскый, комуто
 « исторіята е писана много въ кратцѣ (Виж. S. Martin Mé-
 « moire, sur l' Arménie t. I, p. 313—314 note 2). »

Това, между другы, пише J. B. Emine за Фавста въ
 своето Въведеніе (Collect. t. I. p. 203—204). А това като е
 тѣй, всякый нека самъ разсѣди веке колко право е ималъ
 г. Дриновъ да ны критикува че смы привели въ исторіѣхъ-
 тѣхъ си, между другы, и Фавста Византійскаго писателя 4-го
 вѣка като свидѣтель че Уинити живѣли надъ Кавкаса въ
 тоя истый вѣкъ.

Като тѣй же особно критикува троицѣхъ вышере-
 чены списатели, (а незнаемъ защо не казалъ нищо и за
 Моусея Хоренскаго,) г. Дриновъ исповѣда че « у тѣхъ
 « наистинѣхъ се срѣшталъ свидѣтельства за жилищата на
 « Хунитѣ въ Аз. Сарматіѣхъ. Но до колко сѣ, каже ис-
 « тинни тѣхнитѣ свидѣтельства? г. Кръстьовичъ *не намира*
 « *за нужно* да са запира на този въпросъ. » А като ни
 укорява тѣй за това, онъ по-долу казва: « Намъ не ни
 « е коли и нито пакъ *намырваме* за *нужно* да издир-
 « вѣме тукъ, до колко сѣ прави свидѣтельствата на Ар-
 « менскитѣ лѣтописци за жилищата на Хунитѣ въ Аз.
 « Сарматіѣхъ »! Защо убо кори другыты че не сторили
 онова което самъ не виждалъ за нужно да стори когато
 най-паче критикува? и ако не го е сторилъ и не ся е
 слѣдователно увѣрилъ за лъжностѣхъ на тѣхъ свидѣтельства,
 но какъж основъ и съ какво право ся е усмѣлилъ да ны
 укорява че смы ги пріели за истинны?

Съ всѣмъ тѣмъ онъ и самъ по неволѣхъ ся рѣшава

послѣ да ги приемне за истинны, но прилага като неизбежно заключеніе « че съ всичкитѣ тѣзи свидѣтельства, « ако и да са взематъ за истинны, може да ся докаже « само, че Хуннитѣ преди да минѣтъ въ Европѣ около « 100-тина години (т. е. 275 л.) сѣ се навѣртали въ « Аз. Сарматіѣ, къдѣ имъ (же) остая величайшата древ- « ностъ въ това земленно пространство, която са доказва отъ г. Кръстьовича? » На това нѣи ще отговоримъ, че то нѣи стига дѣто онъ приема за доказано че Уннити живѣли въ Аз. Сарматіѣ още около 275 л. защо ако то е истинно, за истинно трѣбва да ся приемне, че тѣи сѣ живѣли и по-напредъ тамъ гдѣто тѣи писатели сѣ ги намѣрили и показали, догдѣ дойде нѣкой, не съ голы рѣчи като г. Дринова, а съ писменны и точны доказателства, да докаже че тѣи въ едикое лѣто само дошли и ся заселили въ тыя мѣста, и че по-напредъ ги тамъ немало. Ако има убо г. Дриновъ такыва доказателства, нека ги покаже, и нѣи благодарно ще приклонимъ главѣ; ако ли нема, трѣбваше да си мълчи, а не да опровергава наши-ты доказателства безъ основѣ и на вѣтрѣ.

Но тука г. Дриновъ горделиво ся възражава и дума: « Какво ште да каже г. Кръстьовичъ, ако му извѣс- « тимъ, че както тѣзи писатели, тѣи и други не по-малко « древни и не по-долни отъ тѣхъ, наедно съ Хуннитѣ « поставяватъ и помянуватъ въ Аз. Сарматіѣ и много « други племена, като Зибѣи, Синди, Керкети, Ахей, Вос- « порѣпи, Тирамви, Сираки, Аорси, Меоти, Торети, и пр.? « Благодаримъ му за това извѣстіе, но ще му кажемъ 1) че това и нѣи смѣ го твърдѣ добръ знаили, а не смѣ говорили за вси тыя племена, защото не нѣи е было словото за тѣхъ; и 2) че сосуществованіето на тыя Сарматскы, Уннискы, или другаго рода племена въ тыя мѣста, никакъ не препятствува да ся каже, както сѣи и доказва, че тамо сѣи были живѣли Уннити; тѣи и ако е извѣстно че чѣ Българіѣ, Оракіѣ, и Македоніѣ сѣиществуватъ толкова различни племена и народи, като Шоппи, Сърби, Власи, Цинцари, Гръци, Гагаузи, Черкези, Татари, Турци, Помаци, Арнаути, и пр., то неще никакъ да каже че не живѣѣтъ тамъ отъ толкова вѣковы на самъ Българети. Това незнаемъ какъ е убѣждало отъ прозорливостѣ на нашиѣ критикѣ.

Послѣ онъ ни укорява « че като смы стѣпили въ
 « вѣрѣние съ Дегиня, Крапрова, Шафарика и у обшто
 « съ всичкитѣ писатели, които *казватъ*, (но недоказватъ)
 « че Хуннитѣ живѣли отъ начала на друго мѣсто, взели
 « смы на помошть ученѣйшій Савельевъ Ростиславичъ, та
 « подъ неговѣтъ штитъ и съ неговото оръжие се боримъ
 « и мыслимъ че оборвамы, а не видимъ че тоя штитъ е
 « съдранъ, а оръжието тѣпо. Савельевъ, каже, доказва
 « съ единъ твърде неразуменъ начинъ, че Хуннитѣ оште
 « отъ край били жители на Европейската Россія; а г.
 « Кръстьевичъ привожда всичкото му почти многословіе,
 « за което е издѣлилъ цѣли 6 страници въ Българската
 « си исторія и, безъ да притури къмъ него ништо и
 « отъ себе, заключава . . . че Унискити първи жилища
 « были въ Асійскѣтъ Сарматіѣ. » На това ни отговаря-
 мы 1) че, както и самъ г. Дриновъ бы добръ видѣлъ
 ако бѣ добръ прочелъ, нашиты, не 6, а само 4, отъ Са-
 вельева приведены страници не говорятъ нищо за доказа-
 ніе че Уннитѣ оште отъ край были жители на Евро-
 пейската Россія, а говорятъ за опроверганіе на мнѣніе-
 то Крапрова и пр. че Уннитѣ живѣли отъ начала на
 друго мѣсто, а не въ Асійскѣ Сарматіѣ; слѣдователно
 г. Дриновъ злѣ прочелъ и злѣ разбралъ тѣѣ работѣ; 2)
 че, колкото ся относи до заключеніето или по-добръ мнѣ-
 ніето Савельево какъ Уннитѣ отъ край живѣли въ Е-
 вропейскѣ Россіѣ, то е съвсѣмъ другъ работъ, за коѣ-
 то ни нито смы отъ него нищо привели, нито смы гово-
 рили: говорили смы само за друго Савельево мнѣніе какъ
 името Уни *происходи отъ рѣчѣтъ* *hup, hupе*, които въ
 древне-сѣверното Нѣмско нарѣчіе значила *великанъ*, кое-
 то мнѣніе ни не смы одобрили (Виж. исторіѣ Блг. стр.
 29). Лѣже ся убо и тука критикътъ, и безъ правдѣ из-
 важда изъ устата ны рѣчи които не смы произнесли; 3)
 най-послѣ отъ приведеното Савельево зовомо многословіе
 ни не смы заключили, безъ да притуримъ ништо и отъ
 себе, « че Унискити първи жилища были въ Асійскѣтъ
 « Сарматіѣ, » както иска да каже критикътъ, « амы за-
 « ключили какъ Дегиневити и Крапроовити доказателны
 « предположенія че Уннитѣ живѣли отъ начала въ *евро-
 пейскѣ Асіѣ надъ Кинѣ или при Уралѣ*, и че слѣ-

« дователно были Монголи, Татары, или Финны т. е. Чуди, трѣба да ся напустятъ и отхвърлятъ като съвсѣмъ недоказани. » Ако ли смы слѣдъ това приложили и друго заключеніе « че трѣба да ся държимъ здраво за онова що « сичкити ветхы и Уинномъ современни писатели ны ка-
« звать, че *Уинскити първи жилища били въ Асійскѣж*
« *зовомъ Сарматіѣж*, » това второ заключеніе ни смы го искарали, както ся види, не отъ Савельевото речено многословіе, и отъ недоказаніето на противныты Дегиньевы и Клапроовы мнѣнія, и отъ свидѣтелствата на современныты Уинномъ писатели.

Доволю ся уже прострехмы врѣхъ тойзи предметъ, и трѣба да го оставимъ, за да минемъ къмъ вториятъ.

Предметъ и отдѣлъ II

И тука нашій критикъ. за да докаже ужъ че не было истина онова що смы ни писали и съ доказательства подтвърдили че Българскитъ първоначални жилища были въ Асійскѣж Сарматіѣж, и че были тождественни съ Уинскы-ты тамо жилища, прави като въ първытъ си отдѣлъ, сирѣчь захващяж да докаже недостоверны и ничтожны нашиты доказательства, за да може свободно веке да заключи, нека е и безъ никакво свое доказаніе, че Българети не живѣли отъ вехто въ Асійскѣж Сарматіѣж, че жилищата имъ не были тождествени тамъ съ Уинскыты, и че Българи и Уини не были единъ и тойже народъ.

За да покаже искусство въ критикѣжъ си и да убѣди по-лесно читателътъ, г. Дриновъ отъ приведениыты ны за доказателство писатели оставя най-първыятъ и най-ветхыятъ Сиріанинъ Миръ Апасъ Катина, който писалъ въ 2-ый вѣкъ преди Христа, и захваща отъ Византіицыты Нѣкифора и Теофана, които сж ся прѣставили въ началѣ 9-го вѣка по Христа, и отъ Нѣкифора Григора който живѣлъ въ 14-ый вѣкъ, за да може послѣ по правдоподобно да попыта: « могли ли сж тѣзи писатели да знаѣхтъ, што « са е чинило 500 и 1,000 годинъ прѣди тѣхъ въ А-
« зійската Сарматіѣж? » а послѣ прилага: « който ште, нѣка
« имъ приема свидѣтелствата за несъмнѣни, но ты чита-

« телю, не имъ вѣрвай на тѣзи свидѣтельства, догдѣ ти ги
« подтвердятъ по завѣрванье свидѣтельства. » То ще ка-
же че, споредъ г. Дринова, нищо не трѣба да ся вѣрва
отъ онова що казватъ тии писатели за несовременныты
имъ событія; обаче по-долу истый пакъ г. Дриновъ, за
да докаже че Българити врѣхлѣли покрай долный и сред-
ный Дунавъ юще при конца на 5-ый вѣкъ, привожда за
свидѣтель между другы и Теофана! (Виж. стр. 224
примѣч. 9).

Освѣнь това онъ иска да обори свидѣтельства на
Никифора и Теофана за началното живѣніе на Българыты
въ Асійскж Сарматіж съ това, че тии непознавали добръ
географическыты обстоятелства, т. е. горыты и рѣкыты на
това мѣсто. Но отъ тамъ никакъ не происходи че тии не
сж познавали, нека да е и слухомъ и преданіемъ, поло-
женіето на тыя мѣста, какъто го вѣобще и твърдѣ добръ
показватъ, и че не сж могли да ся научатъ, или отъ по-
ветхы днестъ загубены писатели, или отъ устно отъ родъ
на родъ преданіе, че Българити отъ начала тамо живѣли,
и отъ тамъ ся напokonъ на самъ премѣстили и пресели-
ли. Искан ли г. Дриновъ подтвержденіе на това дѣло? не-
ка добръ примысли слѣдующыты факты, и ще самъ, мы-
слимъ, да ся увѣри и убѣди.

Българити несумѣнно не сж слѣзли отъ небето ко-
гато при конца на 5-ый вѣкъ сж врѣхлѣли, какъто самъ
казва, на долный и средный Дунавъ; непрѣменно тии сж
дошли и сж дохождали тамъ отъ друго мѣсто, понеже ся
знае и самъ исповѣдува, че тии не сж отъ край живѣли
при Дунавътъ. Кое е было то мѣсто, ако не Асійска
Сарматія и приволжскити страны, изъ които Никифоръ и
Теофанъ казватъ че сж рѣшително на сямъ преселили?
Ако знае г. Дриновъ друго нѣкое такова мѣсто и ако
има за него доказателства, нека го покаже, и нека ги
каже; ако ли не, нека не ся мъчи да ны убѣди съсъ
просты отрицанія.

Освѣнь това, отъ 7-ый вѣкъ когато Българити ся
отъ части на сямъ преселили, до конца на 15-ый вѣкъ,
имамы непрерывны свидѣтельства на Русскы и другы пи-
сатели, че тамъ при рѣкж Волгж оставшити Българе жи-
вѣли и владѣли постоянно догдѣ ся завладѣли отъ Руссы.

ты. Какъ убо тѣмъ сѣ ся тамо намѣрили, и какъ сѣ тамо толкова време постоянно живѣли, ако не сѣ были тамъ и по-преди?

А като сѣ тѣмъ неоспоримо доказва че Българети отъ 7-ый вѣкъ до 15-ый живѣли постоянно презъ цѣлы осемъ вѣковы въ тыя страны, коя е силната оная причина дѣто ще да ны накара да мыслимъ, че тѣмъ не сѣ могли да живѣять и презъ по-напредныты поне *осемъ* вѣковы, и като силенъ царствующій народъ да си простирають владѣніето даже до Кавкаскыты горы, сирѣчь до предѣлыты на Великъ Арменіѣ, гдѣто Арменскый много достовѣренъ писатель Моусей Хоренскый казва че, споредъ Сиріанина Маръ-Абасъ Катина, писавшаго побужденіемъ първаго царя Арменскаго Вагаршага, който царувалъ отъ 150 до 129 л. преди Хріста, Българската земля, бывшая на сѣверъ отъ Кавкаса, простиралася даже до тѣхъ планинъ? Та и безъ такова точно и рѣшительно свидѣтельство здравый умъ и всегдѣшній опытъ ни доказва че, шомъ е извѣстно че единъ народъ живѣе днесъ на еди-кое мѣсто, слѣдува отъ самосебе си да ся каже и вѣрва че той е живѣлъ тамъ и вчера и лани, и по-напредъ, даже до гдѣ ся докаже противното. А като имамы за това и точно отъ древняго писателя Маръ Абасъ Катина свидѣтельство съвсѣмъ согласно съ това логическо начало, какъ можемъ безъ никакво доказателство да отхвърлямы като невѣрно реченото свидѣтельство, и да не вѣрвамы че Българети си живѣли въ тѣхъ страны даже отъ онова время и до времято на преселеніето имъ?

А това като е тѣмъ и не може логически да бжде инакъ, сега понеже ся е случило да немамы никой отъ съхраненыты до насъ писатели, даже до Нѣкифора и Теофана, да помяне *именно* за Българыты че живѣли презъ това разстояніе въ тыя же мѣста, може ли да ся каже че ся дигнжли отъ тамъ въ вторыятъ вѣкъ преди Хріста, и че дошли пакъ внезапно та ся намѣрили тамже въ Нѣкифоровото время? Не вѣистинѣ, и не мыслимъ че и самъ г. Дриновъ ще бутне невѣрностьтѣ си до тоя степень. Ако ли ты е пакъ тамъ имало, трѣба да гледамы да не бы да ся помянувать у съхраненыты писатели, не съ имя Българе, а подъ друго пѣкое имя.

Тойзи послѣдній въпросъ нѣ смы прилѣжно разгледали въ нашѣхъ історіяхъ, и съ приведеныты тамъ свидѣтельства и доказателства (Виж. істор. Блѣг. стр. 23—26) нѣ смы видѣли явно че наистинѣ речениити писатели многогажды сѣ помянали нашѣтъ народъ не само съ имято *Блѣгари*, но и съ имято *Унни*. А понеже ся е доказало че народѣтъ именуемый *Унни* и преди да мине на Европѣ, живѣлъ въ Асійскѣ Сарматіяхъ до при Волгѣ, и слѣдъ разорѣніето му подиръ Атила находилъ ся пакъ за много время въ тѣя же страны, отъ вси тѣя обстоятелства излѣзло е естествено заключеніе, че *Уннити* сѣ были *Блѣгари*. Г. Дриновъ, който не вѣрва това, трѣбваше за да убѣди, не само да казва че не вѣрва, но и да докаже положително съ свидѣтельства точни, че *Унскити* първи жилища сѣ были други едикои, и *Блѣгарскити* други едикои, и че *Уннити* сѣ были други народъ, и *Блѣгарити* други. Но до гдѣто не показва такыва свидѣтельства ни доказателства, а слѣдува само да отхвърля всяко противно доказателство, и да увѣрява просто по мнѣніето (такожде недоказано) на Клаплова и Шафарика, че това е тѣй а не онѣй, нека ны прощава ако не вѣрвамы и нѣ неговыты такыва увѣренія.

Слѣдъ тѣя положителны обозрѣнія нѣ можахмы тука да свършимъ и съ тойзи въпросъ; нека ся позапремъ обаче юще малко да разгледамы и по частно неговыты критики.

Отъ тронцѣхъ Вузантійскы списатели, които свидѣтствувать за *Блѣгарскыты* жилища задъ Танаисъ, г-нъ Дриновъ приема само Патріарха Нікифора като достоинъ вниманія за нашій предметъ. Послѣ обаче отхвърля и него като недостовѣренъ, защото былъ писалъ че « *Блѣгарити* раздѣлившеся слѣдъ Кубрата на петъ части, (което, каже, много прилича на баснѣ), минѣли токо въ 7-ый вѣкъ отъ самъ Дона и ся показали въ Понноніяхъ, Италияхъ, и на Балканскый полуостровъ, когато имамы здрави (другы) свидѣтельства, че тѣ ся врѣхлѣли по тѣзи мѣста оште отъ 5-ый вѣкъ; а да се каже че тѣ и по преди се спуштали къмъ Дуновѣтъ, но се върштали пакъ задъ рѣка Донъ, а токо въ 7-ый вѣкъ отишли, та вече не се върнали, това е нѣшто *невъроятно*. »

Г. Дриновъ счита за басниѣ раздѣленіето на Българьты на петъ части, « зашгото, каже, само въ баснитѣ и приказницитѣ може да се допусне такова раздѣланіе и разсѣленіе на цѣль народъ отъ петима братѣе. » Но басня и приказница е онова що самъ той казва тука : 1) зашто това на Българьты раздѣленіе и разсѣленіе не ся е намѣрило само словомъ писано у Никифора и Теофана, а ся е видѣло и дѣломъ извършено въ различныты на разсѣленіето имъ мѣста; а това и отъ цѣль історіѣ ся е потвърдило, и освенъ г. Дринова нема никой други да го не види и невѣрва като дѣломъ свършено тѣй въ Паноніѣ и въ Италиѣ, какъто и въ нынѣшнѣ Българіѣ; и 2) зашто злѣ разбралъ раздѣленіето Българско г. Дриновъ, като е сѣкалъ че то станъло нѣкакъ си произволно и согласнo между петимата братія Кубратовичи, като нѣкакъ си по жребіе, когато и здравый разумъ показва и самъ Никифоръ и Теофанъ ны казватъ, че то станъло напроотивъ по несогласіе и раздоръ между тѣхъ братія, отъ които всякъй направилъ партіѣ между народътъ, и ся откъснѣлъ и отдѣлилъ сѣки съ партіѣтъ си та отишѣлъ възъ еднѣ или възъ другѣ странѣ. Така дѣ е баснята, и невѣроятностъта на такова едно событіе за които ны говори критикътъ? Или не сѣ ставали всякога у народыты такива несогласія и раздоры? Не ли отъ такива раздоры и раздѣленія ся е погубило сѣдѣ Атила и самото страшноє Уннско царство? Или малко ли такива раздори и раздѣленія сѣ ставали даже и у самыты Западно и Въсточно-Римскы царства?

Г. Дриновъ иска да каже че Никифоръ лъже, като казва че *токо* въ 7-ый вѣкъ минѣли Българети презъ р. Донъ на сямъ. Но Никифоръ не е казалъ такова лъщо, и не е можилъ да го каже. Той е наченѣлъ своѣтъ історіѣ слѣдъ царя Маврикія (602 л.) отъ царството на Фока, т. е. само отъ началото на 7-ый вѣкъ, та не му е было работа да пише и за событіята, които сѣ станѣли въ 5-ый вѣкъ, и за които г. Дриновъ напусто си положилъ толкова трудъ да расправа. Слѣдователно Никифоръ е писалъ само за преминуваніето и преселеніето на Българьты отъ самъ Танаисъ въ 7-ый вѣкъ, а не е писалъ никакъ, какъто иска да каже г. Дриновъ, че *токо* *тогасъ*

тии были минжали презъ Дона. То ще каже, че тии и по-напредъ много пѣти минували на самъ презъ тѣзи рѣкъ, понеже предшествениити Нѣкифору писатели утвърждаватъ че Българети много пѣти ся явили и по-преди и воевали на Дунавътъ и даже отъ самъ Дунавътъ. Сега вращали ли ся пакъ тии задъ Дона, или не? Това и самъ читателътъ може да проумѣе. Но това г. Дринову ся види за невѣроятно! Трѣба ли да ся очудимъ? като знаемъ уже че г. Дриновъ на нищо не хващъ вѣрж, ако ще му ся доказа и тетрагонически; той вѣрва само онова което му ся вѣрва. Сармати, Готѣи, Унни, Българе, Славени и много други варвари въ ветхыи оныя времена минували часто Дунавътъ, и пакъ ся назадь връщали. Руссити и по нашии уже времена многожды сж правили истото. Що го е грыжа г. Дринова? Тыя работы станжали ли сж, или не? Вѣроятни ли сж, или не? То не е негова работа да испытва. Негова работа е было да покаже, че Нѣкифоръ патріархъ е былъ *баснословецъ* и *лжесецъ*, за да паднатъ така нашии доказателства които были противни на неговѣтъ теоріи; за това и смѣло утвърждава « че было невѣроятно да ся каже че Българити и по-преди се спуштали къмъ Дунавътъ, но пакъ се връщали. . . »

Слѣдъ тыя объясненія, нии мыслимъ че е излишно да ся запремъ повече върху тойзи предметъ, и минувамъ на третіятъ.

Предметъ и отдѣлъ. III

Въ тойзи отдѣлъ на своѣтъ критикъ г. Дриновъ не ся благодарилъ само да пыта: « доказватъ ли Византійскитъ писатели, че Хуннитѣ и Българитѣ сж единъ и тойжде « народъ, » защо знае че това тии го доказватъ; но прилага и това еше да попыта: « до колко може да се вѣрва « на тѣхнитѣ свидѣтельства за този предметъ. »

На тѣзи вторж часть отъ пытаньето му нии можахмы и съвсѣмъ да не отговоримъ, защо ни предметъ е было то въ нашѣтъ історіи за да стане и предметъ на критикъ, ни средства історически и положителны за изобличение на тѣхното достовѣріе или не достовѣріе быхмы намѣрпли, ако и да быхмы ся рѣшили тамъ да сторимъ такова изобличение. Г. Дриновъ обаче видѣлъ себе си по-

силенъ и по-способенъ, и ся наелъ смѣло за това дѣло, Нека видимъ сега до колко е уллучилъ, за да му благодаримъ, ако е наистинѣ уллучилъ.

За това онъ стѣпва въ матеріѣж *майсторскы* съ едно общо обозрѣніе и казва отъ устата на Стриттера, че « Византійцитѣ сѣ имали такова широко и не ясно поня-
« тие за име Хунни, шгото са види че и сами не сѣ
« знаели, кого да наричатъ съ това име. » Послѣ при-
лага че, « както другояче старитѣ Гърци наричахъ Ски-
« ти всичкитѣ малко познати тѣмъ народи, што живѣхъ
« на сѣверъ, тѣй и Византійцитѣ давахъ името Хунни на
« всичкитѣ токоречи народи, които сѣ живѣли на сѣверъ
« отъ долини Дунавъ и отъ Черно-Море. »

Но това общо обозрѣніе, колко и да ся рече истинно, нищо не може ны доказа за нашятъ предметъ, шомъ ся приложи въ частностъ. Дѣйствиелно, отъ то що нѣкои Византійци наричали съ името Унны и нѣкои народы, които не сѣ были истинни Унны, непроизлиза никакъ че не е имало и истинни Унны; и отъ то що тѣи нѣкога называли, съ името Унны, и Авары, и Словены, и Гениды, и Куманы, и Турцы и Узы, не происходи пакъ непременно че не сѣ наричали съ това имя и народътъ Българы. А това е толкова истинно, що и самъ г. Дриновъ исповѣдува тутакъ си че тѣи наистинѣ наричали съ имя Унны и самцы Българы, и приема за истинны Унны оныя « които, каже, едно време прѣсидѣхъ власта си (т. е. властѣхъ си) много на далече въ Европѣ и въ Азіѣ, и покори хъ подъ власта си (сиречъ властѣхъ си) много разнородни племена, . . . и до толко испълнихъ « очитѣ на Византійцитѣ, гдѣто тѣ си ги прѣдставихъ за « много голѣмъ народъ, съ когото съединявахъ всички « малко познати тѣмъ племена, които пидихъхъ подъ Хун- « нска властъ, или из-послѣ се являвахъ на това про- « странство. по което се простираше испърво Хуниската « силна държава. » Имало убо истинни Унни владѣющи, имало и Българе които нѣкогажъ ся наричали отъ Византійциты Унни: А като е тѣй, дѣлото ся смалява, и не остава другѣ да ся пыта, освенъ тѣя двѣтъ: 1-о Наистинѣ Българе ли сѣ были оныя, за които въ 5-ый § на Въведеніето у исторіѣхъ си нѣи смы казали че нѣкои Ву-

зантіици ги наричали Унии, и ако сж были Българе, кои Унны сж ти разумѣвали съ това на Българьты наричаніе?

На първото отъ тыя двѣ питанія ниі смы отговорили положително въ реченьята си § по основѣ на тамо приведеныы точны свидѣтельства, които сж всичкити едно съсъ друго согласни, и които ся взаимно тълкувать и изяснявать. Ниі немахмы въ себѣ толкова сумнителенъ духъ като да ся усумнявамы безъ причинѣ, сиречь безъ противны доказателства да ги отхвърлимъ като сумнителны и невѣрны, какъто ся иска г. Дринову; ако той иска да ги отхвърли, трѣба първо да приготви доказателства, съ които да ны увѣри че тамъ гдѣто смы казали ниі, че съ имято Унны ти Вѣзантіици наричали Българьты, не сж были то Българе, но Авари, или Словѣне, или Гепиди, или Кумани, или Турци, или Узи, и тогази и ниі ще повѣрвамы непремѣнно, и ще си исповѣдамы грѣшкѣтъ; но догдѣ не ны представи такыва доказателства, ще имамы всяко право да му казвамы, че грѣшката е отъ къмъ неговѣхъ странѣхъ.

На второто питанье такожде смы отговорили вообще въ 3-ий, 4-ий и 5-ий §§ на Въведеніето си, заедно съ примѣчаніята имъ, между които ся отличавають Прокопиевити точни, подробни и любопытни извѣстія. (Виж. §), и примѣч. 18 и 19 на Въведеніето ни), и самага Прокопія de bell. Goth. IV, 4, 5). Отъ тыя же Прокопиевы точны и подробны, извѣстія не остава за насъ никакое сумненіе, че Уннити називаемы Българе, были оіе Унны, които живѣли отъ край задъ Танаисъ и Меотиса, гдѣто Сүріанипъ Маръ-Аписъ-Катина, и Вѣзантіицѣти Нікифоръ и Теофанъ казвать че отъ край живѣли Българити, и които въ лѣто 374 мнѣжли отъ самъ и ся учредили съ женыты и дѣцата си, обитавали даже до неговото время въ истыты оныя надъ-Черноморскы страны, гдѣто Юрнадъ ни казва че обитали въ истото време Българити (Journ. de seb. Get, с. 5), гдѣто Пріскъ ны бѣ казалъ че сж дрѣпнѣли и установили Уннитѣ въ лѣто 454 съ краля своего Денча сына Атилова (Виж. Іст. Унн. Гл. IX, § 3), гдѣто історіята ны казва че въ 485 и 488 лѣта Българетѣ имали войнѣ съ Острогѣи-ты Теоодориковы, и отъ гдѣто презъ сичкѣтъ първѣхъ полѣвинѣхъ 6-го вѣка Българетѣ не преставаѣли да воювать

отъ вѣдь и отъ самъ Дунавѣтъ. А все това явно показва, че Българети не сѣ были други, освенъ истити оиѣ Унии, за които ни въ исторіѣтъ си говорихмы, и че ти не сѣ ся преселили тогасъ изъ задъ Танаисъ тука, освенъ подъ нарицателното имя Унии. То е за насъ свѣтло и явно като ясното слѣнце. Но койго не ще да види свѣтлинѣтъ, затваря си очиты, и всичко му ся види тъмно. Свободенъ е; но не трѣба за това да укорява той другыты че гледали свѣтло.

Напримѣръ, г. Дриновъ казва че Прискъ именуваъ Оногурыты, Урогыты и Сарагурыты Унии, тѣй и Акациры и Кидириты, но че не трѣба да вѣрвамы тѣя Присковы свидѣтельства, зашто Прискъ не познавалъ освенъ Унииты въ Влашко и Маджарско, понеже само при тѣхъ ходилъ, и тѣхъ само видѣлъ; а не разумѣва г. Дриновъ че Прискъ, като ся видѣлъ и ся е разговарялъ доволно время съ Унииты въ Влашко и Маджарско, можилъ е твърдѣ добръ да ся научи за тѣхныты соплеменницы или подданици живуция по другы мѣста. — Той казва че Прискъ ужъ наричалъ и Савирыты Унии, когато Прискъ нигдѣ и никакъ не е казалъ такова нѣщо. — (Виж. Рг. Exc. de legat p. 43); но и Менандръ който гы поменува на три четиры мѣста, никакъ не гы нарича Унии (Виж. Меп. p. 100, 119, 158, 159.) Той казва еще че Прискъ, като казвалъ Акацирыты Унии (Ακατίροις Οὔνιαι) на едно мѣсто (Виж. Excerp. de leg gent. ad. Rom c. 14 p. 43), послѣ на друго мѣсто (Exc. de leg Rom. ad gent c. 3. p. 55) нареклъ Акацирыты не Унии, а народъ скитски (τὸ τῶν Ἀκατίρων ἔθνος, ἢ ἐπὶ Σχυθικόν ἔθνος), като че искалъ съ това да покаже, « че тѣ не были истински Хунни. » Но г. Дриновъ преди да направи тѣзи критикъ на достовѣрнѣишій тойзи писатель Приска, не саникасалъ че истый писатель нарича на много мѣста Скѣны и самыты истинны Унии заедно съ Атила (Виж. напр. Рг. Excerp. de legat gent. ad. Rom. c. 1, 2, 3, 5, и de leg. Rom. ad gent. c. 1, 3, 5, 6), и че това го прави опъ, тѣй за Унииты, какъто и за Акацирыты и Готѣыты, точно по старыятъ опый обычай, за когото самъ г. Дриновъ по-горѣ бѣ казалъ, че « другояче старитъ Гърци наричахъ Скити всичкитъ народи шго живѣехъ на сѣверъ. » Но отъ това не ся доказва никакъ че Прискъ

не е зналъ добръ вси тѣя народы, какъто иска да каже г. Дриновъ, а ся доказва само, че Прискъ като Гръкъ държащійся добръ за старыты гръцескы обычаи, можилъ е твърдѣ добръ да называва и е назвалъ наистинѣ общимъ прозваніемъ Скѹѳы сичкыты народы и племена които живѣли надъ Черно море и задъ Меотиса и Скѹѳійъ всичко онова земно пространство, защо тѣй ги зовали старити Гръци; а като историкъ-описатель на съвременныты народы и мѣста, той е можилъ пакъ да ги назове частно съ современныты имъ имена Готѣы, Уины, Акациры, и пр. —

Г. Дриновъ пай-сетнѣ иска да ны критикува и за Утургуре и Кутургуре, защо сме ги назвали Уины и Българы. Види ся че негова милость не ги припознава ни за Уины, ни за Българы, та за това казва: « Да се за-
 « пираме ли и на Утургуретъ? Тѣхъ прѣвъ пѣтъ ги
 « срѣштаме у Прокопія, спроти когото ги споменувать
 « Агатій и Менандръ. Г. Кръстьовичъ потвърждава, че
 « тѣ сѣ и исти Българе, па сѣ и исти Хуини, та ште ре-
 « че че и Българетъ сѣ исти Хуини. » Дълга и нетвър-
 « дѣ оправна, и тежка за четенье ште ни излѣзе распра-
 « вата, ако се вземемъ да издирваме, Българе ли наисти-
 « на сѣ тѣзи Утургуре и тѣхнитъ *соплеменници* Кутур-
 « гуретъ; та, ако сѣ Българе, истина ли е че сѣ и Хун-
 « нски племена? Тунманпъ, Шлецеръ, Енгелъ, Уваровъ,
 « и други приемать наистина, че подъ Кутургуре и У-
 « тургуре трѣбва да се разумѣвать Българе, но тѣ ни-
 « какъ не допуштатъ, че Кутургуре и Утургуре сѣ и-
 « сти Хуини. » Така г-нъ Дриновъ, като не знае каквѣ
 « племенность да отдаде на тѣя два соплеменны народа, а
 « като не ще пакъ и да ги назове ни Уины ни Българы,
 « защото ни сме ги така назвали, ище искусно да из-
 « бѣгне отъ нуждытъ да ги припознае за такыва ако бы
 « влѣзълъ въ издирваньє, та за това и не влазя въ такова
 « издирваньє, ужъ че то щало да стане *дълга и неоправна*,
 « и тежка за четенье *расправа*, ами оставя просто чита-
 « тельтъ да вѣрва на неговото утвържденье, *че тѣи не бы-*
 « *ли ни Българе, ни Уини.* Но Тунманпъ, Шлецеръ, Енгелъ,
 « Уваровъ и други ги приемали за Българи; що го е грѣ-
 « жа, като тѣи ги никакъ не примали и за Уины! Но Про-

кой ги наричалъ точно и положително Уини (1); така и Менадръ (2); така и Агаѳій (3); що значи тѣхното свидѣтельство, като Тунманнъ, Шлецеръ, Енгелъ, Уваровъ и други нови писатели не ги прииматъ за Уини? Така наший критикъ приема мнѣніето на тѣя нови писатели, (предпочително отъ ветхитѣ), кога тѣи казватъ че Утургурити и Кутургурити не были Уини; а го отхвърля, кога казватъ че тѣи народи были Българе! Видѣли ли сте читателю, такавъ искуснъ критикъ! Чудна е наистинъ! Освенъ това, г. Дриновъ не хваща върж на Прискъ за Уиниты отвѣдъ Танаисъ, защото онъ не былъ при тѣхъ, ако и да е былъ тѣхенъ современникъ и очевидецъ или ушеслышнецъ свидѣтель при самыи имъ братья въ Влашко и Маджарско на все що е станжло по негово время; Той не хваща върж и на Агаѳія и Менадра за Утигуриты и Котригуриты, *защо тѣи ги спомянували спроти Проконія*. Отъ другъ странъ той оцѣнява твърдъ много Проконія, а послѣ и Агаѳія и Менадра, по сано за все що сж писали за Словѣниты, които сж, каже, тѣи добръ познавали; а не ще да ги върва и за Уиниты Утигуры и Котригуры, като че, не знамъ защо, тѣи тѣхъ ужъ не были добръ познавали! Послѣ пакъ казва, че ги познавали твърдъ добръ, както и Словѣниты, но че ги отличали отъ тѣя послѣдниты, и никога негы смѣсвали съ тѣхъ.

(1) Πάλαι μὲν Οὐννων πολὺς τε ἔμιλος τὰ χωρία ταῦτα ἐνέμοντο... καὶ ποτὲ τις αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ἔσχευεν, ὃ δὴ καὶ δεῖς ἐγένοντο δύο, ἄτερος μὲν Οὐτούργουρ ὄνομα, Κουτούργουρ δὲ ὁ ἕτερος, ὅπερ... τὴν ἐπωνυμίαν τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς ἔδωκεν εἰ μὲν γὰρ Οὐτούργουροι, οἱ δὲ Κουτούργουροι καὶ εἰς ἐμὲ ἐνομαζόντων (Рхс. de bell Goth IV, 5, p. 574).

(2) Οὐτιγούροις, ἔτα Ζάλοις, Οὐννικῶ φύλῳ (Men. Exc. de legat ad Rom. c. 2. p. 100); τῶν Κουτριγούρων λεγομένων Οὐννων (Men. idid c. 14, p. 114).

(3) Οἱ Οὐννοι το γένος τὸ μὲν παλαιὸν κατοικοῦν τῆς Μακεδονίας λίαν; τὰ πρὸς ἀπηλιώτην ἀνεμον, καὶ ἦσαν τοῦ Τανχίδος ποταμοῦ ἀρκτικώτεροι, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα βάρβαρα ἔθνη... οὗτοι δὲ ἄπαντες καὶνῇ μὲν Σκυθίᾳ καὶ Οὐννοι ἐπονομαζόντο ἰδίᾳ δὲ κατὰ γένη, τὸ μὲν τι αὐτῶν Κουτριγούροι, τὸ δὲ Οὐτιγούροι, ἄλλοι δὲ Οὐλτίγούροι, καὶ ἄλλοι Βουρούγουνδοι, καὶ ἄλλοι ὡς ἂν αὐτοῖς πατριὸν τε ἦν καὶ εἰρησμένον. Γενεαὶ δὲ πολλαὶ; ὅσπερ διεθεσται εἰς τὴν Ἑυρώπην (Agath. V, 41 p. 154).

Та що излиза отъ тамъ? излиза ли че тѣи за това не сж были Унни, и не сж были Българе? Не, думамы нѣ; не, казва и г. Дриновъ най-сетѣ; зашто той, за хатѣръ, намислилъ да ся съгласи съ насъ и да каже, « че подѣ имего на Кутургуретъ и Утургуретъ, и Прокопій, и « Агатій, и Менандръ разбиратъ Българетъ, и че тѣзи « Утругуре и Кутругуре сж наистина Хуниски племена, « и оште по-ясно да каже че Българетъ сж Хунни. » Но знаете ли зашто г. Дриновъ прави за нашъ хатѣръ една толкова ГОЛѢМА ЖЪРТВА! *Слушайте та да видите:* « Ние сме, каже, Словѣне, нашій *български* народъ е отъ « Словѣнски родъ, та се разбира, че и праотцитъ ни трѣ- « бва да сж били отъ Словѣнски родъ, били сж Сло- « вѣне (1) . . . Кутургуре и Утургуре спроти Проко- « пия сж съвсѣмъ други хора, не Словѣне, та и жи- « лиштата имъ били не тамъ гдѣто Словѣнскитъ . . . И- « стина ли тѣ сж Хунни, или не? разбиратъ ли ся подѣ « тѣхнитъ имена Българе, или не? *това ни нѣма не вла-* « *зя въ работа.* Главното е да знаемъ, че тѣ не сж Сло- « вѣне; не ни сж нито бапти, нито чичове; тѣмъ не « трѣбва да имъ се дава мѣсто въ нашата исторіѣ, « както си нѣматъ въ неѣхъ мѣстото и тѣзи *българе,* « които г. Кръстѣвичъ ходи да издирва въ *Азіатска* « *Сарматія*, и за които иска да докаже, че сж тожде- « ственни съ Хуннитъ. Не сж тѣзи Българе праотцитъ « на нашій народъ, нито сме пакъ ние тѣхни унуци. . . . « Хунни ли сж, или не сж Хунни? отъ Татарско ли сж « повлекло, или отъ Монголеко? намъ ни е все едно. « Нашій народъ се е токо нареклъ съ тѣхното име, « по не се е родилъ отъ тѣхъ; ние имъ носимъ и- « мето, новъ жилитъ ни не тече тѣхна кръвъ. » Слѣдъ тѣя свои рѣшителны, като отъ триножника (ω; ѳ

(1) Та кой е казалъ противното? гдѣ смы рекли нѣи такова нѣщо, или не смы паче писали положително, че *Българити сж были Славянско племѣ*? (Виж. истор. Българ. стр. 29 и примѣч. 12). Но Славяны е имало рзлични племена: вѣсточны, западны и южны; а Българети като вѣсточны не е было ни нужно ни възможно да сж истинти оне Славяны, за които сж говорили Прокопій, Агаѣй и Менандръ (Виж. истор. Българ. стр. 53—56).

трѣтодо), безъ никакво доказателство и безъ никаквж основж увѣренія, г. Дриновъ повѣрвалъ и утвърдилъ своѣтъ теоріѣ за не българското происхожденіе на Българскій народъ, и така пълень съ дерзость провяква ся въ замѣчаніе и казва: «Тукъ може нѣкой читатель да
«ни попыта: зашто не обадохме това по-напредъ, и за-
«што не захванѣхме расправата си съ г. Кръстьовича
«право отъ това че Българетъ, на които той трѣси то-
«ждеството съ Хуннитъ, не сж нашитъ праотци, но се
«зехме да разгледаме, истинно ли е това тождество?
«На такъвъ читатель ние штемъ кажемъ, че постѣ-
«пихме тѣй за да покажемъ КАКВИ СА ИЗ-
«ДИРВАНІЯТА НА Г. КРЪСТЬОВИЧА.»

Видѣхте ли сега, читателю, и увѣрихте ли ся за онова що вы и въ началъ сего отговора казахмы? Цѣльта и намѣреніето съ тѣзи критикъ на г. Дринова не было да издири кои и какви сж были и отъ гдѣ сж произлѣзли старити Българе, които сж ся преселили и установили въ нивѣшніѣ Българіѣхъ, и сж дали своего имя на това мѣсто и на днешныты му жители Българы, а было само и само да посрами, и да унижи г. Кръстьовича предъ неговыты добры соотечественницы.

Но не; тѣе соотечественници, ако и прости вообще, и не толкосъ учени като г. Дринова, иматъ обаче доста умъ и разумъ въ главѣтъ си, като да разбержтъ и разпознайтъ дѣ е истинното и правото, и дѣ е неистинното и кривото. Ти ще четатъ пакъ и насъ, ще четатъ и неговж милость; и ще видятъ, че все що смы нѣи писали за Унны и Българы, не смы го писали отъ себе си, а смы го писали по основж и по точны свидѣтельства на ветхы писатели, за които нѣи немамы право, нито причинж, нито же смѣлость като г. Дринова, да кажемъ че ся лъжи и басни, догде нѣкой не съ голы рѣчи и увѣренія, като негова милость, а съ точны доказательства да ны убѣди че наистинж были лъжи и басни; до тогасъ нѣи ще гы имамы за вѣрны, и ще гы представлявамы за достовѣрны; а свободень е сѣби да гы приема или не за такыва, обаче нема никое право безъ основж и доказателство да укорява другытъ че не мыслили за тѣхъ като него.

Най-подиръ нѣи ще ся усмѣлимъ да забълѣжимъ, преди

да свършиятъ расправятъ си съ критикътъ на г. Дринова, че ны ся видѣ много чудно какъ той, като Българинъ, като ученъ, и като історически критикъ, можилъ е да извади изъ устата си, и да казва публично предъ сичкый Българскы народъ. рѣчи като тыя « Истина ли тѣ (Куртгуре и Утургуре сж Хунни, или не? разбиратъ ли сж подъ тѣхнитъ имена Българе, или не? *това ни намъ не влиза въ работа. . . Тѣмъ не трѣба да имъ ся дава мѣсто въ нашата історія* Хунни ли сж, или не сж ветхитъ Българе! отъ Татарско ли сж повлекло, или отъ Монголско? **НАМЪ НИ Е ВСЕ ЕДНО.** *Нашій народъ се е токо нарекалъ съ тѣхното име, но не се е родилъ отъ тѣхъ; ние имъ носимъ името, но въжилытъ ни не тече тѣхна кръвъ. »*

Какъ? Господине! Ты исповѣдувашъ че сме Българе, и че носимъ имя Българе, па искашь да кажешъ, че който ще да пише історіятъ на Българиты, сиречь да прикаже началото, животътъ или вървежътъ, и конецътъ или испадваніето и истребленіето на тыя Българы, не трѣба и не е длъженъ да каже кон и какви сж были тѣх Българе, отъ гдѣ сж ся на свѣтъ явили, кѣдѣ сж ходили и що сж правили, и що сж най-послѣ станѣли? Ты казвашъ че *нашій народъ ся е токо нарекалъ съ тѣхно имя*, а не щешъ історикътъ да каже и какъ е то станѣло? сиречь какви сж были испърво Българети, а какви сж послѣ станѣли, и какъ, и защо? Ты казвашъ че *ни имъ носимъ името, но въжилыты ни не тече тѣхна кръвъ*, та искашь історикътъ да не испытва ни издирва нищо за тыя важны и почти чрезестествениы работы, за да види и ся добръ увѣри да ли е то могло да бѣде, или не; и какъ и кога е станѣло ако бы было възможно да стане? Но ако бы ималъ това безумство історикътъ, то каква фигуръ бы показалъ предъ публикътъ като бы захванѣлъ історіятъ сп, какъто ты искашь да ѣмъ захване, така: « имало едно време единъ варварски Азіятски народъ, называемый Българе, койго Татарски ли е былъ, или Монголски, или Чудски, не знаемъ, зашто *това ни намъ не влиза въ работа да го знаемъ*, който, какъ да е, не е былъ *Словенски народъ*, понеже Клапротъ и Шафарикъ тѣй мыслятъ и казватъ, а това що тѣх мыслятъ и казватъ,

« трѣба да ся приема за несъмнѣниѣ истинѣ, ко-
 « ѣто никой не може поколеба, та за това ни
 « не щемъ да испытывамъ и издиримъ истина ли е или не,
 « зашто то ны не влазя въ работа. Ти убо Българе,
 « слѣдъ като врѣхлѣли нѣколко время, сирѣчь выше отъ
 « 200 години надъ Черно море и задъ и отсамъ Дуна-
 « вѣтъ, — а какво ли сѣ тамъ прави, и то ни намъ
 « не влазя въ работа да го знаемъ, понеже ти,
 « като не сѣ были Словѣне, а ни смы Словѣне, не-
 « трѣбва да иматъ мѣсто въ нашѣтъ історіѣ,
 « — найсетѣ въ 2-тъ половинѣ на 7-ый вѣкъ ти ми-
 « нѣли Дунавѣтъ, завладѣли Долнѣ Мѣзѣ както и 7-тъ
 « тамъ населени Словѣны, и отъ смѣшеніето си съ тыя
 « Словѣны ти малко по малко така си изгубили своѣтъ
 « първоначалнѣ народностъ, що ся най-послѣ съвр-
 « шено превратили на Славѣны, така що не
 « остава веке ни капка крѣвь Българска въ
 « жилиты имъ, слѣда и троха отъ Българскы
 « обычаи въ вѣрѣтъ и въ правиты имъ, ами
 « имъ е станѣло сичко словѣнско. А какъ е
 « то могло да стане, и кога, и това ни намъ не влазя
 « въ работа да знаемъ, зашто ти така чудно и дивно
 « исчезнавши Българе не ни сѣ нито башти, нито
 « чичове, нито праотци, нито сме пакъ ние
 « тѣхни унѣци, та за това не ны е грижа нито
 « трѣба да знаемъ нищо за тѣхъ, нито да захващамъ іс-
 « торіѣтъ си отъ тѣхъ. Наистинѣ ти ни сѣ оставили
 « своето имя, но и то не значи нищо, и не дава намъ
 « никаквѣ причинѣ да издирывамъ какъ е могло и да ли
 « е могло то да стане, зашто то ны намъ не влиза
 « въ работѣ; стига да знаемъ, сирѣчь да вѣривамъ
 « слѣпо и безъ испытѣ, че *нашѣй народъ се е ТОКО*
 « *НАРЕКАЛЪ съ тѣхното име*, както ны увѣрява учен-
 « нѣйшѣ въ історіѣтъ и искуснѣйшѣ въ критицѣтъ г.
 « Дриновъ, и т. д. »

Слѣдъ това вѣрно представено оглѣдало на сичкѣтъ істо-
 рическѣ системѣ г. Дриновѣ ни не щемъ да кажемъ веке
 нищо, освенъ тыя неговы рѣчи: « Да доказваме че тя е крива,
 « безразсудна, безосновна, нездравомисленна, и пр. и пр.,
 « то ще каже че нис имаме чителитѣ си за твѣрдѣ долни

« отъ кѣмъ умственна страна; поради това, за по-добро
« памираме да прѣмълчимъ, та и сичката си расправа съ
« г. Дринова време е вече да свършимъ. » Сега читатели
нека разсѣдятъ и рѣшатъ.

Остава ны сега да кажемъ нѣколко рѣчи и за онѣмъ заблѣжжъ, която е была слѣдъ г. Дринововѣжжъ критикъ приложена отъ Редакціѣжжъ на Периодическото списание на Българското книжевно Дружество, т. е. отъ г. В. Стоянова.

Негова милость приема на пълно за правж и основателнж реченжжъ критикъ и теоріѣж на г. Дринова, и увѣрва безъ никакво доказателство, какъто и г. Дриновъ, че Българети, които сж дали името си на нашій Български народъ, были Урало-Чудско племе, тождественно или не съ Унныты, *то е и за него все едно*, защото не влиза и нему въ работж да испытва; че тѣмъ Българе не были Словѣне, когато нѣмъ смисли Словѣне; че Словѣнскити племена или групи, които изчислява и които въ VI и VII столѣтіе ся преселили на Балканскій полуостровъ, были самити наши *непосредствени и исключителни* прѣдци на днешній Български народъ, и че онѣзи Урало-Чудски Българе не были *никаква частъ* отъ елемента, отъ който излѣзлъ нашій народъ.

А като рѣшава тѣмъ г. Стояновъ вси тѣмъ работы само и само защо « *всички най вѣщити историци на свѣтъмъ* » *напълно доказали* вече, че нѣмъ днѣшнитъ Българе не сме потомци на Урало-Чудскитъ Българе, името « на които само носиме, че тѣ не сж никакъ наши прадѣди, а сме потомци на оние стари Словѣне, които се заселихъ на Балканскій полуостровъ въ V-ий и VI-ий вѣкъ *) послѣ Р. Хр., и защо доказали оште, че тѣзи Българе, отъ които се тѣгли нашето име, не сж были никакъ словѣнско племе, » послѣ и като че все това не было еще доказано, онъ порицава г. Дринову и казва, че « той много по-добрѣ шѣше да направи, ако най-първо бѣше разяснилъ преимущественно това, че ние, сегашнитъ Българе, не сме потомци на онѣзи Българе

*) По горѣ бѣше реклъ въ VI-ий и VII-ий, а тукъ казва въ V-ий и VI-ий

« отъ които сме получили името си ; че ние сме были,
 « както и сега сме, Словѣне, а тѣ сж были Несловѣне,
 « а Урало-Чуди ; че между тѣхъ и насъ нѣма никаква
 « естественна връзка ; че тѣ сж напълно чуждъ намъ е-
 « лементъ, и само вѣкашно сж съдѣйствували да се съ-
 « единимъ и да образуваме едно политическо-държавно
 « тѣло, като сж ни оставили само името си . . . Това се
 « искаше толкова по-вече, че **НЕСЪГЛАСИЕТО** на па-
 « шитѣ и чужди учени въ тойзи въпросъ (т. е.
 « въ въпросътъ : Българети, отъ които сме получили ние
 « сегашното си име, наши прѣдци ли сж или не ?) раз-
 « бърква умоветъ на Българската публика, и доста ѣж
 « смущава. »

Съ тыя си рѣчи г. Стояновъ ны съвършено оправ-
 дава защо отъ тѣхъ ся види 1) че тѣе важни въпроси не
 были още никакъ разискани и доказани тѣй като да нема
 веке нищо да ся каже за тѣхъ, както выше увѣрвахъ и
 г. Дриновъ и самъ г. Стояновъ, и че за тѣхъ имало още
 голѣмо **НЕСЪГЛАСІЕ**, не само между пашиты, а даже
 и между *чуждыты* учены ; гдѣ убо оставать оіе всички
най вѣщи историци на свѣтътъ, които напълно доказали ?
 и 2) че г. Дриновъ съ критикѣтъ си много нѣщо реклъ
 за тѣхъ, а нищо *не разяснилъ и недоказалъ*, и че това
 разясненіе и доказаніе юще ся чака отъ неговъ милость.
 Дай Боже въ второто изданіе на критикѣтъ си да го на-
 прави, та да ся убѣдимъ и нѣи и други вси читатели, и
 ся дигне вече реченото **НЕСЪГЛАСІЕ** изъ между
 наши и чужди учены.

Съвсѣмъ тѣмъ, г. Стояновъ съвършено одобрява и
 похвалява реченѣтъ г. Дринововъ противу насъ критикѣ, и
 казва на свършване, че « г. Дриновъ много добръ стори,
 « дѣто побърза овреме да направи строго наученъ
 « критически разборъ до итѣдъ-си върху г. Кръстовичо-
 « вата Історія Българска, но тая г. Дринова услуга
 « за народѣтъ ни днесъ штеше да бѣде оште по-го-
 « лѣма, ако бѣше тѣй изложилъ тоя си разборъ, споредъ
 « както по-горѣ забѣлѣжихме. » То ще каже, че отъ
 еднѣ странѣ той му хвали тѣзи критикѣ, а отъ другѣ
 ѣж кори като недостаточниъ, защото не объема, както ся
 каза по горѣ, потребныты изъясненія и доказателства.

Сега като ся упозна тѣй добръ и стойността на г. Дринововѣтъ критикъ, и естеството на приложенѣтъ и г. Стояновъ бѣлъжкъ, ни, преди да свършимъ, трѣба да кажемъ още нѣколко рѣчи касателно до порицаніето по ны правятъ, че сме считали днешныты Българи за потомцы на старыты оныя Българи, които дошли тука отъ Задъ-Дона, безъ да говоримъ за тѣхното смѣшеніе съ Словѣныты, които тѣи сѣ намѣрили въ Балканскый полуостровъ, и за слѣдствіята родословны на това смѣшеніе.

Нашата система е, какъто читателити сѣ добръ видѣли въ історіѣтъ, да пишемъ на редъ по лѣточисленіе, и да говоримъ за всяко історическо событіе на своето му врѣмя. Споредъ тѣзи си системѣ ни не можахмы да пишемъ въ издаденыятъ 1-ый томъ на історіѣтъ освенъ за оныя событія, които сѣ ся случили въ Уннско время, т. е. до кѣдъ 475 л., когато Българети не бѣхъ ся еще явили подъ собственното си имя на свѣтъ. А смѣшеніето на Българыты съ Словѣныты у Балканскый полуостровъ, за което нашити критици правятъ толкози шумъ, станало е даже въ 2-тъ половинѣ на 7-ый вѣкъ т. е. около 200 години слѣдъ событіята, съ които ся свърша реченый нашъ 1-ый томъ. Слѣдователно, споредъ реченѣтъ си системѣ, ни не можахмы да пишемъ въ него за реченото смѣшеніе на Българыты съсъ Словѣныты. Нематъ убо никакво право да ны укоряватъ нашити доброволни критици за тойзи логическый нашъ недостаткъ. Тѣи трѣбаше да иматъ търпѣніе додѣ излѣзе на свѣтъ и оный нашъ томъ, въ който ще ся говори за современныты событія на реченото смѣшеніе, а че тогава да ны критикуватъ за тойзи предметъ, ако бы намѣрили нѣщо за критикуваніе; а отъ сега да ся запършатъ и да ны корятъ за работы, за които ни еще нищо не сме рекли ни писали, то, освенъ че е несправедно, може да ся рече и безсмисленно.

Но ще ны рекѣтъ: защо тогава да пишемъ въ 1-тъ си томъ за старыты оныя Българи, тѣй като че сѣ были тѣи нашити прѣдци и праотци?

Ни точно такова нѣщо не сме рекли: но и да сме го рекли, то не значи у насъ че тѣи стари Българе сѣ были нашити исключителни прѣдци, а значи само че тѣи не сѣ были намъ съвършено чужди, давшѣ намъ само свое-

то имя, а сж были непременно и неизбежно часть значительна отъ составтъ на нашиты предци: защо, по наше-то мнѣніе, старити оня Българе не сж были ни Татари, ни Монголи, ни Фини и Чуди, а сж были такожде отъ Словѣнскы языкъ, какъто и оня Словѣне, които они пришедше намѣрили въ Балканскый полуостровъ и ся соединили съ нихъ. И тѣй соединившия вси наедно, а не исключительно едни отъ другы, были сж истиннити прѣдци и праотци на днешныты Българы. Това смы искали да кажемъ ни, ако и да не смы го рекли точно, защо не му е было еще времято да го кажемъ. А това наше мнѣніе, като изравнява сичкыты мянотии на Българското происхождение и распространение, не паноси и никакъ срамъ за насъ отъ то що ужъ ти наши Зад-Донски прѣдци были Татари, Монголи или Чуди, та за да ся отбѣгне отъ тоя срамъ, види ся, нашити критици измыслили да проповѣдять, че старити оня Българе были намъ съвсѣмъ чужди, че никакъ немали участие въ составтъ на днешныты Българы, а имъ дали само своето имя, а сами съвършено изчезнѣли тѣй като да не оставятъ ни слѣдъ отъ своето бытіе у насъ, ни капкж кръвъ у нашиты жилы. Такова чрезестественно чудовище ни никога не можемъ одобри, и за това и слѣдъ вышензложенныты критикы ни пакъ постоянствувамы въ нашето първо мнѣніе. Нека благоразумнити читатели мислятъ и сждятъ сега между тѣхъ и насъ.

Въ Цариградъ 11 Маѣ 1873.

Г. Кръстевич

КРАТКИ РАСКАЗЫ ЗА ПРИРОДАТА. (ГЕОЛОГИЧЕСКИ).

— 0 —

(Преводъ съ нѣкою дополнѣнїя).

Случвало ви са е вѣроятно да сапикасате че не та всѣкждѣ и на всѣка земя растятъ еднакво добръ ржжѣта, овесѣтъ и други жита. На онова мѣсто, дѣто земята е нѣкакси по-черникава, вый виждате че зимницата и лѣтницата ставатъ твърдѣ хубавѣ и че, жетвытѣ сж почесты, а нѣкъ тамъ дѣто земята е жълта, глиниста на жтатата не имъ спори да растятъ и биватъ не добры. Ще са каже че земята или по-добръ земната кора не е вредъ еднаква. Но не е само то. Има други мѣста, и кой негы е виждалъ, дѣто каквото и да съешъ все напусто семе хабишь; наприимѣръ нѣкое благисто мѣсто, което не са прохода, не са преминува, или нѣкоя скала или каменливо мѣсто, дѣто едва ли ще видишь нѣкоя пустала трѣвица или нѣкой мѣшець порастнѣжъ.

Отъ първы погледъ таквизьто мѣста може да ви са сторѣжтъ за съвѣстѣмъ не нужны, съвѣстѣмъ непотребны. Но то не е тѣй. Койго умѣе и отъ таквизи мѣста по други нѣтъ може да извади много полза, и често даже, сумма пары да спечели; стига само най-напредъ человекъ да знае какъ да са залови на работа, и второ да намѣри средство за расправяніе на изработеното. Не всѣкога изваденото отъ земята може да са расправи, да стори пары, но то не ще каже че мѣстото е загубено, че не е ползовито. Ще доде едно време и то ще си стори цѣната. Безплоднытѣ и пусты скалы и горы много пѣти заключаватъ въ себе съкровища отъ богатства.

За да не ходимъ на далечъ, доста е да поменемъ двѣ три нѣща. Ето на, непотребнытѣ скалы ни набавѣжтъ камъніе за пѣтищата и шосетата; каменисти горы ни даватъ най-хубавы камъніе за зиданіе на домове, отъ червенно-прѣстищата правѣжтъ различни сѣждове, тухли, кирпичы и прч. Въ послѣдне врѣме, ный гледамы че изъ земята ни чужденцы вадѣжтъ едны черны камъніе, наричаны каменны

вжглища, които възвзватъ въ голѣмо употребеніе по жезлѣзницитѣ и параходитѣ.

Но за всичко това нужно е знаеніе; защото само чрезъ него може чловѣкъ да изнамери дѣ какво скрива земята; само чрезъ него той може да направи на источници за богатство онѣзи пусты, безплодны и дивы мѣста, които ный наричамъ съ едно име непотребны.

Чрезъ своето знаеніе, чужденцы додохъ въ нашата земя, додохъ претършувахъ малко самъ-тамъ и намѣрихъ средство за обогатяваніа; зехъ да копажтъ каменны вжглища, соль и пр. А ный що правимъ? Съ сгърнжты ржцѣ като нѣкои дивацы стоимъ та са чудимъ на ума имъ. Не са потрудвамы поне да разберемъ каквы еще богатства съдържава нашата земя; какъ можемъ, колко годѣ, да са ползовамы и ный отъ тѣхъ. Следвамы еще да си оремъ и копаемъ тѣй както сны запомнили отъ дѣда и баба. А видимъ ли че производителната сила на земята отслабне, безъ да подиримъ причината на туй явленіе твърдѣ естествено, безъ да са потрудимъ да ѝ възврънемъ преднята сила съ средства искусственны, напримѣръ като съ наторяваніе, ный са извинявамы все съ сжщитѣ думы: «Веке времена тежки настанжхъ; Господь си дигнжлъ берекетя отъ земята.» Тѣй не правжтъ обаче свѣтныгѣ народы. Всѣкыдневно тѣ търсжтъ и изнамерватъ все полесны и по-лесны средства за осилваніето на земната плодородность; раскопаватъ на дълбоко въ вжтрѣшността на земята и ваджтъ соль, каменны вжглища, руды и другы вещества, отъ проданѣта и изработванѣето на които голѣмы богатства са трупатъ у тѣхъ.

Минералныгѣ воды, каквыто сж симпурныгѣ (кюкюртліитѣ), най-лесно и най-вѣрно средство за излѣкуваніе на голѣмо множество болести сж единъ изобиленъ изворъ на богатство въ другитѣ мѣста, особито въ Нѣмско. Нашето отечество не е лишено отъ таквызито воды; то ги има на изобилно, но пренебрѣгжты, безъ никаква уреда не принасжтъ ни най-малко полза за насъ. И ставатъ нашигѣ болны, и отиватъ въ Нѣмско или другагѣ за минералны баны като изсипватъ тамъ суммы пары.

А нашигѣ минералны воды стожтъ въ неуреда и най-лошо състояніе.

Често болний, който има злочестината отъ нѣмай-къ-
дѣ, да отиде въ тѣхъ прилага си болестъ връхъ болестъ,
и си отива.

Впрочемъ не могатъ ли са уреди по възможности и
нашитѣ минералны бани? Минералнитѣ ни извори не мо-
гѣтъ ли станѣ, както и другагѣ, источникъ на обогата-
ване? Или пакъ и тѣхъ оставямы за чужденцыгѣ, които
не ще са забавѣтъ да додѣтъ за да ги зематъ на рѣка
— и за насъ еще една отъ най-гольмыгѣ загубы! О,
чудны смы ный!

Има една наука която приказва на дълго и широко
за всичкитѣ вещества, — камъниѣ, руды и др. които сѣ
скрѣти въ пазвата на земята. Тѣзи наука е твърдѣ потре-
бна за всѣкого, който живѣе въ обществото; особито тя
е потребна за нашитѣ млади Българчета, и нейното пре-
даване въ народнитѣ училища трѣба вече да стане общо.
Тя наука са нарича **ГЕОЛОГИЯ**, която приказва за земя-
та изобщо, за кората на тѣзи земя и за веществата, кои-
то са намѣрватъ полъ нея. Неотдѣлна сестра на Геоло-
гѣята е и науката **Минералогѣя**, наричана тѣй зашто-
то, съ едно име минералы, ученитѣ означаватъ вещества-
та които съставѣтъ камъниѣто, рудитѣ и др. Но, зашто
трѣба твърдѣ много да са пиши за да ви са даде да раз-
берете всичко за което приказватъ тѣ двѣтъ, азъ съмъ
избралъ нѣкои по-интересны работы, които ще ви раска-
жѣмъ кратко и, ако могѣ, ясно, за да разберете поце
кодко е добра и полезна тѣзи наука.

I.

ОТЪ КАКВО Е СЪСТАВЕНА ЗЕМЯТА.

Всѣкий види, че подъ краката му и предъ очитѣ му
быва, или поле, или лѣка, а най-често нѣкоя отъпкана
земя, по коѣто ходѣтъ, ѣздятъ и която за туй са на-
рича пѣтъ. Но какво са намѣрва подъ тѣзи земя, по коя-
то ный ходимъ и която обработвамы? Обширна и окол-
часта е нашата земя, Божѣй свѣтъ; околчаста земя, като
нѣкое голѣмо кълбо и цѣла тя е покрѣта на много хыля-
ды часове съ полета и лѣкы, горы и морета, и текѣтъ

да нея рѣкы голѣмы и малкы, а вѣтрѣ въ земята е камѣкъ и пакѣ камѣкъ, ту бѣлъ, ту черенъ, ту пѣстъръ, ту руда са вмѣкнѣла въ нѣкоя скала, ту изворѣ подземень извира, а цѣлата земя е пълна съ тѣзи разны камѣны и руды, и нѣидѣ въ нея нѣма празно мѣсто; много и твърдѣ много богатства сѣ заровены въ нея, и всичкы тѣзи богатства Господь е направилъ за челоувѣка, и всичкытѣ сѣ наши, стига да умѣемъ какъ да ги добывамы, и да извличамы отъ тѣхъ длѣжната полза.

Земи сега, ты младый ми читателю, земи една ябълка и представи си че държишь въ рѣцѣ земята, сирѣчь, нашій свѣтъ; ябълката има кожа: ако я обѣлимъ, тя ще си остане пакѣ ябълка и не ще да промѣни много голѣмината си. Тѣй бы станѣло и съ нашата земя, ако бѣше можно да отмахнемъ отъ нея полетата, лѣкытѣ, празнытѣ и покрытытѣ съ лѣсове мѣста; тя не щѣше да са смали много. Ще са каже че земята не състои отъ земя ами отъ камѣкъ, а тѣзи земя която гледамы е само повърхность на земный шаръ; ако това го не вѣрва нѣкой, нека отиде да погледа дѣто копаѣтъ камѣние и той ще види какъ тамъ най-напредѣ раскопади земята, послѣ все по-дълбоко и по-дълбоко копали та дошли до камѣкъ отъ дѣто колкото и да копаѣтъ на доло все камѣкъ и пакѣ камѣкъ ще си бѣде, а вече поле нѣма да срѣщнишь. Ако ли продължавашъ да копаещъ еще по-надълбоко ще дойдешъ до едно таквозъ мѣсто дѣто ще стане топло; отъ какво ли това? Казватъ, че това е защото, въ земята, на вѣтрѣ, има голѣмъ огнь а всичкы камѣние въ огня горѣтъ, като растопено желѣзо; впрочемъ, всичкы не мыслѣтъ тѣй, и не можемъ да земамы за вѣрно че въ земята вси камѣние сѣ растопены. Едно е само вѣрно: подъ земята има мѣста дѣто камѣка гори и тече като смола, което става и очивѣства тѣй: потече по нѣкога изъ гората камѣка, та и не той не е приличенъ на сжѣтъ камѣкъ, тече и димъ и пламѣкъ заедно съ него и изгаря всичко що срѣщне на пѣтя си, малко по малко застива и става черенъ като вѣгленъ. Има въ свѣта таквизъ мѣста и горы, отъ които камѣка тече размѣсенъ съ другы стопены вещества — тѣзи горы са зоватъ огнедышащы или вулканы.

Страшно е да са гледа на тях, а да са живѣе около тях е и опасно. Затресе са нашата земя, задрусятъ и затърсятъ са къщата и зданията, и захване онѣзи ти гора да исхвърля изъ себе и огънь и камъкъ, и земя да тече той отъ гората, като нѣкоя огненна рѣка.

А было е едно време, толкозь отколя, щото не можешъ преброй годиниѣ, които са преминжли отъ тогазь, когато на земята не расло ни трѣвица, ни листида, ни звѣръ ходялъ въ лѣса, нито человекъ живѣлъ, нѣмало и тѣзи самыѣ полета, по които расте жито, нѣмало лѣкыѣ по които пасятъ скотовеѣ, нѣмало ни лѣсове ни гѣстаци, а имало само единъ камъкъ и той само былъ растопенъ и горѣлъ съ страшень огънь. Таквазъ была земята, когато я направиль Господь-Богъ. Минавало време заминавало, земята истинвала и камъка зелъ да застинва и да са покрыва съ полета — земя. Водныѣ пары започенжли да са превращать въ вода, морето да стѣпва въ бреговеѣ си и рѣкыѣ да си текать изъ своитеѣ корыта; започенжли да растятъ трѣва и дръвета, въ морето да са вѣдѣтъ всѣкаквы морскы животинкы и рыбы, у въздуха да лѣтътъ птичкы, по полето, лѣсовеѣ и мѣкыѣ да тичать животны всѣкаквы. И сътвориль Богъ человека по образа и по подобieto си, и нарекъъ Той първыйтъ человекъ Адамъ, а отъ него и отъ първата жена излѣзли человекыѣ. Тѣй былъ сътворенъ свѣтътъ. Но за това ни учи Светото Писаніе, и азъ нѣма да ви говоря за него. Азъ ще ви прикажъ по-пространничко за земята, какъ е станѣла тя, каквы камъніе има въ нея, еще каквы другы вещества, какъвъ е тѣхный съставъ, кѣкъ ги добывать и що правѣтъ съ тѣхъ.

Б.

ЗА КОПРИНАРСТВОТО *)

I.

**За ползата отъ копринарството и причинитѣ,
които са противостояли за нѣговото
разиространяваніе.**

—О—

Сички сме до сѣга видѣли, че е копринарството много държати обогатило, и непрѣстанно виждаме какъ са много хора отъ него подпомагатъ въ поминакътъ си, какъ са коприната повече и повече употребява и какъ много пая хора съ малко грижа, съ малко трудъ и за кратко врѣме (обикновено за петь недѣли), като хранятъ тѣзи мирни бубички нѣколко стотини гроша могатъ да си спечелятъ. Хранянieto на коприненитѣ буби бива по-ползвено още и съ това щото въ него земледѣлеца намѣрва заниманіе съ което прѣкарва врѣмето си, въ което обикновено има много малка работа по нивята си, градинитѣ си и т. н. защото, сичката работа, сичкія трудъ, който трѣбва да положи около отгѣжданіето нив дохожда измежду пролѣтнитѣ сендби и жетвата. Който е хранилъ буби, той може да каже, че е само до тогава, малко нѣщо работа и трудъ около тѣхъ ималъ, до когато сѣ са бубитѣ излупвали (изчупили) и прѣоблнчали т. е. въ първитѣ 10-15 дена.

Това е сичкото тѣй, а пакъ копринарството не е на сѣкадѣ а и тамъ гдѣто коприненитѣ буби могатъ да успѣватъ много добрѣ, распрѣснато. А защо ли? — за това:

1) Защото много хора, или изъ лошо намѣреніе или отъ незнания сѣ викали и разгласявали, че бубитѣ въ тѣхнитѣ предѣли не могатъ да успѣватъ.

2) Защото много хора сѣ си желаяли да иматъ веднага полза и то безъ трудъ и никакво приготвуваніе на потребнитѣ за туй нѣща — а това при копринарството не е възможно. Защото който иска да храни буби, той трѣбва най-напрѣдъ да има добри чърници; а да са постигне това потребенъ е много-годишенъ трудъ и наглеждане. Нашитѣ дѣдовци и бащи ако да не бѣха сѣ трудили за себѣ сѣ и за насъ, и ний сѣга много нѣща не щѣхме да имаме и тогава щѣхме оскудно и бѣдно да живѣеме. За това трѣбва да

*) Жално че интересната тази статія много губи отъ това дѣто прѣводителтъ не освободилъ прѣводѣтъ си отъ нѣмскитѣ синтаксисъ който е толкозъ несвойственъ на языка им.

са постарайме, да са заловимъ за работа, а около нея истински и постояенъ трудъ да положиме ако искаме да бъдемъ ний и нашитѣ наследници счастливни.

3) Най-големата причина която е забранила общото отгледаніе на бубитѣ била е тѣзи: или защото много хора които сѣ храняли буби, не сѣ имали доволно и добри чърници, или защото не сѣ разумѣвали отъ тѣзи работа; а при това и защото не сѣ са старали колкото и както трѣбва, но повѣрвали и предавали отгледаніето на бубитѣ и тѣхното храняніе на слугитѣ, слугинитѣ си или на други хванати съ пари хора; а тамъ гдѣто нѣма човѣкъ добра воля и присърдце, тамъ не може да успѣва никаква работа. Само тамъ, гдѣто земеделеца истински за работата са захване може копринарството да напредни. Много неопитни хора за да испитатъ да ли бубитѣ успѣватъ въ тѣхнитѣ страни, хранили са малко множество буби, разумѣва са че по лошъ начинъ, та за това и не сѣ имали никаква полза отъ тѣхъ, щото не сѣ знаели че и малко буби за да са хранятъ както трѣбва, искатъ да положи човѣкъ около тѣхъ толкозь трудъ колкото и около по-многого — та, по тѣзи причина са е родила мѣжду тѣхъ безъ никакво разумно попитване тѣзи мисалъ: че странитѣ нѣ не сѣ добри за бубитѣ или подобри да рѣка, че бубитѣ не сѣ за земеделеца т. е. че той нѣма отъ тѣхъ полза и приходъ. Но сичкото това не е истина; защото има много хора, които са много пѣти съ чисти и разумни опити много добри пашкули добивали въ тѣхъ сѣщитѣ страни въ които са тѣзи мисалъ била появила. Но при сичко това трѣбва да знаймо че, съкой клонъ отъ земледѣліето изисква знаніе и разумѣваніе, и че отъ съкой работа може човѣкъ да са ползува, ако само човѣчески и разумно постѣпва. У много хора отгледаніето на бубитѣ е тѣй различно, щото, нѣкой отъ тѣхъ иматъ сто пѣти по-голема полза, нежели другитѣ. Нѣков слѣдователно отъ 5 др. бубино семе едвамъ получаватъ 8 оки пашкули а другитѣ които по-добри разумѣватъ отъ работата и които по-прилжно и по-сърчено ги прегледатъ, отъ сѣщето множество на семето добиватъ по 30 оки пашкули.

Нехаеніето и немарливостъта сѣ причинитѣ на голѣмитѣ загуби при отгледаніето на бубитѣ. И азъ думамъ и на съкиму това правило прѣпорѣчвамъ, че немарливия земеделецъ нѣма никогашъ никаква полза отъ бубитѣ; а оня който ся около тѣхъ съ голѣмо вниманіе и прилжаніе труди, той ще да добива съкой година по-много и по добро семе; а нѣговитѣ пашкули ще бѣдѣтъ съкогашъ

По-добри и по тѣжки, слѣдователно ще бѣдѣтъ и по-скѣпи; а отъ това произлиза че ще има отъ тѣхъ петъ пѣти по-голема полза нежели отъ който немарливо и безъ никакво внимание отгледжа свойтъ буби.

Това напомняваніе ще увѣри онѣзи, които до сега не сѣ имали никаква полза отъ бубитѣ, че са това или онова прѣнебрѣгвали при тѣхното отгледжаніе,

Който слѣдователно желай буби да храни, че отъ тѣхъ на себѣ си и на своята къща да помогне, той нѣка са постарай:

1. Да има доста черпици, които добръ да отгледжа и размोजава.
2. Нѣка си приготви згодно мѣсто гдѣто мисли да храни бубитѣ.
3. Нѣка са приготвятъ нужнитѣ затова нѣща въ приличното врѣме.
4. Нѣка въ приличното врѣме намѣри добро, будно семе, ако го сампчакъ нема отъ миналата година.

5. Нѣка си другитѣ работи наредѣ така, щото, въ 5-тѣхъ недѣли, добръ храни бубитѣ, най-много съ тѣхъ да са занимава, а при това нѣка си намѣри, опитни и почтени хора, които ще му служатъ вѣрно по врѣмето на хранянieto на бубитѣ.

6. Нѣка продаде пашкулитѣ подиръ свършенната около тѣхъ работа, или нѣка ги съ врѣме умори (изсуши), за да може подиръ по-скоро да ги продаде.

Който иска да му са исплати трудѣтъ добръ, той нѣка съко-ташъ земе малко по-много сѣме. Може да са каже, че 100000 буби се излупватъ отъ 26 др. добро семе.

ІѢ

Какви трѣбва да сѣ стаятъ или мѣстата гдѣто са хранятъ бубитѣ.

Стаята гдѣто са хранятъ бубитѣ, непременно трѣбва да е 9 стапки висока а при това чиста и суха, отъ нея трѣбва сичко онова, което смърди да са отстранѣ; въ стаята нетрѣбва никакъвъ димъ а особено отъ тютюнъ да са пушта, а тѣй сѣщо нити никакавъ прахъ; защото това сичкото вреди на бубитѣ. Мишки, котки, мухи и паяци, сички тіа непременно трѣбва вѣнъ да са изхвърлятъ. А само онѣи които ги хранятъ и прѣбиратъ сѣятъ при тѣхъ да са намѣрватъ.

Въ стаята трѣбва да има соба (кюмбе), която може отъ вѣтрѣ да са пали; защото нужно е да са чистятъ бързо испареніята, които сѣ са образували отъ ластѣтъ и бубитѣ. Собата трѣбва тѣй да е намѣстена и излѣчена щото да не дими, но вѣздуха сички

димъ въ комина да кара, за да могатъ въ същото време и дървѣта по-лесно да горятъ.

Много пъти е нужно средно (умеренно) да се кладе оганъ, а нѣкой път трѣбва и прозорцитѣ да отваряи за да може въздуха да са чисти и подновява.

Згоднo е, а особено за малкитѣ стаи много е нужно, собата на вслѣдъ да са обиколи (огради) съ дъски. Тѣзи зграда на собата трѣба тѣй да са направи, щото сѣкадѣ наоколо 6-8 палеца да стои надалечъ отъ нея: отгоре както и отъ долу тѣзи ограда трѣбва да има по една одишка, за да може отъ долу студения въздухъ къмъ собата да влиза а отгоре топлия да излиза. По този начинъ ще можемъ да постигнемъ еднаквата температура на въздуха който са нагрява въ стаята, което е за бубитѣ много добрѣ. На горната дупка или одишка, трѣбва отъ онѣзи страна къмъ която са нагряватъ бубитѣ да туриме каквато и да е прикривка да отбине топлината, за да не би тя дошла веднага на бубитѣ, и която по този начинъ най-напрѣдъ ще са разхлади и о стѣната.

Стоплюваніето на собата трѣбва сѣкогашъ да бѣде умеренно, за да не би са 1) запалила тѣзи ограда и 2) за да не би да врѣди чрезмѣрната топлина на бубитѣ. Защото чрезмѣрната топлина има така сѣщо врѣди както и голѣмия студъ. *)

Прозорцитѣ въ такъзи стая трѣбва добрѣ да са затварятъ, за да не може отъ ношната студенина да истине. Тѣй сѣщо и онѣзи прозорци които отварѣме да са провѣтрѣй въздуха въ собата трѣбва да са покрити съ ситно мръжасто платно за да не могатъ комаритѣ, мухитѣ, птичетата и др. да влѣзватъ въ стаята.

Това сѣщото е потребно и за вратата. Комуто е възможно, той може да направи двѣ врата и то тѣй щото: първитѣ врата които са откритѣ на стаята нѣка иматъ черचेва за горерѣченното (мръжата) платното; а вторитѣ врата, които са откритѣ нѣка сѣ цѣли отъ дъски, а на долніятъ прагъ нѣка иматъ една одишка която трѣба да е съ рѣшетка. Одишката е нужна за това, за да може чистъ въздухъ въ собата да влиза а рѣшетката затова: да немогатъ кучета, котки, пилета и др. да влѣзватъ въ стаята.

Голѣмата свѣтлина отъ слънчевитѣ зари не е много на бубитѣ

*) Забѣлжка. Тѣзи ограда ще бѣде потребна само за желязни соби, но за онѣзи които са отъ нрѣстъ правени не, защото тѣ спорѣдъ приличната си дебелина, даватъ умѣренна топлина.

позната, затова прозорците трѣбва да иматъ или капаци или завѣси (перде).

Случва се че прѣзъ Май и Юній често денѣтъ да биватъ много топли а при това безмѣрната топлина на бубитѣ вѣди, затова трѣбва и отъ сѣвѣрната т. е. полвинощната страна на собата да са направятъ малки прозорчета; за да можемъ, дордѣ са прозорците отъ южната т. е. положенната страна затворени, онѣзи отъ сѣвѣръ да отворимъ и така прохладителния въздухъ отъ сѣверъ ще може да влиза и да разхлажда топлина който са нагѣрва въ стаята.

Но подиръ трѣба да припомнимъ и това че трѣба да нагѣриме и згодно мѣсто гдѣто ще държиме листѣтъ, съ които хранимъ бубитѣ. Това мѣсто трѣба да е въхладнина нѣ не трѣба да бѣде влажно или мухлясало. въ вѣмѣто когато вече захваща голѣмото храняне а това е измѣжду 17-ий и 20-ий день (като четеме отъ деня на тѣхното излупване), тогава трѣбва да имаме на готово около най-малко листѣе (спорѣдъ множеството на бубитѣ които хранимъ), затова трѣба да имаме това вече приготвено, но сѣкогашъ трѣбва да вардиме листѣ да бѣде суровъ и веселъ а не сухъ и много увѣхналъ.

За тѣзи работа могатъ сѣ направя нѣколко сѣндѣка отъ мекки чамови дѣски, сѣкой отъ тѣзи сѣндѣци трѣба да бѣде 10 стѣпки дѣлагъ, четири широкъ а високъ може да бѣде толкозъ колкото е дѣската широка, а то е около 10-12 палца. Колко сѣндѣка да ся направятъ то, зависи отъ многото буби, и гдѣ ще са оставятъ то е по-волята на човѣка само нека не е мѣстото влажно.

Въ тѣзи сѣндѣци са натрупатъ скоро набранитѣ листѣе, но при това трѣбва да вардиме да не сбійме и нетѣпчимъ листѣтъ, щото могатъ много дѣсно да са запарятъ, а при това нетрѣбва да са държатъ повече отъ 3 дена въ такива сѣндѣци набранитѣ листѣе. Мокаръ листъ нетрѣбва да са турга въ сѣндѣцитѣ, но сѣкогашъ сухъ. Тамъ гдѣто са попричина на дѣждовното вѣмѣе сѣберѣтъ повече листѣе (1500-2000 оки) тамъ нетрѣбва да са трупатъ въ сѣндѣци или на трупяща отъ 5 палеца по-дебѣли. Ако е пакъ топлината голѣма трѣбва да покрѣеме такива сѣндѣци съ дѣски а врьзъ тѣзи дѣски да положимъ мокри рогозки (асѣре), съ които ще одържимъ листѣтъ да бѣдѣтъ доволно прѣсни-

III.

За свойствата на бубитѣ и на тѣхната храна въобще.

За да би могли да познайме по-добре природата на бубитѣ; трѣбва най-напрѣдъ да опишемъ цѣлото тѣхно тѣло.

Съкоя бубица е чърна, когато са взлупи; като растъ бива се по-свѣтла; дордѣто най-послѣ порастъ около два палеца и тогава вече съвършено побѣлей. Тогава душаме че е вече дорасла (узрѣла). Когато дорасте, корема и е, тъй да рѣчеме, вече прозраченъ и въ гърдитъ и вече виждаме онѣзи жѣлта матерія, отъ която са прѣде коприната, какъ свѣти. Това виждаме обикновенно въ 31 и 32 день на тѣхния животъ.

Въ врѣмето на тѣхното постепенно порастване пребличатъ съ четири пѣтъ (т. е. събличатъ отъ себѣ си онѣзи бѣла кожа). Прѣди съкое отъ това преобличаніе едѣтъ малко, испражняватъ са и спѣтъ. Този сѣжъ трае обикновенно единъ день и една нощъ.

Кожицата си събличатъ тѣ съ една малка мѣка и на пѣване, а добиватъ друга нова, която е за тѣхното порастване по-способна.

Първия день подиръ събличаніето си е още уморена, еде малко, и много не и трѣбва голѣма топлина или зима.

Въ истиятъ день на своя животъ съблича са първия пѣтъ, подиръ четири дена втори пѣтъ, подиръ шестъ дена трети пѣтъ, а четвъртия пѣтъ осамъ дена подиръ третото събличаніе. Когато прѣминатъ десетъ дена подиръ четиритѣхъ събличанія, тогава е вече съвършено (зрѣла) порастнала и търси мирно мѣсто да са завіе. Това врѣме мѣжду събличаніето, може или да са продължи или да са скрати и то съ това ако ги въ по-топло или въ по-студено държиме и ако ги по-много или по-малко храниме. Въ хрананіето, доброто имъ свойство е това, че тѣ лежѣтъ съвършенно мирно на свойтъ постѣли, само въ случай на болестъ или ако постеля имъ е много пѣленъ, отъ него слизатъ.

Прѣди да са завіе въ пашкула прѣстава постепенно отъ да еде дордѣ съвсѣмъ непрѣсече и съвсѣмъ са не изчисти. Подиръ това бива малко немирна, дигѣ си главата на горѣ и захваща около себѣ си нѣщо да търси, изъ устата и стърчатъ малки конци. Най-подиръ слѣзи отъ постеля си, търси и избира нѣкакво тѣсно мѣсто, гдѣто изъ своята утроба прѣкрасната коприна чудно тѣче.

Съ прѣденіето си за четири дни извива пашкула си, който бива обикновенно голѣмъ колкото на гѣлаба яйцето, въ което са затвори самичка и тамъ слѣдъ кратко врѣме въ чрвей са преобрне. Подиръ десетъ или петнайсетъ дена прѣгрива своята кѣщица и изфѣрка преобразена въ видъ на пеперуда. Въ таквъ видъ не ѣде нищо а живѣе само за оплодяваніе и размножаваніе на родъ си, и като изнесе семито си, за нѣколко дни свѣршва своя кратакъ, чуденъ а на хората полѣзенъ животъ.

Трѣбва да припомнимъ и това че пашкулитъ за прѣденіето на коприната само са до тогава добри, до когато пеперудитъ не сѣ изъ тѣхъ изфѣрклили.

За да би могле, както за този, за когото вече рѣкохме, така сѣщо и за сѣкой дуугъ начинъ въ поставяніето съ бубитъ и съ тѣхното храняніе право да мислимъ и както трѣбва да разсѣдимъ, потребно е да са прибѣлжи и припомни за тѣхъ онова, което си кѣсае до тѣхната природа, за да не отстранимъ при какво годѣ испытваніе, отъ правия пѣтъ.

Бубитъ сѣ отъ сѣмната природа опредѣлени да живѣятъ въ свобода, а произхождатъ отъ онѣзи земя, гдѣто са мѣрката на топлината непротѣява толкова колкото при насъ. Тѣ тамъ нетѣрпѣтъ никакъшъ затворенъ мухлясалъ и покритъ въздухъ, защото сѣ свободни. Тѣхъ тамъ неубезпокояватъ лошія мирисъ отъ тора и др. но тѣ, пълзѣтъ отъ клонъ на клонъ и търсатъ си храна, която имъ най-повече ярадисва. Когато пече слънцето, тѣ са хващатъ отъ долната страна на листа и тѣй са за вардватъ отъ жегата на слънчевитъ зари.

Това кратко наставленіе ни показва нравитъ имъ, нѣка слѣди слѣдователно сѣкой запомни, който иска да храни и койго храни буби.— Но нѣка никой немисли, че сѣ бубитъ въ първото тѣхно отечество държатъ безъ никакво надгледаніе, и че тамъ хората безъ никаквъ трудъ, отъ тѣхъ полза иматъ; човѣкъ е съ своя умъ докаралъ до тамъ, че сѣ съ свойствата на това малко сѣтвореніе получава, но само че колкото са труди толкози и полза отъ него има.

Това е старъ и вѣчно постоянь законъ, че човѣкъ само съ потъ и трудъ нѣкаква си благодатъ можи да очаква Защото колкото са тѣлото на човѣка само съ работа и упражненіе се повече и повече развива и укрѣпва, тѣй сѣщо и нѣгова умъ е често размисляваніе и съ душевна работа възвишава и тѣй отъ себѣ си сѣкой нужда съ сичкитъ нейни зли слѣдствія отстранява.

Чудно е наистина появленіе това че тамъ гдѣто храняніето на бубитъ е влѣзло тѣй да рѣчемъ въ обичай, че сѣ тамъ хората съ духъ си по-живи а съ тѣлото по-крѣпки. Слѣдователно този трудъ който полагаме около тѣхното отгледаніе донася ни още единъ благословъ, който са едвакъ на дѣцата познава, които сѣ заради това много по-здрави, за работа много по-способни, слѣдователно и по-честиви. При това, разумява са (при отгледаніето на бубитъ) имаме сгодень случай и побудени сили да размисляваме за едно или друго, да са запитваме за сичко, да испытваме много различни по-

лѣзни работи, тѣй щото, човѣческото остроуміе, живота, способността и цѣлата кѣщна икономія са много ползува отъ това.

Нѣка слѣдователно нашитѣ селяни, които иматъ прилика да хранятъ буби, не испущатъ това богатство ако на себе си и на кѣщата си желаятъ доброто. Нѣка никакъ неслушатъ онѣя които казватъ че въ това не сѣ успѣли. Началото е сѣкогашъ и въ сичко тѣжко: ако би тѣзи хора, които отъ тѣхнитѣ болѣсти и други незгоди са оплакватъ че иматъ отъ тѣхъ малко полза добръ испитали тѣзи работа, намѣрили би че тѣ са самички затова криви а не бубитѣ. Защото или още при излупваніето на бубитѣ са направили нѣкаква погрѣшка, която е противна на свойствата и нравитѣ на бубитѣ, или сѣ грѣшили въ продълженіето на тѣхното храняніе. Но коя ли е причината на тѣзи погрѣшки? — Незваніе, мързеливостъ и немарливостъ; а видѣхме и испитахме че при истинското отгледваніе на бубитѣ е непрѣстанно потрѣбно, добра храна, умѣренна топлина и чистъ въздухъ.

Азъ смѣѣмъ свободно да кажа, че онези, които са управляватъ по този малко по-долу описанія начинъ (или макаръ по другъ само по-природата на бубитѣ сходенъ) при храняніето на бубитѣ, и онѣзи които са стараятъ за добро сѣме, и които при това сѣ присърдце работятъ, че тѣ нѣма да срѣщнатъ нити най-малка противностъ, но че съ това, сто пѣти ще имъ са наплати трудъ.

Ако са съзрѣ нѣкоя болна бубица, която са познава по-болята и изгѣда си, трѣбва тогачасъ да ѣмъ исфѣрлишъ. Затова е нужно постѣлитъ имъ сѣкой день да са прѣгледжатъ прилѣжно, за да не остане мѣжду тѣхъ нѣкаква болна или мъртва буба.

Отъ болѣститѣ неможе съвършенно да са избѣгне, защото причината на това лѣжи много пѣти въ самото сѣме. Но и тѣзи случаете сѣ много рѣдки, а най много дохождатъ болѣститѣ отъ лошото гледаніе и постѣпваніе.

Ето правилата за които са обѣщахъ по-горе:

1. Трѣбва да пази на приличната топлина и то въ сѣкой периодъ т. е. въ врѣмјето на тѣхното живѣніе а особено въ врѣмјето на тѣхното събужданіе.

2. Трѣбва да пази въздухътъ въ стаята сѣкогашъ да е чистъ и здравъ.

3. Трѣбва да глѣда да сѣ чисти постѣлитѣ и стаята гдѣто са бубитѣ хранятъ.

4. Трѣбва сѣкога да ги храни съ доволно добра чиста храна,

който отъ началото да са състон отъ младъ, а подиръ отъ зрѣлъ и чвърстъ листъ.

5. Трѣбва да пазн да сѣ бубитъ раздѣлени равно по постелитъ, и

6. Трѣбва да ги раздѣли, спорѣдъ старостъта имъ въ различни отдѣленія.

За сичкитъ шесть правила, ще проговориме по по-диръ по на-
пр остривно.

(ще сѣ продължава).

КРАТКИ ОЧЕРКИ ВЪРХУ ПРИРОДАТА И НАРОДЫТЪ ВЪ ЕВРОПА.

—0—

Нуждата за тѣзи очерки.

Най-высоката цѣль на чловѣческото познаніе е др-
внето философско изрѣченіе: *Познай себе си*. Нъ за да
познае чловѣкъ себе си, достоинствата си, недостатъци-
тъ си, положеніето си, потрѣбно му е да има съ що да
сравни себе си, потрѣбно му е познаніето на другитъ че-
ловѣцы, на тѣхното положеніе, на тѣхнитъ достоинства и
недостатъцы. Безъ това сравненіе на другитъ чловѣцы
съ себе си, чловѣкъ мжно ще може да улови и да о-
цѣни сичкитъ свои пороцы и прѣимущества, сичкитъ из-
годности или незгодности на своето положеніе. Сравненіе-
то е най сполучното средство и най вѣрный пътъ къмъ
сѣко познаніе, слѣдователно и къмъ самопознаніето. Не
може да са знае мѣрката на добрината или лошотата на
едно нѣщо. ако то не са сравни въ тѣзи качества съ
друго нѣщо. Сличваніето на два или повече однородны
прѣдмѣты възбужда наблюденіе и размышленіе, отъ които
сѣкога зрѣе мыслъта и крѣпне ума.

Казаното до тука за чловѣка са прилага съ съща-
та сила и на народытъ. За да познае единъ народъ доб-
рото или злото на своето положеніе, въ своя животъ, по-
трѣбно му е да знае състояніето и живота на много други
народы. Ето защо у просвѣтенитъ народы печата посто-
янно изучава състояніето на другитъ народы въ най тѣн-
китъ му подробности и, самъ като изслѣдва добринитъ и

лошвинытъ му, прави ги явны за съкого за цѣль народъ, каквото съ примѣра на другытъ да научи своя народъ на нѣщо добро и да го отвърне отъ нѣкое зло, отъ нѣкой вредъ. Ето защо у рѣченытъ народы не само печата запознава единъ народъ съ другытъ нъ и съкы общественъ дѣятель счита за своя длъжность да посѣти много страны, много народы, да види отблизу живота имъ, да прѣгледва общественнытъ имъ учреждения и да си състави по точно и ясно понятіе не само за чуждото, нъ и за своето, като сравни послѣднето съ чуждото и искара испижнало неговытъ достоинства или недостатъци. Този пѣтъ за придобиваніе на познанія и за усъвършеніе на народытъ и на чловѣческый животъ са е слѣдовалъ и са слѣдва отъ хората, не само въ послѣднытъ новы врѣмена, нъ и въ най-дрѣвнытъ вѣкове. Ный видимъ въ Исторіята, че най-отличнытъ мжжіе на Грьція, за допълненіе на усъвършеніето на своитъ познанія, както и за улучшеніе на живота и на учрежденията на грьцкытъ държавицы, ходили сж по чужды земи и тамъ сж са прѣдавали не само на изученіе на чуждеземнытъ умозрителни ученія, нъ и на запознаваніе съ практическытъ си народы. Ако отъ старытъ народы Грьцытъ и Римлянетъ сж достигнали до най-высокъ познаія, както въ областъта на философіята, тѣй и въ искусствата, въ политиката и въ нѣкои практическы занятія това е было защото Грьцытъ сж поддържали сношенія съ сичкытъ познати тѣмъ мѣста и отъ сѣкадъ сж извладчали каквы годъ уроцы за политическый, умственый, художественый и практическый свой животъ, а пѣкъ Римлянетъ сж погълнжали чрѣзъ завоеваніето почти сичкытъ познати на Древнята Исторія страны и сж имали случай и възможность да изучатъ доброто и злото въ живота на много народы.

Прѣзъ мрачнытъ врѣмена на Срѣднытъ Вѣкове онѣзи държавицы и градове сж процвѣтавали и сж могли да са похвалятъ съ какво-годъ образование, съ богатство и съ подобры гражданскы редове, които сж поддържали сношенія съ другытъ народы и сж могли да заематъ нѣщо добро у другытъ и да го замѣнятъ съ своето по лошо, търговскытъ Ганзейскы градове сж са ползовали съ значително благосостояніе и съ пълно почти самоуправленіе тогава когато, другытъ части на Германія потъвахъ въ

варварство и страдахъ отъ притѣсненіята на силныѣ. Сж-
щото може да са каже и за нѣкои търговскы республики
въ Италія.

До колко е помогнало на работитѣ въ Европа да
поченатъ да познаватъ себе си чрезъ познаніето на дру-
гитѣ народы въ най новыѣ врѣмена, това е очевидно за
сѣкиго. Колкото по много сношенія има единъ народъ
днесъ, толкова по голѣмо е благоденствіето му, толкова е
той по-просвѣтенъ, толкова на по добры учрежденія са
радва, толкова е по-близу до положеніето да познае се-
бе си, силитѣ си, интереситѣ си, средствата си. Напро-
тивъ, колкото по малко знае единъ народъ за другитѣ
народы, толкова по несъвършенъ е въ живота си, въ у-
чрежденіята си, въ благоденствіето си. Безъ сношенія съ
другитѣ народы и твърдѣ малко извѣстенъ за състояніето
на другитѣ народы, Рускый народъ, за него да кажемъ,
твърдѣ е далечъ отъ състояніето да познае себе си,
твърдѣ малкы съвършенства прѣдставлява въ умственный и
практическый свой животъ. Благоустройство на този на-
родъ, зетъ въ массата му, е нѣщо, ако не съвсѣмъ не-
познато, поне бескрайно далеко отъ оная степенъ, която
прилича на единъ великъ народъ. Между Англіеца и Ру-
сина има таквази разлика каквато има между единъ жи-
тель отъ срьдоземнитѣ българскы градове и единъ гркъ
отъ приморскитѣ градове. Българина може да знае да че-
те и да пише и при все това той твърдѣ малко разбира
отъ този свѣтъ, отъ състояніето си, отъ окружающитѣ
него обстоятелства. Напротивъ, гркъ може да е бескни-
женъ и при все това той познава много нѣща за които
на българина и наумъ недохожда да ги познава, само и
само защото е много пѣтувалъ, много чулъ, много ви-
дѣлъ и много научилъ. Тѣзи сношенія на гръцитѣ съ
много земи и народы правятъ този народъ много по спо-
собенъ за нѣкои работы отъ колкото е Българина.

За сѣкы народъ е нужно да знае какъ живѣятъ съ-
сѣдытѣ и отдалеченитѣ народы, защото отъ това може да
извлече голѣмы поученія и ползы; нъ за насъ българетѣ
тая нужда е още по голѣма. Мѣстны въпросы твърдѣ
малко са разглеждатъ въ печата, и да може да изнесе
българина полза за своя умственъ, гражданскы животъ.

Печата като е ограниченъ, и както искатъ нѣкои да кажѣтъ за насъ българетѣ найповече *) за много въпроси не можемъ да говоримъ печатно както трѣба, и така са лишаваме отъ нужнитѣ поученія и освѣтленія да познаемъ по точно положеніето и пуждытъ си. Този голѣмъ недостатѣкъ може да са въспълни само по единъ начинъ: съ изображеніето на живота у другитѣ народы. Като са вгледваме въ другитѣ народы и въ тѣхното състояніе, ний ще са съземемъ да мыслимъ за тѣхното въспълненіе. Отъ тая точка на зрѣніето статистическитѣ, етнографическитѣ очерки за другитѣ народы въ нашитѣ періодически списанія иматъ голѣма важность и никога не трѣба да липсватъ. Сичко що ни научава за съвършенствата на гражданскый животъ у другитѣ народы, сичко що може да ни покаже богатството на чуждеземный умъ и да ни даде потыкъ да мыслимъ и да работимъ за по добро, сичко що може да ни покаже що правятъ хората на другитѣ мѣста за да имъ бѣде живота лекъ, удобренъ, и благосъстояніето имъ по голѣмо — сичко това трѣба да бѣде на нрвото мѣсто въ нашитѣ вѣстници и періодически списанія. Това е хиляды пѣти по полезно отъ голитѣ прикриты и недоисказаны разсѣжденія, които красятъ сега страницитѣ на нашитѣ малко вѣстници въ нескопосны прѣводы. За сѣкы народъ примѣра има по голѣма сила отъ голитѣ разсѣжденія, за нашій на дѣтинскы възраст народъ този примѣръ е еще по нуженъ и дѣйствителенъ. Въ отношеніе на този въпросъ, ний никакъ не сме съгласны съ единъ българскы вѣстникаринъ, който казваше прѣди нѣколко мѣсеца, че « Читалище » было пълно съ членове за Америка и Англія, а твърдѣ малко говорило за мѣстны въпросы, за въпросы отъ българскый животъ. Добро е да са показватъ болкитѣ на народното тѣло и да са говори за сичко онова, което показва добритѣ и лошитѣ

*) Ний несподѣлямы на пълно това мнѣніе на тѣзи които искатъ тѣй да кажѣтъ, а колкото за това що ся вижда нѣщо подобно на таквось явеніе ний нѣма да кажемъ освѣнъ че происхожда пакъ отъ помежду ни, отъ личнитѣ ни отношенія и единъ другы прѣслѣдованія. Ред.

явленія и качества въ народный животъ нъ ако това е възможно по каквито и да е причини, па най послѣ и отъ неумѣніе да кажемъ, не е ли по-добръ да ся служимъ съ възможното и съ по лесното да справямы на готово и да за знаямы любителитъ на знаніята съ онова що е добро, подражаемо у другыгъ народы. Ный смы даже на мнѣніе че този родъ уроци по-достѣжны и полѣсни дѣйствовать даже по силно на по многото читатели и възбуждать въ тѣхъ ревнуваніе къмъ по доброто положеніе на другыгъ народы. Тая мысль сѣкога ни е карала да прѣдпочитае членовѣтъ за другыгъ земи и държавы отъ членовѣтъ по разны отвлечены въпросы, които никой не прочита заради тѣхната отвлеченность и за лошій имъ прѣводъ или несклопно подражаніе. Тая мысль ны кара и сега да почнемъ извлеченіето на единъ редъ краткы *очеркы* за економическото, промышленното и политическото състояніе на нѣкои отъ Европейскыгъ народы, като почнемъ отъ близосѣдна Италія и най напрѣдъ отъ природата на мѣстото, която природа удря своя печать на сѣкы народъ.

ИТАЛІЯ.

Физическый очеркъ. Природата въ Италія е чудесна: небето е сине-ясно, въздуха е топълъ, ароматиченъ, лицето на земята е разнообразно по своето устройство, има прѣхубавы видове, страшны волканы, естественныгъ произведенія сж изобилны и хубавы. Черницыгъ, мидалыгъ, маслиныгъ, лаврыгъ, кипарисыгъ, кастановыгъ горы, портукаляпыгъ, лимоняныгъ и много други дървеса придаватъ на Италія таквази хубость, каквато нѣма нито една страна въ Европа. Отъ това сичкыгъ пѣтешественници и охалны хора тичать да поживѣять въ Италія и да са понаслаждать отъ нейныгъ хубости. Пѣтницигъ посѣщавать и нѣкои мѣста на Германія и Швейцарія, нъ въ тѣзи мѣста природата прѣдставлява другы явленія и другы чудеса. Тѣй напримѣръ въ Швейцарія природата поразявъз челоувѣка съ своето диво и страшно величіе, — съ планины чакъ до облачыгъ и вѣчно покрыты съ снѣгъ и ледъ, съ бездѣлны долове, съ рѣмливы водопады, съ страшны бури и гърмежи, съ откъснжты отъ планиныгъ канары, ледове, снѣ-

гове, и свалени чакъ до долу съ шумъ и екъ, като затъикватъ напредъ си сичко. Природата на Италія не поражава, а услаждава душата, освѣтъ хубостытъ на природата, въ Италія на сѣкадъ са срѣщатъ паметници на човѣческото искусство, тъй щото природата и човѣческото искусство като да сж са съединили нарочно за да направятъ страната по хубава и по примамлива за човѣка.

Италія са простира отъ Алпійскытъ планины до Юническото море и има дължина до 200 часа, а широчина отъ 24 до 48 часа. Повърхнината ѝ заедно съ островытъ достига до 5,330 четвъртиты мили (Географически). Природата е раздѣлила Италія на три части съвсѣмъ отличны една отъ друга и по устройството на повърхнината си, и по климата, и по землището и по органическата си природа. Първата часть е Ломбардската ниска равнина, по която тече рѣка По и която е най хубавата градина на Европа. Втората часть е дългнестый полуостровъ, който са нарича по името на планинытъ по него — Апенинскы. Третията часть е островъ Сицилія.

Ако и да е заобиколена, като полуостровъ, отъ три страни съ вода, Италія нѣма кривоцы по брѣговетъ си и заливы за добры пристанища. Само Неаполитанскый заливъ прѣдставлява нѣкакво исключение и дава не само добро пристанище нъ най прѣкрасно зрѣлище, каквото прѣдставлява и Босфора. Таквози очертание на италианскытъ брѣгове е възбранило на мореходството да са развие въ Италія. Римлянытъ никога не сж были искусны на морето. Търговіята и мореходството сж ся развивали само въ Венеція и Генуя, дѣто пристанищата сж удобны.

Апенинскытъ планины са почеватъ въ сѣверна Италія и отначало са простирайтъ къмъ Истокъ по южный брѣгъ на Сѣверна Италія, нъ послѣ са спускатъ на югъ по полуострова и вървятъ повече до источный брѣгъ нежели до западный. Най високото мѣсто на тѣзи планины са намѣтва въ срѣдата на полуострова и са нарича *Абруцци*. Додѣто планината върви къмъ Истокъ, нейната височина е незначителна и бърдото е едно; нъ щомъ са засучи къмъ югъ по полуострова, тя почева да са разклонява и наспоредъ съ главното бърдо са простирайтъ

по нѣколко второстепенни, между които са заключавать високи поляны. Нийдѣ не са срѣщать долове напрѣки, на сѣкадѣ долините са простирагъ надлъжъ, което прави планината трудно проходима и даже недоступна. Отъ расположеніето на планината зависи и поеніето на Италианската земя. На Истокъ рѣкытъ сж малки и неудобни за плаваніе на най малки корабли; на вѣстокъ рѣкытъ сж по голѣмы и удобни за плаваніе. Таквыи сж: Арно, Тибертъ, Дарияно и Волтурно. Каквото сѣкадѣ, и въ Италия устройството на повърхнината на земята е имало и има вліяніе на исторіята и на живота на жителитѣ. Да разгледаме това вліяніе.

Сѣверната частъ е широка равнина съ обилно естествено орошеніе и заключава въ себе си сичкытъ средства за разнообразна дѣятелность: климата е благонастроенъ, земата плодородна, пѣтищата сж удобни за поправка и за лесни сношенія, населеніето е гжсто и трудолюбиво. Откъмъ сѣверъ и западъ тая равнина е обиколена съ бърдата на Альпійскытъ планины, които по видимому я защищавать отъ нападеніята на непріятелитѣ откъмъ сѣверъ; нѣ когато са пригледать добръ тѣзи бърда, не е трудно да са види, че откъмъ Германия Альпъгъ като сж твърдѣ полегаты, прѣминаваніето по тѣхъ къмъ Италия не е до тамъ мжчно. Ето защо сѣверна Италия е была постоянно нападвана отъ германскытъ племена прѣзъ срѣдните вѣкове. Откъмъ югъ Ломбардската равнина са допира до бърдото на Апенинскытъ планины, прѣзъ които има твърдѣ малко приходы. Тая стѣна отдѣля природата на Ломбардската равнина отъ природата на полуострова, както е отдѣляла двѣтъ части на Италия и въ историческо отношеніе. Римлянетъ наричали сѣверна Италия не Италия, а Цизалпинска Галлія.

Полуостровската Италия е гориста и са дѣли на вѣсточна частъ и западна. Последняята сѣкога е играла първата роля въ Исторіята на полуострова. Тука са е развила силата на римското господарство, тука сж са появили и сжществувать до днесъ по-важнитѣ градове на Италия; вѣсточната частъ сѣкога е играла второстепенна роля и нѣма ни единъ замѣчателенъ градъ, освѣнъ Анкона. Южната частъ на полуострова е отворена и достъпна отъ

къмъ морето и по сухо; за това тя е примамвала къмъ себе си почти сички съсъды и мореплаватели. На да ли ще има около Сръдиземно море народъ, комуто да не са е вдавало макаръ на късо време да завладѣе това мѣсто. Въ старо време тамъ сж живѣли италійскы племена и ипирскы гръцы. Въ сръднитъ вѣкове тѣзи мѣста сж прѣминавали въ рѣцѣтъ на византійскытъ гръцы, на Сарацинытъ и Норманнытъ, на Германцытъ и Унгарцытъ, на Французытъ и Испанцытъ.

Устройството на повърхнината на земята въ Италія е имало вліяніе не само на прѣминалый животъ на италіанскытъ народы; то и до сега дѣйствова толкова силно, щото почти цѣлото развитіе на народната дѣятелность, като начина за живѣяніе и занятіята, нравытъ и характера на Италіанцытъ зависять съвършенно отъ него. За подтвържденіе на това ный ще прѣгледаме тритъ естественны вида земно устройство въ Италія и тритъ зависящи отъ тѣхъ степени на народната дѣятелность.

За образецъ на първый видъ земно устройство служи *поморіето* (тачетта), тѣсна ивица между брѣга и Апенинскытъ прѣдгорія. Морето като исхвърга постоянно пѣсъцы, то прави высокы прѣграды, които задържатъ стичаніето на водата. Отъ това тука има много блата, испареніята на които производять мязмы и докарватъ люты и убійственны трѣски. Италіанцытъ сполучливо сж наръкли нѣкои мѣста на поморіето, напримѣръ между Римъ и Неаполъ, равнище на смъртъта (*campo morto*). Тѣзи изобилны испаренія и топлината на въздуха производять на органическата природа съвсѣмъ друго дѣйствіе. Царството на растеніята е богато съ съкаквы водны растенія; сръщатъ са даже цѣлы гѣсты горы отъ *pinii* (родъ съсени), които иматъ образъ на отворенъ дѣждебранъ (умбрела), а въ по-изсушенытъ мѣста са разтѣва богата жатва, надъ която тукъ-тамъ са издигатъ высокытъ джове, отъ които правятъ тапытъ за стьклата. Прѣзъ съкы три години кожата на тѣзи джове са снема и тогава чървенытъ като прѣвъ посрѣдъ зеленытъ нивы производять твърдѣ пріятно впечатление. Хлѣбнытъ растенія скоро зрѣятъ тука, нѣ еще по скоро са поженватъ и прибиратъ. Съкы бърза да са махне отъ тѣзи мѣста, дѣто смъртъта

може да го грабне съкы часть. За богатството на растителността въ тѣзи мѣста и за вредоносный имъ климатъ Италіянцытъ сж съчинили слѣдующата пословица: «въ Мареммытъ са убогатява челоувѣкъ за една година, а умира за шесть мѣсеци.» Царството на животнытъ въ мареммытъ е еще по богато. Главното животно тука е дивый биволь, съ своитѣ чернокафеніяны космы и съ лукавый и дивый си погледъ. Той напада на пешеходытъ нъ бѣга отъ всадника. Отъ млѣкото на питомнытъ биволы правятъ сыреніе, което са дыри много въ Римъ, Бивольтѣ сж прѣнесены отъ Африка въ 7-ый вѣкъ и сж намѣрили въ мареммытъ второ отечество, сжщы рай. Лытъ сичко живо бѣга отъ зачуменый въздухъ въ планинытъ само биволытъ оставать на мѣстото си и са усъщать много добръ въ тошлый и влажный въздухъ, като лѣжжтъ изъ трѣстиката или въ блатата и като са хранять съ крѣхкытъ растенія. Въ горытъ по тѣзи мѣста са вѣдять дивы свини, дивы козы, вълцы, голѣмы таралешы, барсѣцы и мн. др.. По брѣговетѣ на блатата летятъ стада отъ дивы патицы, гжскы и съкаквы другы птицы. Ще каже мареммытъ могжтъ да хранять гжсто населеніе, като даватъ леснина и за ловъ, и за земледѣліе, и за скотоводство. Нъ разваленый въздухъ прѣпятствува на сичко това. Тука нѣма постоянно населеніе, нъ само врѣменно, есень и зимѣ. Прѣвъ Октовріа са спущать отъ планината наетытъ работницы на четы по 100 и повече хора и почевать да работять на нивытъ. Тый живѣять подъ отворено небе, спятъ на влажната земя въ струпаны отъ трѣстика колыбкы. Кждѣ половината на Іуліа настѣпва най тежкото врѣме за работницытъ — жатвата. Подъ лютытъ лучи на слънцето и въ разваленый вече въздухъ работницытъ работять отъ сутрина до вечеръ и ноця нарѣдко намиратъ успокоеніе отъ многото хапively насѣкомы и отъ обилната роса. Сичко това ги кара да бързать съ работата: въ десять, най много петнайсятъ дни храната са поженва и уврѣхва и работнический свѣтъ, утоменъ отъ работа и отъ начинающата са болѣсть, бѣга прѣвъ глава отъ разваленый въздухъ на мареммытъ въ здравый и прѣсный горскы въздухъ. Тѣзи четы съ своя началникъ и съ своя животь ни наумѣвать, нашитѣ *Загорскы* четы които са

спущатъ отъ планината въ Романія (Тракія) и Доброджа и тамъ работятъ цѣлы недѣли подъ открито небе за нѣколко гроша, подъ началството на единъ *драгоманинъ*, който често смалява и тѣй малката заплата на мажкытъ и жепскы работници. — Тѣй са върши земледѣліето въ мареммытъ. На съкладъ по свѣта това занятиѣ прави чловѣка засѣденъ; само тука го прави скиталець, странствующъ, по която брѣжина то и не е можило да са развѣ както трѣба. Само една четвъртъ отъ пространството на мареммытъ е покрита съ нивы, които по необходимость са работятъ само въ опредѣлены времена. Повече улесненія намира тука скотоводството, ако и то да е сѣщо така скиталческо. Отъ Октоврія пасетнѣ мареммытъ са пѣпълаватъ съ несметны стада отъ полудивы биволы, кони, овцы, козы и даже камилы (въ Тоскана). Тѣзи стада са пасѣтъ отъ хора сѣщо тѣй полудивы, слѣзлы отъ планинытъ, съ обѣкло и съ живота си тѣзи хора приличатъ повече на Азіатскы чергари, нежели на Европейцы. Тѣй са отличатъ въ звѣреки кожи, постоянно вѣдятъ коніе, въоръжени сѣ до главата, въ рѣката си държатъ дълго коніе — чисто като Монголытъ въ срѣдня Азія. Често са смѣсятъ съ тѣхъ и разбойницытъ отъ горытъ, за да избѣгнатъ отъ рѣцѣтъ на правителството. По този начинъ мареммытъ есенъ и зимъ са обръщатъ на срѣдоточіе на овчарскый животъ и заедно съ това на разбойническо гнѣздо. Тогава тѣй бывать оживлены, каквото азіатскытъ степи; лѣтъ обаче тѣй са обръщатъ на таквызи пустыни, дѣто не виждашь никакъ хора.

Вторый редъ отъ земното устройство на Италія е Ломбардската низка равнина. Въ прѣдисторическытъ времена тая равнина, е была заливъ отъ Адриатическото море, който са е уцѣдилъ слѣдъ едно подземно издиганіе и са е обръщалъ на плодосена равнина до 1000 четвъртиты мили. Благодареніе на обилното естествено и искусственно орошеніе тая равнина е необыкновенно плодородна и тѣй добръ обработена, както никака страна на свѣта, като исключимъ нѣкои мѣста на Голландія, Англія и Китай. Най плодороднытъ мѣста сѣ около Миланъ; тамъ полето е прѣсечено съ рѣкы и каналы, по край които са издигатъ черницы и другы плодови дръвета, цѣльстрено е съ

градове и села, съ лѣтны къщи и съ чифлици. Вслѣдствие на това чудесно плодородіе на земята и на многочисленныѣ естественны и искусственны средства за сообщеніе населеніето на Ломбардската равнина е твърдѣ гъсто: на една четвъртита миля са падатъ по 8 $\frac{1}{2}$ хиляды жители, на които главныѣ занятія сж показаны отъ самата природа. Сичкото вниманіе на населеніето е обърнато на земледѣліето. Земята е раздѣлена на много дребны късѣве, които принадлежатъ или на градоветъ или на благородныѣ. Селянетъ пиматъ своя земля, нъ зематъ съ кирія полета и ги работятъ. Тая кирія е умѣренна и далечъ отъ оная разорителна система, която съсипе Ирландезскыѣ селене. Земледѣліето и градинарството сж единственныѣ занятія на Ломбардскыѣ селяне; фабрикыѣ и търговіята сж твърдѣ малко развиты на това широко поле, тый сж са сгруппали само въ голѣмыѣ градища; а занаятыѣ са разработватъ до толкози, колкото е потребно за мѣстныѣ нужды. Тый было и въ древность, както са види отъ поемыѣ на Виргилія, тый е и сега. И въ това са показва еще веднажъ силното вліяніе на природата врѣху челоуѣка и врѣху неговый животъ.

Третій родъ земно устройство въ Италія е *предгоріето*, което залява западната половина на Италіанскый полуостровъ. Главната черта на това устройство сж стѣлбовидныѣ равнища, обържты къмъ горѣщото слѣнце и покрыты съ южны плодоносны дървета. Тука растятъ обвиты съ дивы лозы масличены дървета, миндалны, смокинины, лимоняны, паровы, портукалены, хубавы палмы, рожковы, алои и др. По долиныѣ са вѣдятъ лавры, мирты и вѣчно зеленыѣ джбове за тапы; тукашныѣ ливады цѣла година бывать покрыты съ зелены трѣвы и напѣстрены съ съкаквы цвѣтове. Водопадыѣ еще повече развеселяватъ предгоріето и го отличаватъ и отъ зараженыѣ поморія и отъ еднообразната Ломбардска равнина. Посрѣдъ таквази природа и челоуѣкъ трѣба да са е развиватъ иначе и нравственио и вещественно. Тука Италіянеца има яко и здраво тѣлосложеніе и са отличава по жилавината си; въ духовно отношеніе той е набоженъ, суевѣренъ, храбаръ, смѣлъ, състрадателенъ и гостепрѣименъ; най скжжыѣ пѣща за него сж: отечеството, свободата и независимость-

та. Такъвъ чловѣкъ не може да бжде простъ наемникъ, каквото селянина въ Ломбардія. И най долній селянинъ на прѣдгоріето трѣба да има каква годъ собствѣностъ. Но както въ природата има много противоположности вслѣдствіе на честитѣ и бистры измѣненія было на высочината на мѣстата, было на несносно топло отъ голѣмъ студъ, было отъ голы бесплодны скалы на чръзвычайно плодородіе, тѣй сжщо е пълна съ противорѣчія и душата на Италянеца : въ душата му постоянно са борять страсти. въ живота раскошеството и богатството са водять за ржка съ сиромашіята и съ голотата. Тука са е развилъ и идилическый животъ на мирный селянинъ, и подвижническый характеръ на разбойника. Тука е отечеството и на изящныѣ искусства — на пѣніето, музыката, на сценическото искусство и др. Тука съкы градъ е подарилъ на свѣта по нѣкоя знаменита личность : Генуя е подарила великыя мореплавателъ Колумба, Флоренція — Данте и Петрарка, Перуджіо — безсмъртныя живописецъ Рафаеля ; въ Южна Италя сж живѣли Пигагоръ и Геродотъ, въ Сицилія — великый древный механикъ Архимедъ.

(Слѣдува).

КРИТИКА.

—о—

ИВАНКУ УБІЕЦЪТЪ НА АСѢНЯ І.

(Продълженіе отъ брой 7-ый)

Съчинителятъ на *Иванка убицеца* навѣрно е мислилъ съ такавата си скроена раздѣла да възбуди жалъ въ сърцата на тѣхнитѣ зрители. Сполучилъ ли е въ това ? Нека видимъ.

Двамата Асѣновци сж на сцената. Слѣдъ нѣколко забикалки Асѣнь издумва на брата си : « Знаешъ ли го ти този врагъ ? (вътрешния). « Той е . . . той е — братъ ми. » И сочи го съ пръстъ. Петръ стреснато извиква : « Ахъ ! . . . » Залавяся за космите и уплашено гледа на Асѣня, който му дума : « Братъ ми, милиятъ ми братъ Петръ. . . . » Чети и се радвай, » и съ тѣзи думи му по-

дава лъжовното писмо. Петръ го прочита и трепери. Асѣнь го обличава, мърми и му надумва много, но Петръ се мълчи и сегисъ тогисъ са пострѣсва. Работата излиза тъй като Петръ да се познава за същъ съчинител на лъжовното писмо, и като виноватъ стои предъ брата си безъ да отговори на думигъ му. Дори и като му дума: «Позна го . . . позна писмото си,» той не знае или не умѣе що да отвърни. Най-сетнѣ езикътъ Петровъ са развърза и отговори съ тѣзи лаконически думи: «Брате, Богъ на небето, койго вижда и познава сичко, нѣка бѣде сѣдия между мене и моитѣ клеветници.»*) И съ тѣзи думи — безъ да му дири много много — отива си. Слѣдъ малко, преблѣченъ въ пѣтни дрѣхи, той иде да каже на брата си, какъ изпълня «по-скоро царската му воля,» т. е. склонява да отиде на заточение. Но преди да дойде Петръ приготвенъ за цѣтъ, Асѣнь се извѣсти отъ дъщеря си за съзигъ що чича ѝ пролѣлъ до дѣто излизалъ изъ палата. Това извѣстие го туря въ двоумѣние, но пакъ не ще да испита да ли не е измаменъ. Най-сѣгнѣ, съ едно горчиво *прощивай*, Петръ заминува, а Асѣнь остава на сцената съ закрито отъ ржцете му лице. Зрителитѣ го гледатъ и не знаятъ какво той мисли: да ли му е жалъ, да ли го е ядъ, да ли не е задоволенъ съ наказанието на братъ си. При това, жална пѣсенъ изъ вжтрѣ сцената се зачува. Читателятъ знае, че Петръ пѣе, но зрителятъ, като не е чувалъ Петровото пѣние, ще се съмнява за кой ще е той що пѣе. Или какъ пѣсенъта се пѣе, и Асѣнь открива лице и слуша. Пѣсенъта се свърша, и царятъ като простира ржцѣ къмъ дѣто се чуваше гласътъ, дума: «Петре! брате!..» отъ жалъ ли отъ гнѣвъ ли, не се знае. Сетнѣ съ отчаение отпуша ржцѣ и прибѣва: «О! тежко било да бѣде човѣкъ царь и братъ!» На това зрителитѣ ще му отговорятъ: Да, тежко е да бѣде човѣкъ царь и братъ, но само като за тебе царь, който знае само да се одумва като баба а нѣ и да испитва работитѣ. Сима отровихъ, пратеникътъ въ тъмницата убихъ, а ти не умѣ да попитаешъ поне тъмничарина си кой и какъ го е убилъ (?)

*) Г. Друмевъ тукъ испада въ солецизмъ. Или пѣкъ мисли да има Богъ на небето и Богъ на земята. (!!)

Тръгването Петрово би дѣйствително нажелило публиката, ако тя видяше въ него не единъ упоритъ и тѣжъ умъ, който се оставя тѣй лесно подъ фалшификаціята на едно негово писмо, а единъ буденъ, живъ, разсѣдителенъ, доблестенъ и високъ духъ, както прилича на единъ поборникъ, на единъ герой, на единъ вятязъ който никога не би се подчинилъ тѣй просто подъ кривдата, безъ да се озове въ името на правдата предъ брата си царя. (Но г. Друмезъ каго е създавалъ характеристикъ на своитѣ герои мислилъ е, може, да изправи отъ тѣхъ сватци а нѣ юлани). И тѣй Пегъръ призовавъ вече правдата, а братъ му царятъ, заслѣпецъ отъ доказани слабости, като не ѝ чуе гласа да го остави въ рѣцѣтъ на своитѣ врагове, които той има за по-вѣрни. Тѣй Българскій вигаъзъ, забиколень отъ остритѣ сулицы на царскитѣ стрѣжари, отъ нѣмай-къдъ да се рѣши, нѣленъ съ великодушие, да отиде далечъ отъ мѣстото, дѣто за него нѣма вече гласъ отъ правда. Тогази и да изрече високата си жалость чрезъ пѣсень.

Само въ подобно едно положение на работитѣ драматикътъ достига до онѣзи естетическа точка, която му дава снажитъ сила за да ни представи *висотата* отъ жалость, висота която показва, споредъ закона на естетиката, онѣзи *безкрайна* идея, що безъ друго трѣба да възбуди въ насъ съжеление или състрадание. Но когато има причини да се пита: защо е така а нѣ иначе; единъ характеръ защо да е таквъ а нѣ иначе, не може да има ефектъ.

ДѢЙСТВИЕ ТРЕТЬО.

Важното въ това дѣйствие е убиването на Асѣня. Като просто орѣдие на Исака, а не като самостоятеленъ юнакъ, Иванку тукъ не е вече онзи милостивиятъ, онзи който казваше на брата си, че му е много мъчно и тежко да излъжи царската дѣщеря, а единъ мършавъ злодѣецъ. Като простъ шарлатанинъ той, подъ видъ любовникъ, излъгалъ Марія да ѝ зель ключа съ когото си отворилъ палатски единъ врата. И тѣй юнакътъ Иванку съ измама се вмѣнжлъ въ палата, и го гледаме срѣдъ ноцъ у Мариинна покой да ни казва, какво е пресилень по-скоро да съи. защото отъ Иванъ го търсаль изъ Търново.

Въ истото време той е милостивъ къмъ Мария — « Горката Мария! » и има съвѣсть да ѝ награди съ мѣнастиръ, дѣто мисли да ѝ затвори. Той вече е рѣшенъ да убие тейка ѝ царя, а пъкъ не вѣрва да намѣри « спокойствие на царския престолъ. » Най свѣтлѣ Мария го заваря и се оплаща отъ него. Отъ една страна той ѝ казва, че бѣга отъ силни врагове за да си спаси живота, и че се вижда въ безопасностъ при нея, а отъ друга — ѝ съобщава, какво войскитѣ, велможитѣ и стражаритѣ въ палата сѣ неговѣ. Отъ една страна ѝ сочи оржжѣ и ѝ дума, че татко ѝ ще загина, а отъ друга — иска тя да му помогне. Мария му припада, държи го за дрехата и го моли съ сълзи да има милостъ, да не убива татка ѝ. А той като нѣма никакъ милостъ, нѣма поне злодѣйската хитростъ за да укрѣе отъ нея злобното си намѣрение, за да не посрѣщне отъ нея спѣшка. Напротивъ той ѝ повече и повече плаши като че има да си отмѣстѣва ней за нѣкое зло, сторено отъ нея нему. Да ли съ това г. Друмевъ е мислилъ да направи по-трагическа тѣзи страна отъ драмата си, като туря героя си да сили невинна дѣвица щото за любовъ къмъ него да жертвува тронътъ дори и животътъ на тейка си? Само единъ мършавъ злодѣецъ би ималъ такъво едно нѣско тѣноумие, а не и единъ военачалникъ колкото и да бѣде той заслѣпенъ отъ властолюбѣе.

Тѣй въ едно сѣщо дѣйствиѣ героятъ на г. Друмева е и човѣкъ и звѣръ, малко послѣ и машина. По знака на четвърта страна той тича като замаенъ къмъ Асѣнова покой, и е толкози глупавъ, дѣто не му иди на умъ поне да заключи измѣчената царска дѣщеря въ стаята ѝ. Но да кажемъ стражаретъ не щѣтъ ѝ остави. Добръ, ами какъ гласътъ ѝ слѣдъ малко достига до слухътъ на тейка ѝ? Преди да видимъ царската стая, дѣто е Асѣнь, трѣба да знаемъ, че отъ Иванъ бѣше вече при него и му откри сичкото намѣрение на съзаклѣтницитѣ, и — дѣто Иванко са кани да го убие и стане царъ на мѣстото му. Тѣй Асѣнь извѣстенъ отъ сѣщия неговъ духовникъ за опасността на живота му, като му каза, че « въ палатътъ и въ крѣпостта се разполагатъ неговитѣ неприятели, че Иванку е главатаръ на войскаретъ, стражаретъ и тѣлохра-

нителитѣ, » — той си остана самъ у стаята, а от. Иванъ като му зе прѣстени, замина. Въ това царятъ се показва много милостивъ човѣкъ — светецъ: като трѣгваше от. Иванъ отъ при него, заповѣда му да не се пролива кръвъ, а най-много да се запази Иванку, » че му е било « хубаво името. » Само по логиката на г. Друмева може да се мисли, че е още хубаво името на единъ който иска да убие единъ добъръ царь.

Най-сетнѣ гледаме Иванка съ мечъ въ стаята на Асѣня който дрѣми. Дрѣми този окаяненъ царь, който е вече извѣстенъ отъ исповѣдника на сърцето му, че животътъ му е въ опасностъ. Но като Божий човѣкъ, нека кажемъ, че той немари никакъ за този си животъ, а за царството си, за това царство, за изкупването на което той пролѣ толкози кръвъ, не ли мисли? Или той още може да се надѣва за добро отъ хора които наклѣветихъ тѣй подлю брата му, които убихъ най-вѣрния му Сима и които се водятъ за носа отъ единъ лукавъ грѣкъ? Но по психологията и логиката на г. Друмева този царь и светецъ трѣба да дрѣми и да не ще да знае ни за животъ, ни за царство, ни за народъ. Той дрѣми може отъ радостъ, че ще приеме мъченическа смъртъ. Такива психологически недостатъци могатъ се срѣщна само въ *капиталната пьеса за бѣдѣщиятъ нашъ народенъ театръ*.

И тѣй Асѣнь дрѣми. Иванку е при него и си дума: « Той спи » Пробудителятъ и възобновителятъ на България спи, и не се събужда до като Иванку не изтегли мечъ си. Единъжъ мечътъ изтегленъ, трѣба царятъ да се събуди за да не умре на сънъ. Прочее разбужда се и бързишкомъ дига глава: « Иванко, азъ те чакамъ Иванко, » дума Асѣнь. Драматикътъ ни не рачилъ да каже и тѣзи думи: « чакашицъ те, задрѣмалъ сѣмъ, » че се разунѣватъ отъ само себе си. Тука е сърцето на г-нъ Друмевата трагедия. Но колкото той е мислилъ да бѣде трагикъ, изпадналъ е, безъ да ще, въ комичното Но що думамъ. Нека земемъ на сериозно работата; нека дадемъ уважение на перото що ни дава една *капитална пьеса*. Съ една рѣчь, нека го земемъ за трагично.

Голѣмнитѣ учители на драматическото художество ни казватъ, какво трагичното нѣма за цѣлъ само да възбуди

страхъ и съжаление, а въ истото време да вдъхне и нѣкои великодушни чувства. Тѣй, публиката като гледа благородниятъ Брутъ да забива ножа си въ сърцето на властолюбивия Цезарь въ самия сенатъ, не може да не почувствува страхъ а въ истото време да не усѣти благородни чувства отъ патриотизмъ. А особно кога Брутъ признася къмъ римския народъ тѣзи думи: «Ако има нѣкой отъ васъ да е обичалъ Цезара, не го е обичялъ по-много отъ мене. Да, азъ го обичяхъ, и ако ме питате защо му пролѣхъ кръвта, ще ви кажа: защото обичамъ повече Римъ.» Цѣльта на г. Друмевата трагедия коя е? — Иванку да убие Асѣня. А защо? — защото така стои въ Историата *). Но негова милостъ не ни дава История а *Драма*, ако драмата има истата цѣль на историата. Но да не забравимъ. Въ дългия разговоръ между Асѣня и убиецътъ му (който разговоръ не служи за друго само за да ослаби трагичното отъ само себе си дѣло), има една точка що показва черта отъ Асѣнювата преголъма любовъ къмъ дъщеря му ли да кажемъ, отъ ядъ къмъ нея за дѣто дала ключа на убиенца му ли, отъ отчайване ли, отъ що — гледаме го додѣто се бие съ Иванка, щомъ чува Мариинна гласъ «Татко! татко!» токо изеднѣжъ забравя и корона, и царство, и народъ, и животъ, и честь, и — «дига меча и си остава така.» «Гледа (като пукалъ) къмъ тамъ, отъ дѣто се чува Мариинтъ гласъ.» «Иванку спуска се, рѣгва го въ сърцето и извиква: «Така.» Така се извършва най-трагичната сцена отъ *капиталната наша пьеса*. Но съ това не се свърша. Добриятъ царъ вече лѣжи мъртавъ, и добриятъ убиецъ вече замъченъ отъ съвѣстѣта (тука е религиозниятъ моралъ на г. Друмева) «гледа смаено на мъртвото тѣло, и като запраща меча, улавя се за главата и остава надвесенъ» надъ жертвата си. Какъвъ добъръ убиецъ! какъвъ съвѣстенъ кръвникъ! А защо направи този грѣхъ безъ да ще? — Защото у него нѣма онѣзи душевна воля по която човѣкъ може да ся управлява, и защото грѣбаше да изпълни заповѣдта на «силниятъ звонъ» що го буташе отъ вътрѣ сцената, да направи убийството тѣй

*) Въ историата това убийство е много по-трагично.

също като една нарочно турена машина. Но той не е машина а човѣкъ съ съвѣсть. Като видѣ долу мъртвото тѣло на Асѣня, той забрави, че трѣба да сѣдне на трона му, па зе да се окайва, и малко оставаше да изрече тѣзи думи: « *Тю, бре! како направихъ!* »

Ето какъвъ е характерътъ на героя, когото негови-
тъ съзаклѣтници Драгомиръ, Добринъ и Милку си избра-
ли и одобрили за царъ. Ще ли бѣдѣтъ тѣ по-хитри отъ
него? — Нѣ. Защото и тѣ като него имѣмъ своя соб-
ственна воля, а се оставятъ да ги води за носа лукавиятъ
грѣкъ Исакъ. Особно човѣкъ имъ гледа портретитѣ въ
второто дѣйствие, кога сѣднали да пиймъ и пѣмъ:
« *Вино, вино, райно вино.* »

Онова което подканя на жалъ въ тѣзи сцена е поя-
вяването на Мария, на която любовта, безъ да ще, е
съдѣйствувала за убиването на татка ѝ; тя отъ жалъ и
отъ гризене на съвѣстѣта трѣба да ѝ се земе умътъ,
по примѣра на Шекспировата *Офелія*, както ще видимъ
по-долу.

Това трето дѣйствие е отъ най-разнообразнитѣ: то
ще накара машинистътъ да се поизпоти *хепиджсе* съ вдигане и слагане четири разни сцени, — *Иванкови палати*,
Царски палати, *Мариинъ покой*, *Асѣиновъ покой*. Или какъ
то се свърша съ убиването на Асѣня, и за главното
лице на драмата не остава вече работа: съ свършването
на дѣйствието се свърша и неговата роля. Но драмата не
е свършена; тя има още да слѣдува въ двѣ дѣйствия
които служатъ повече за да омалѣтъ интересността на
дѣлото отъ колкото за да го оголѣмѣтъ. Отъ това и лю-
бопитството на читателя или зрителя отслабва вмѣсто да
се засиля.

ДѢЙСТВИЕ ЧЕТВЪРТО.

Съ това дѣйствие да не кажемъ, че сме въ друго
дѣло съ друго главно лице, нека речемъ, че сме въ перипетията на драмата. Убийцитѣ на Асѣня, за да зама-
жатъ очитѣ на хората, пѣматъ друго сръдство освѣнъ да
проливатъ изобилно сълзи на Асѣиновъ гробъ. Тѣ плачатъ
като крокодили и проклинятъ Петра за дѣто убилъ брата
си, добрия ози царъ! Не ли е това поетически *идеалъ*?

И въ това дѣйствиe трѣба да видимъ три разни сцени: отъ обиталище Исаково минаваме на тържище, дѣто народъ, моми, момци тѣй скоро забравили жалостната смъртъ на добрия си царъ и освободителъ, на се развеселили и разтропали. Но това трѣбаше за да видимъ какъ дойката на царската дъщеря, баба Кера, закачена отъ *днешни* безочляви дѣца, историсва съ пѣсень убийството на Асѣня. А за да не ѣмъ познаѣтъ, тя се пребѣклa въ дрипи тѣй шото Тодорка ѣ вече познала и обадила на Исака да ѣмъ намѣри? Отъ тържище трѣба ненадѣйно да се видимъ предъ гробищата у една мѣнастирска ограда. Както въ предидирнѣото дѣйствиe тѣй и въ това единството на мѣстото се съвършено губи отъ нашето въображение и разваля иллузията въ която трѣба драматикътъ да ни държи. Само *аджамиститъ* писачи на драми каратъ своитѣ зрители тѣй *апансѣзъ* да пѣтуватъ отъ едно мѣсто на друго безъ да ги поприготвятъ предварително. И това се на смѣтката на машината. Нанстина, нашитѣ очи *белки* ще се поласкаѣтъ, като видятъ въ двѣ дѣйствиa седемъразлични сцени; по тогава страшно е да не би г. Друмевъ да заслужи по-скоро уважението на единъ декраторъ отъ колкото на единъ драматургъ *художественъ*. Като таквъ той твърдѣ слабо знае да води порядочно иллузията на своитѣ зрители, и съ това да заварди *единството* на времето и на мѣстото. Неговото често промѣняване сцени тѣй *апансѣзъ* разкъсва вниманието, и иесата му губи онѣзи *интересность* която държи театра пѣленъ до край.

Въ първата сцена сухитѣ монолози на Исака, безсолнитѣ разговори между него и слугата му Драгня; въ втората сцена разбърканитѣ безъ никаква сценическа тактичность движения на дѣца, народъ, моми, момци, царски пиени хора, просеци и други — сичко разшавано безъ никаквъ эффектъ; въ третата сцена пакъ сухитѣ и дълги разговори между калугери, честото зачуване на «Господи помилуй,» прескачанieto оградата отъ от. Ивана и Петра, пристигването на други калугери — сичкитѣ тия служатъ побече за преспиване отъ колкото за възбуждане любопитството. Въ разговора между от. Ивана и Петра гледаме братътъ Асѣновъ, мирянинъ и витязъ, да е по-набоженъ и по-затѣпенъ отъ фанатизмъ отъ колкото

духовникътъ на Асѣня. Отъ Иванъ не може никакъ да гледа народа си подъ властѣта на единъ убиецъ; додѣто Петъръ, този народенъ поборникъ, намира за добръ да остане народътъ му подъ кръвнишката рѣка на братова му убиецъ. Духовникътъ не намира никакъ утѣшение въ религиозната си душа за да моли Бога за проставане Иванкова грѣхъ; когато героятъ на българското възобновление глупешката иска да измоли предъ Бога грѣшния Иванка, па да го остави да царува на трона, на онзи тронъ за когото той си е проливалъ кръвта. Но нека признаемъ въ Петра единъ упоритъ характеръ, и упорството му се оправдава съ това: *да не би да стане междоусобие*. Но съ това се потвърждава неговото тѣпоумие, като знаемъ че Българ. царство не се ограничаваше само въ Търново, и че той заедно съ достопочитаемътъ отъ Ивана би намѣрилъ много по-големо влияние въ народа си отъ колкото Иванку заедно съ грѣкътъ Исака. И сѣтънъ, съ духовникътъ на убития обичливъ царъ той имаше вече на страната си силното онова и трепетно *мласт народенъ*, съ което драматикътъ достига до най-големата естетическа висота, стига да умѣе какъ. Че Петъръ е билъ глупавъ човѣкъ, самата развязка на г-нъ Друмевата драма го доказва, като излиза съвсѣмъ инакъ отъ както той мисляше.

Монотонията въ която съчинителятъ на *капиталната* драма ни задържа, не се вдига, до като не ни се представи Мария и съ лудината си да ни раздрѣми. Тритѣ послѣдни явления отъ това дѣйствие, дѣто се представя Мариината лудина, можтъ се зе за най-сполучливитъ въ цѣлата драма, ако въ тѣхъ не се изпречваше голѣма противорѣчивостъ съ появяването на Милка заедно съ Исака. Г. Друмевъ види се да е забравилъ, че Исака бѣше замразилъ до толкози Милка, щото бѣше рѣшилъ погубването му; че бѣше турилъ парочно дѣщеря си да го очисти както Сима; че тя се мѣчи толкози пѣтя съ любовъ да го измами и го напои съ отрова. Какъ сега хитриятъ и лукавиятъ грѣкъ, който гледаше на Милка като на противникъ неговъ, е оставилъ да се повѣрятъ войници подъ негово предводителство и да трѣгне съ него? Г. Друмевъ е пропустилъ и тая слаба черта за да пока-

же самъ, че той при сътворяването характеритѣ, не е пазилъ онѣзи *поразителна* вѣрностъ, съ която вие, г-не редакторе, украсявате драмата му. *) Кога човѣкъ земе единъжъ въ подозрение и въ ненавиждане човѣка, може ли да има въ него повѣрzenie. И сѣтиѣ Исакъ имаше право да се недовѣрjава на Милка, защото най-сѣтиѣ той ще излѣзе издaйникъ. Или иначе трѣбаше въ Милка да видимъ особна нѣкоя хитрина.

ДѢЙСТВИЕ ПЕТО.

И въ развязката владѣе истата монотония до самата катастрофа. А и самата катастрофа е приготвена по единъ начинъ който въстава противъ драматическата вѣрjоатностъ. До като Исакъ толкози се кани и гони отъ Ивана да го олови и затрие, когато му се показва изъ подъ пѣвечкитѣ дрехи, той се оплаши отъ него и не смѣи да каже за да турятъ ржка на него. Когато знаемъ, че той съ войници бѣше потрѣгналъ да го търси, нѣ съ свѣщъ, а съ факели, както самъ г. Друмевъ казва, а сега самъ му изпада и дѣ? — въ къщата на Иванка, бѣдущий неговъ зетъ и между сичкитѣ негови послушни съзаклѣтници. И кога? — вечеръ когато тѣ сж се расположили сички да пийжтъ и да се веселятъ. А какво да кажѣ за появянiето на Мария отъ тайната вратичка? То не е друго освѣнъ *deus ex machina*, който обраца сичко на добро за да задоволи зрителитѣ. Така и се свърша *капиталната пьеса*.

У сѣко едно *художественно* произведение изискува се щото сичко що се казва или представя да бѣде чисто и ясно съ причинитѣ му защо е така а нѣ иначе; но у днешната особна драма това е най-много нужно — дори и най-малкитѣ работи трѣба да бѣджтъ разяснени. За това и днесъ не е тѣй лесничко да се напише драма която да служи за *бѣдущиятъ нашъ народенъ театръ*.

Колкото за езикътъ и стилътъ ще кажѣ само двѣ три думи. Езикътъ като е пѣленъ съ провинциализми, е добъръ за една страна а нѣ и за повече страни на Българско.

Стилътъ на много мѣста грѣши противъ приличнето

*) Това не е освѣнъ микроскопически търсена. Ред.

което се изискува отъ разнитъ достоинства и положения на дѣйствующихъ лица. Тѣй Иванку като любовникъ има единъ съвсѣмъ простъ слогъ който не прилича никакъ на неговото достоинство. За пр: ето какъ той говори като влюбенъ отъ сърце на Тодорка, която му се явява додѣто той быше замисленъ у дома ѝ: «Тудорка! . . . Уплаши ме *), Тудорка. Но защо «бѣгашъ? боишъ ли се отъ мене, Тудорке? Азъ пѣкъ мисляхъ, че ще ти е драго, кога ме намѣришъ тукъ.» И по-долу: «Каква си, Тудорке! Защо хортувашъ така? Не знаешъ ли, че съ тѣзи думи ми **) паранявашъ сърцето? Не знаешъ ли, че азъ те обичамъ отъ цѣла душа и сърце? че заради тебе азъ сѣмъ готовъ да направѣмъ всичко каквото желяешъ?»

Наистина страстьта е се една на сърцето, но чувствата отличаватъ човѣцитѣ едни отъ други. И Иванку любя и Миху любя, но единътъ любя една хубавица грѣвиня, а другиятъ — една грозна жена. Първиятъ е военачалникъ и има по изтънчени чувства, а вториятъ е слуга и не усѣща тѣй на тънко. Отъ това и Иванку не ще говори на любовницата си съ истия тонъ както и Миху. Безъ друго говорътъ на военачалника трѣба да отличава по единъ видъ по-отбрани изражения. При най-варварскитѣ народи говорътъ на горнитѣ и на достоинство лица различава отъ говорътъ на долията класа. Още има разлика слогътъ между гражданииъ и селенииъ. Слѣдователно и въ старо време Българскитѣ велможи трѣба да сѣ имали единъ по-отбранъ, по-приличенъ начинъ на говоренето. (!)

Д. П. Войниковъ.

— 6 —

Както виждамы слѣдователно на г-нъ Войниковътъ критикъ не е освѣнъ повтореніе все пакъ на пстѣтъ маханы и порицанія. Защо Иванко, Петръ и Асенъ да сѣ такъвъзъ а не по-други. Защо напр. Иванко да не е ожесточенъ злодѣецъ, защо Петръ да не е истѣщенъ интригантниъ, и защо Асенъ да е такъвъзъ добродушенъ и

*) Каква препорѣка на единъ войнишки войвода за неговата любовница. Слѣ. (А каква е за единъ подскриженъ? Р.)

**) Недостатка отъ хармонията на слога, която спѣва декламацията.

хлабавъ царь. На това ний нѣма да кажемъ освѣнъ сѣщого пакъ, че тѣ сѣмъ таквызъ защото сѣмъ направены да бѣдѣтъ таквызъ, защото са е мислило че тѣ сѣмъ сѣщинскы таквызъ. Съчинительтъ не е ималъ да прѣдстави освѣнъ Българскый царь убиванъ и Българинъ убійца! Разумѣва ся че съсѣмъ другъ бы былъ единъ грѣкъ убійца на Иванково мѣсто; той не бы правилъ като Иванка всичко това, което осѣжда въ него г. Войниковъ, той бы ся показалъ негли такъль какъвто може да го иска г. Войниковъ да бѣде, (каквото виждамы до нѣидъ Тодорка грѣкынѣтъ), но тогазъ той не щѣше да е Иванко. За туй ний казвамы че Иванко като такъвъ т. е. убійца и е, тѣй да кажемъ, убійца не по званіе а по внушеніе, изобразенъ доста добръ и вѣрно е прѣдставенъ. Сѣщото може да ся каже и за Петра и за Асеня, като ся зематъ въ вниманіе съврѣменното имъ положеніе и прѣдидущыѣ обстоятелства на живота имъ.

Г. Войниковъ ся вижда че не може да примпри воинственныйтъ характеръ на тѣзи ратници, които сѣмъ показали при подвигътъ за освобожденіе на отечеството си съ грѣцѣтъ, съ тѣзи испослѣ проявенъ у тѣхъ бабщинъ и хлабавость. Но г. Войниковъ забравя, или нарочно не зема въ вниманіе, това че тука тѣ не сѣмъ въ стихійѣтъ си, че е друго да ся бори человекъ съ открыты гѣрды на бойното поле противъ явныиѣ неприятели въодушевляванъ отъ леопостижимѣтъ любовь къмъ отечеството, а съсѣмъ друго да ся бори единъ чистосердеченъ юнакъ воинъ съ единъ провѣщаль въ придворныѣ интригы лукавъ неприятели. Отъ бойното поле искараны въ полето на интригытъ и на сплетныѣтъ, българскыѣ простодушны юнацы ся намѣрватъ вѣнъ отъ сферѣтъ си, и тукъ дѣйствително Исаакъ си играе съ тѣхъ като котка съ мышкыѣтъ, тукъ тѣ не сѣмъ освѣнъ ордѣе на Исаака отъ единъ странѣ и отъ другъ на Огѣа Ивана, който е явныиѣ съперникъ на Исаака въ тайното поле на интригытъ.

Заплетени отъ интригытъ на Исаака, героитѣ Иванко, Петръ и Асѣнъ въртятъ ся като въ омалянъ кръгъ, и смяяны показватъ ся че не знаѣтъ какво праватъ и какво трѣба да правятъ. Иванко, испадимѣтъ въ рѣцѣтъ на кокетливѣтъ грѣкынѣтъ и на неостезчивыиѣтъ грѣкъ баща и, не може да устои противу соблазнительныѣтъ тѣхны внушенія; но съсѣняванъ отъ грозотѣтъ на злодѣяніе да стане убійца и да убіе свойтъ господарь и благодѣтель, бащѣтъ на първѣтъ си любовницѣтъ, прѣдстави ся такъвъ какъвто е изобразенъ; а изобразенъ е и вѣщо и вѣрно, тѣй що ако да бѣше той въ другъ нѣкоиѣ драмѣ и подъ друго име, по това само дѣто бы го видѣли

че ся зель вече да направя ужъ злото, и прави го а стѣснява ся и не му прилага даго направя, тъй какго бы го другъ направилъ, по това само ный бы казали: този е Българинъ, и по-нататкъ — този е Иванко. Сжщото може да ся каже горь-долу и за Петра и за Асеня, споредъ отношеніята имъ къмъ работятъ. Тъй Петръ е смянилъ отъ това: какъ е могълъ братъ му да го подозрива въ таквоя прѣтѣжение, въ каквото ся видѣлъ оклеветанъ; той не намѣрва думи да ся оправдае и даже за излишно го има и да ся оправдава. Примеры на таквыя характеры като Иванковътъ и Петровътъ, при подобны обстоятелства сж възможны само у Българинъ и въ тогашното имъ състояние (както и въ сегашното относително); а това е неопоримо доказателство за сполукътъ на г. Друмевътъ драмъ. Не чуждъ е такожде отъ Българщинатъ и Асѣневътъ характеръ, смяня и той испрво отъ биваемытъ тайны злодѣянія, отъ грознятъ мысль за братовото си зломыслие, а послѣ, слѣдъ открытіята на отца Ивана, покрусанъ за обидѣтъ що направилъ на брата си а еще повече отъ голѣминатъ на злото: да бѣде убитъ отъ Иванка, когото той былъ привыкналъ да смятъ като сынъ и го тѣкмялъ за наследникъ, въ омайваніето си показва ся нерѣшителенъ и непрости-телно снисходителенъ къмъ Иванка. Не е обаче несъгласно съ войничкый му характеръ нито толкозь унижительно за него, както иска-га каже г-нъ Войниковъ, това дѣто той толкозь щади Иванка, и на гласътъ Маринъ забравя и себе си и царството си. Ный знаеме за Давидовътъ къмъ Авесаломъ снисходителность, и за слабостътъ му къмъ него. Давидъ известно е былъ, «мжъ кръвникъ», ратникъ върлъ, политикъ добръ и царъ великъ, но той не само нарѣчалъ на всички воеводы да пощадигъ сына му, който явно былъ ся дигналъ прѣзъ него и му направилъ толкозь зло, но и когато чулъ за убиваніето му, забравилъ себе си и царството си и плакалъ като дѣте, кръвникътъ мжъ, и думалъ, О да быхъ умрѣлъ вмѣсто тебе азъ, Авесаломе, сыне мой. — Сега, ако бы сторилъ нѣкога г. Войниковъ да направя драмъ за Давида, какъ бы примирилъ тѣзи у него чрътъ на милость съ онѣзи на ратничеството му?

Скупомъ, г-нъ Войниковъ намѣрва не само лицата на драмътъ не както трѣба обрисованы, но еще самътъ нейнъ сглобъ, тъй да кажемъ, съвсѣмъ нехудожествениъ, неправиленъ и неудобноис-пълнимъ на сценътъ. За първото ный казахъ че не смъ съгласны никакъ съ него, а за второто оправдаваме до нѣйлъ въззрѣніята му, и нѣмамы да възразимъ освѣнъ за това дѣто, споредъ названіето на драмътъ, той турилъ Иванка за главенъ герой, а за исходнъ точкъ, у-

биваніето на Асена, и отъ тамъ изважда най-големиятъ въ неѣ недостатъкъ: дѣто ты ся продължава и по нататъкъ. Споредъ насъ цѣльта на Автора, какъ е лесно да ся разбере, не е была да прѣдстави какъ е станало убиваніето Асенево, и да свърши тамъ; но да покаже какъвъ исходъ е имала борбата между Исаака и Отца Ивана, които сѣ истиннитъ герои на драмѣта и които олицетворяватъ геніитъ на двата народа, гръцкыйтъ и бѣлгарскыйтъ, а това е и най-интересното. Следучеи и въ това най-добрь драмата на г. Друмева, като ѣ ся поправятъ нѣкои сценически неудобства, които ставъ тѣ явны повече на сценѣтъ, може да служи за сегашныйтъ а че и за бѣдущыйтъ нашъ народенъ театръ, а най-вече да повлияе на други по добры и по-сполучены какъвто до сега не сме видѣли. *Ред.*

ЗА ПРАВОТО.

— 0 —

(Изводъ отъ Счисаніето Le Progres отъ Е. Н.)

Человѣче, ты, голѣмъ или малъкъ, богатъ или сирѣмахъ, силенъ или слабъ, ученъ или простакъ, благороденъ или худороденъ, на тебе казвамъ и ти извѣствамъ, като очудвамъ може бы твоѣтъ глупость, или смущавамъ твоѣтъ страхливость съ това що има да чуешъ: Ето знай, че и такъвъ какъвто си ты нѣмашъ нити владыка, нити чорбаджія, нити другогѣ нѣкого, който природно да е по-голѣмъ отъ тебе; ты си самъ господарь на лицето си и ступаниитъ на това що е твое.

Тѣлото ти колкото слабо и безобразно да го е направила природата, то е все пакъ и отъ ковчегътъ на Евреитъ и отъ Трояискыйтъ Палладіумъ по недокачимо и таквозъ което не може да ся насилува. Нѣма таквазъ сила, началство и войска която да може **ЗАКОННО** да докочи ни единъ косъмъ отъ главѣтъ ти, или да тя принуди да съднешъ, когато ты искашъ да стоишь правъ, или да тя накара да ся възвиешь на лѣво, когато ты искашъ да вървишь на десно, или да тя насили да кажешъ че двѣ и двѣ ставатъ петь, когато сърдцето ти не е на тозъ умъ, когато умътъ ти самъ не рачи да приеме туй криво мнѣ-

Върваш 4), а втората на която крапцата сж различно нашерены 5) онова което си длъженъ да правишь. Видѣлъ си башъ си, който не е былъ богатъ, да държи едно парче хартиѣ зеленъ, червенъ или синъ и да казва съ явно стѣсненіе: «Трѣба да платимъ на берника ако не щемъ да ни земе покъщнинѣтъ» и ты си ся убѣдилъ че берникътъ е направенъ отъ природѣтъ да зема парятъ и покъщнинѣтъ на сиромасытъ Когато првъ пѣтъ си былъ въ училището, единъ отъ съученицытъ ти е поискалъ да ти покаже силѣтъ на юрудытъ си и ти е стоварилъ нѣколко, а ты не си стърпѣлъ и си му повърналъ ударытъ, но дошелъ е учительтъ и ты е былъ той еще повече, за да ты научи че не е позволено самосмѣството. Когато най-напрѣдъ дѣдо ти или крѣстинъкъ ти ся остигилъ да ти даде двадесетъ пары или грошь, майка ти ты е зела отъ рѣцѣтъ ти, его първото ти сношеніе съ онова що е было твоя собственность. Когато првъ пѣтъ си излѣзалъ въ свѣтътъ да идешъ на шатъ или съ пароходъ или по желѣзницѣ, намѣрилъ си ся между дестина души таквызи съ шапки и съ капелы които сж ты тикали на самъ на татакъ, влѣкли сж ты на горѣ на долу, гълчѣли сж ты, тласкали сж ты: «Тука! не тамъ! на прѣдъ! назадъ! по-скоро! по-полека! качи ся! слѣзь! влѣзь! излѣзь! хж сега влѣзь пакъ!» И тѣй си влѣзълъ пакъ най-напрѣдъ въ сношеніе съ тѣзи машины, които ни правятъ малкы нѣкои услуги въ замѣнъ на свободѣтъ ни волю и на парытъ ни.

Забрави туй което си научилъ и послушай мене за нѣколко минути; туй азъ не ти го заповѣдамъ, защото *тымамы* право да ти заповѣдамъ. Ты не си принуденъ да мя вървашъ, ако и да ти говорѣмъ отъ искрення срдце, прими думытъ ако бы че влѣзватъ тѣ въ мозъкътъ ти както ножъ въ ножницѣтъ си; отвърли ты ако разумѣтъ ти не ты одобрява. Ты си длъженъ да вървашъ само истинѣтъ, а само ты си сѣдникъ да разсѣждаши за неѣ.

Дали сж ти възпитаніе подобно на онова на малкытъ дръвцета, които едвамъ ся прѣвождатъ подъ сѣнкѣтъ на по-высокы растове. По голѣмытъ дѣбове по нѣкога ся

чантъ. 4) Разбира молебничето 5) Разбира кодшытъ.

прѣводять та имъ казувать: « Честиты дръвцета, ный вы закрылямы отъ сльнцето и вы запазвамы отъ буржтѣ. Безъ насъ вы отколѣ быхте изсъхнѣли или быхте ся сломили! Но, отговарять дръвцетата, и ный смы дѣбове, и ако да не тежеше вашата сѣпка надъ главыть ни, и ный бы станѣли доволно силны, за да прѣзирамы и сльнцето и буритѣ.»

Иди и виждь какъ растѣтъ малкытъ дръвцета тамъ дѣто не сѣ притиснѣти отъ по-голѣмытъ и какъ ставать и тѣ голѣмы на по-свободно пространство.

Майка ти тя е родила върху едно влажно кълбо земѣ, която ся върти около единъ грѣмадж огнь. Обходи всичкытъ части на планетѣтъ на който си ся родилъ, и стига само да можешъ да ихъ проучишь. Що има да видишь? Тѣла безъ орѣдѣл, растѣнія които живѣютъ животъ неподвиженъ и животны малко много съвършенны. Отъ всички тѣзи животны по земното кълбо, най-съвършенното е чловѣкъ, т. е. ТЫ си. Исторіята на минѣлытъ години, чисто написани въ утробѣтъ на земѣтъ, учи ти че твоето раждане е послѣдното стараніе на природѣтъ, която е напѣдвала съ хыляды години за да пристигне на окончателнѣ или приврѣмenniѣ цѣль, до Тебе. Ако утрешній день бы родилъ между насъ животно по-добрѣ отъ чловѣка организовано, това животно щѣше да бѣде по-горне отъ тебе, господарѣтъ и законныйтъ ти заповѣдникъ; щѣше да тя подчини и приведе въ рабство, както ты си поработилъ кучето, волѣтъ и конѣтъ и нему само щѣше да принадлежи *правото* и ненасилованностьта на личнето; ты бы нему длѣжилъ почитаніе и послушаніе; ты щѣше да си негово стяжаніе, както днесъ кучето и другытъ животны, които сѣ по-отколыни отъ тебе, сѣ твои стяжанія.

По додѣто да дойде онзи часъ, докѣ да ся роди нова по-горнето отъ тебе животно, ты държишь първенството, ты принадлежишь самъ на себе си, никой не може законно да прѣдприеме нѣщо противу твоиѣтъ господственнѣ силѣ, безусловната ненасилованность на личността ти е начало, за което никой отъ живущытъ не може да влѣзе въ прѣвирниѣ съ тебе. Ты владѣешъ на земѣтъ съ сто-

тины хлыды миллионы други чловѣцы подобны на тебе и слѣдовательно равны на тебе.

Чини ми ся тази идея зе да ти по аресва, и не ми е чудно, защото да владѣе нѣкой е нужда на който лесно скланя всякой. Ты дигаши вече главж, надуваш ся и пухтиши като чорбаджия, и ето ходиши вече като нѣкой велможа. Но що виждамъ ? Сири ся окаянико ? Безъ малко що нестѣпка подобныйтъ си, равныйтъ на тебе.

Подобныйтъ си ? Равныйтъ си ? Ей ! не си оттеглямъ думкѣ ; равныйтъ си щѣше да стѣжичишъ ! Този старецъ черныйтъ, шудравыйтъ, дрипавыйтъ, пиеныйтъ, вскотеныйтъ, развратеныйтъ, злодѣецътъ, защото е истеглилъ двѣ или три осажданія, той е равенъ тебѣ.

Бѣди искренъ, пріятелю мой. Ако ты си равенъ съ други по-високи и по-горни отъ тебе, отъ това слѣдва неирѣмѣнно че и всичкытъ други чловѣцы, що считаши ты подолни отъ тебе, сж равни тебѣ. Това е математическа истинна, защото е невѣзможно А-то да бѣде равно на Б, безъ да е Б-то равно на А-то. Началото споредъ което ты пѣмашъ никого надъ главжѣ си, туй начало ты диктува да не туриши и ты никого подъ краката си. Побързай да исповѣдаши че този черныйтъ е такожде свещеникъ и не насилуваши господаръ, ако искаши да остане и твойта корона на тебе.

По той е черъ, ще кажешъ ты, а пѣкъ азъ съмъ бѣлъ ! той е сетень сиромакъ и пѣкъ азъ съмъ богатъ ! той е неучень а пѣкъ азъ имамъ дипломъ. Той е будала а пѣкъ азъ, както видиши, съмъ остроуменъ ; най послѣ той е злодѣецъ, а пѣкъ азъ съмъ почтенъ чловѣкъ ; какъвъ бѣсъ ! — Внимавай, защото ратувашъ самъ противу себе си ! Защото най подиръ онова що пише, не ти го казвамъ за да тя докажъ, но не си ты нито най бѣлыйтъ, нито най хубавыйтъ, нито най богатыйтъ, нито най мудрыйтъ, нито най остроумныйтъ, нито най добродѣтельныйтъ отъ чловѣцытъ. Ако мыслиши за *право* да подчиниши тогози черныйтъ въ робство, що ще каже че е *право* да станешъ и ты притежаніе на нѣкого си случайнаго Рочилда, Хумбола, Волтера или Сократа, който бы поискалъ да тя направи подрѣченъ. Но ты ся голѣмѣеши за голѣ-

мѣтъ си тѣлеснѣ силѣ! Знаешъ ли че който Савоецъ *) и да ся испрѣче въ единъ часъ ще да тя завали? За рожденіе то си ли? Но въ календарьтъ на Гоня ся споменуватъ повече отъ петстотинъ благородни Нѣмцойкы за да смирятъ вѣждытъ ти, и най малката отъ тѣхъ има шестнадесвь или седемнадесетъ родове прѣдѣды повече отъ тебе.

Призвай ся, това е по-безопасно, че сапѣтъ на челоуѣка нѣма степени, и че никой отъ насъ не може да тури кракътъ си, нито даже рѣжѣтъ си връзь другыго.

— Какъ? Никой ли да не владѣе, нито и най разумныйтъ нито и най добрыйтъ ли?

— Ни той, ще кажъ азъ а). Разумныйтъ нека ны свѣтува! Добрыйтъ нека ни прострѣ рѣжѣтъ си! Но азъ му отричамъ правото да ны принуждава. б) Не мя при-злича отеческыйтъ деспотизмъ, който бы ны заключилъ въ кафезъ за да ны гон.

Всякой челоуѣкъ, добъръ или зълъ, уменъ или не, има наистинѣ неограничени права връзь всичкътъ природѣ, и никое право връхъ другыго челоуѣка; насиліето, укорѣтъ, принужденіето и противу самыйтъ най долеъ отъ челоуѣцытъ е докаченіе на оноа, което е най свещенно на земьтъ, а и най-искренното намѣреніе не оправдава таквоъ едно прѣстѣпленіе. Можешъ да мя управлявашъ и и да мя направишъ честитъ, ако ти допушамъ да направишъ това съ мене; иначе не в).

За добръ честь познаніето на първото най послѣ ся распространява между челоуѣцытъ. Изнай-напрѣдъ най смъ ся вѣдели единъ другый. Подиръ челоуѣкоудството наста-нѣло е узаконеніе по-малко питателно, но по-кротко и по-слабо, рабството. Напрѣдъкътъ промѣни рабството и го докара най-послѣ до *пролетаріатъ* (пѣманіе на никойкъ собствениность). Побѣденъ въ голѣмѣтъ битвѣ на челоуѣчеството, които печехъ испърво като овцы, пристигнахъ да ги вирѣгатъ като конне. Икорихъ ся изнай-напрѣдъ на по смайыйтъ, послѣ на по благородныйтъ и най-послѣ на най богатытъ. И азъ мыслѣхъ че наскоро нещѣтъ да

*) Жителитѣ на Савоія ся славятъ за тѣлеснѣтъ си якость.

а, б, в), тѣзи сѣ частны мнѣнія на писателя отъ книгѣтъ на ко-
еѣто правимъ настоящето си извлечение.

ся покоряватъ на никого, защото не наричамъ покорство държеніе на законѣтъ които сж си тѣ наложили и изпълненіето ни задълженіята къмъ избраннѣтъ отъ тѣхъ началници; това е повиновение на онова което е отъ самы насъ наредено.*)

Но да ся постарамъ да си пеналагами длѣжности които ся мѣчно изпълнявѣтъ или които сж неприятны. Много хыляды челоувѣцы които ся споразумѣвать и съставятъ общество за да защитятъ природнѣтъ си права правятъ най добръ. Но обществото има нуждѣ отъ силѣ за да ни даде ползѣтъ които чѣкамы отъ него; при това еще има нуждѣ отъ права, които само гражданытъ могатъ да му дадѣтъ. Ще каже че тѣ спомагатъ за него и добръ правятъ. Всякой отъ насъ заради него ся отрича отъ нѣкои права — които устѣжива нему за да може то да е въ състояние да работи свободно онова което е за общѣ ползѣ. Но ако отъ прѣкаленѣ ревность, и за да направимъ устроеното общество по силно, ный ся отречемъ отъ правото да мыслимъ и да говоримъ за по-полезното и да не съдѣйствуваме за по-доброото; ако, просто да речемъ, на сто права ный оставаме на странѣ деветдесетѣтъ за да можемъ ужъ да ся наслаждаваме по-безопасно на другѣтъ десетѣ, то ще каже че правимъ твърдѣ лошѣ смѣтѣж.

Нека неустѣживама на *този родѣ* общество освѣтън опѣзи правдини които му сж нужды за да ни послужи полезно, а да задържимъ за себе си опѣзи които може да употребимъ въ ползѣ и за него и за насъ си. А прѣди всичко: нека не търсимъ правдини мечтателны, безумны, които бы противуречили явно на самото начало на правото.

*) За да не блѣдемъ прѣтължуваны или нарочно злѣ истѣлжуваны виждамы за добръ да забѣлжимъ че тѣзи думы на писателя тука, както и нѣкои въ послѣднѣтъ параграфъ, ный ги земамы въ отношеніе за церковното наше устройство, съ справѣлѣ на което си уращаваме днесъ за днесъ.

Бъди полезенъ.

—о—

Всякой чловѣкъ е длъженъ да зема дълтелно участие като актеръ на сценѣтъ на живота. Има хора които мислятъ че могатъ да живѣятъ на свѣтътъ безъ да бждатъ полезни на обществото. Но чловѣкъ не е направенъ за да разсипва токо тъй и да прахосва животътъ си, но да изпълни добръ ролѣтъ, които зема на себе си да прѣдстави. Той е длъженъ да бжде полезенъ и благопотрѣбенъ, и има нѣщо работѣ да извърши и длъжность нѣкаква да изпълни и той на тозъ свѣтъ, дѣто е дошелъ за себе си и за онѣзи между които ся е родилъ. Не сме дошли, или иначе да кажъ, не сме поставени на този свѣтъ, само да растемъ, да ся развиваме и да проминемъ разнитѣ фазы на живота си и подиръ това да си заминеи т. е. да умремъ безъ да извършимъ нѣщо за чловѣчскыйтъ родъ на който принадлежимъ.

Трѣба ли чловѣкъ да ся роди само и да уплеуе въ мързелъ? Трѣба ли да живѣе на готово отъ имотътъ който дѣдытъ му сѣ събрали, а той да не направи нищо? Или чловѣкъ е поставенъ на земѣтъ, за да мине животътъ си като автоматъ? Дали нѣма и той нѣкоякъ длъжность да изпълни като гражданинъ на свѣтътъ? И най добрыйтъ чловѣкъ, ако нищо не прави, той е недостойно чедо на отечеството си. Чловѣкъ който нищо невърши е простъ търтей въ кошертъ въ който ся е родилъ и заслужва опова което сполѣтва търтеитъ най подиръ.

Празниыйтъ чловѣкъ не изпълнява задълженіята за които е проведенъ въ свѣтътъ, а когато умре, оставя не извършено дѣлото което му бѣ вѣвѣрилъ божественный Промыслъ, тъй шето той остава нулата на цѣлото въ свѣтътъ създание. Нѣкои ся раждатъ богаты, обиколени съ всякакви улесненія и надарены съ почести, но отъ това слѣдува ли че тѣ нѣма нищо друго какво да правятъ на свѣтътъ въ животътъ си освѣнь да ядѣтъ, да пѣятъ и да ся излежаватъ? Нѣма чловѣкъ който да нѣма еднакъ каква да е длъжность да изпълни, иначе той не бы дошелъ на свѣтътъ, защото свѣтътъ не е направенъ за *тимарханъ*.

Бъди полезенъ. Не дѣй мянува животътъ си като

дѣлбеминъ, нито живѣй така щото да умрешъ не извѣстенъ и неоплаканъ като скотъ.

Младъ момъкъ, който нищо не прави, или старъ челоуѣкъ, който нищо не е направилъ за родѣтъ си и за родинѣтъ си — каквито и да сѣ обстоятелствата му, той е напраздно дошелъ и като че го нѣма и не е ни былъ. Може нѣкой да е спечелилъ богатство, или както и да е да го е паслѣдилъ отъ бащѣ и отъ майкѣ щото да може да живѣе спокойно и поволно. Но може ли той съ това да мисли че е изпълнилъ посланието си въ този свѣтъ, може ли да бѣде задоволенъ съ такъвъ единъ пустъ животъ? Никой който ся осѣща че е челоуѣкъ, и знае челоуѣческыѣ длѣжности не може да осжди себе си на еднатковозъ бездѣйствіе, и никога не бы приелъ да живѣе единъ такъвъ животъ, ако иска да бѣде въ редѣтъ на челоуѣцыгѣ, и колко годѣ отъ полезныѣ членове въ обществото въ което живѣе.

Бъди полезенъ за другитѣ, бѣди и за себе си. Коло кото и да си богатъ не оставай празенъ, все нѣщо работи, все прави нѣщо отъ което да искарвашъ ползѣ. Не дѣй ся наблѣга на имотѣтъ си, нито на нѣкаквы надѣжды за напредъ, защото имотѣтъ ти може да пропадне и надѣждытъ ти да останѣтъ излѣганы, и тогазъ ако не си наученъ да работишь, ако не си похваленъ, т. е. ако не ти прилѣга нѣщо да вършишь, ще намѣришь пѣтътъ си пълънъ съ търніе. Сиромашіята може да тя подлегне незаконно, и като нѣмашъ едно свое си званіе или какъвъ годѣ занаятъ ще ся намѣришь въ най-лоше и окаинно положеніе. За това трѣба да си приготвенъ, трѣба да си осигуренъ. Не дѣй ся набляга само на честѣтъ си, защото тя е гнилъ плетъ, слаба подпорка, и когато най-безгръжно ся наблягашъ на неѣж може да ся исплесне, за туй наблягай ся повече самъ на себе си, на своѣжѣтъ пѣргавость и каджърность.

Бъди полезенъ за другитѣ и за себе си. Имашь еднѣ длѣжнотѣ да исполнишь, исполни ѣж, честѣта за нейното изпълненіе зависи отъ волѣжѣ ти. Залягай на званіето, на което си повыканъ и не напушай занаятіето съ което можешъ да ся занимавашъ, но труди ся и работи. Колко е жално да гледа нѣкой млада момцы тамамъ за работѣ да гледатъ бащѣ си въ рѣцѣгѣ и да чакатъ отъ

него и за хлѣбъ и за дрехы, и да прахосватъ онова кое-то баща имъ съ трудъ може да поприкъта за старинитѣ си, а тѣ ся ни понечватъ за да направятъ иѣщо самы за себе си, ами ускоряватъ смъртътъ на родителитѣ си съ това дѣто оставятъ всичкый товаръ на тѣхъ.

Всикой младъ може и трѣба на научи единъ какъвъ да е занаятъ, трѣба да си избере и да приеме едно какво да е званіе, наукѣ или търговіѣ чрѣзъ което да си оздрави прѣхранѣтъ и да може да списти и прикъта иѣщо и за черъ девъ.

У Мюсюманитѣ имало старъ обычай, който до скоро ся държалъ като законъ, щото и самытѣ царіе да знаѣтъ единъ какъвъ занаятъ, който да работятъ за поминѣкътъ си. « Занаятъ, какъвто и да е, ако знаешъ »

Не тя на карва никога да копаешъ »

Казва една наша народна причта.

Наистинѣ този обычай, както и причтата произлѣзватъ отъ голѣмъ опытъ и сѣ най-добрийтъ урокъ отъ свѣтскѣтъ философіѣ. Всикой трѣба да ся научи да си искарва потребното за поминѣкътъ му самичкъ съ едно какво да е званіе и занятіе, защото онѣзи мързеливы сынове които живѣѣтъ на башинъ грѣбъ, и не ся залавятъ самы о никаквѣ работѣ не само че не могатъ да влѣзѣтъ въ редътъ на добрытѣ членове на обществото, но иѣматъ и добры сетниинъ.

Но понеже по-голѣмата частъ отъ тѣзи злочестинъ произлѣзва отъ лошето възпитаніе, ный ще кажемъ и тукъ пакъ че грѣхѣтъ за това тежи пакъ на вратѣтъ на бащитѣ. Тѣхна длѣжностъ е и тѣ трѣба да приучватъ дѣцата си отъ малкы да не очакватъ все на готово отъ други но да ся надѣѣтъ само на себе си, и да ги учатъ, какъ могатъ да бѣдѣтъ полезны и благотворны и за себе си и за другытѣ, какъ могатъ самы въ нужно врѣме да придобыватъ потребното за поминѣкътъ си и какъ да исплняватъ добръ своитѣ къмъ челоувѣчеството длѣжности, щото чрѣзъ това да пожънватъ почеститѣ които заслужаватъ.

ЖЕРАВЪТЪ.

За жеравигъ както и за щърковегъ старитъ писатели сж много приказвали — ужъ че ся обхождали твърдъ милостиво и чадолюбиво съ остарѣлытъ си родители, че ся грыжали ужъ да ги хранягъ и да имъ приготвляватъ, и да ги носятъ когато лѣтятъ, че ся бѣили ужъ много искусно съ дребныгъ човѣченца въ Етіопіѣ, и че носили еще на грѣбѣтъ си ластовицыгъ когато прѣлѣтвали прѣзъ широкыгъ моря, и другы таквызъ. Въ старо врѣме поетыгъ които пишали естественикѣ исторіѣ, или отъ незнаяніе или просто за украшеніе, размѣсвали лъжкѣ съ истинкѣ.

Жеравитъ сж птици многоскытающи ся, познаты комай по всичкыгъ страны на Европѣ, тѣ ся хранятъ главно съ растенія. Много пѣтя причиняватъ твърдъ голѣмы поврѣды на новопосѣяныгъ нива, защото ся спущатъ пощѣкта разравятъ и испоядатъ сѣмената на житото, ечмыкѣтъ и на другыгъ сѣдбы. Но хранятъ ся пакъ и съ разны бу-болечкы, черви, жабы, гущери, пѣзливы, съ дребны рыбы, и съ яйцата на разны водны животны.

Жеравитъ вѣкѣтъ гнѣздата си между шубрѣщыгъ, изобщо по край блатистыгъ мѣста, и вѣкѣтъ ги отъ разны клечасты нѣщѣ, трѣстичины и др. съ нѣщо меко най-отгорѣ, тѣ ги правятъ толкозъ высокы щото да ги покрыватъ като стоятъ правы. Тѣ снасятъ само двѣ яйца, за излупваніето на които лежатъ на тѣхъ и мжжкото и женското по редомъ. И когато единѣтъ лежи да мжти, другыйгъ служи като буденѣ стражъ, и когато ся излупятъ пилцыгъ, хранятъ ги и бранятъ ги заедно и двамата родители.

Жеравитъ сж отъ родѣтъ на прѣлѣтныгъ птицы, всякж годинѣ ся прѣселяватъ по мѣста много далечны щото сж чудны дългыгъ имъ пѣтуванія. Види ся да обичать повече студеныгъ мѣста на Сѣверѣ; срещать ся много и голѣмы стада въ Швеціѣ, Россіѣ и Сибирѣ; въ по-южныгъ страны на Европѣ тѣ идѣтъ повече като зрители а не като жители; но не е еще добръ познато какъ расподѣлятъ тѣ врѣмето си по разныгъ части на свѣтътъ. Есено врѣме трѣгвать и ся види да отивать кждѣ Сиріѣ, Египетѣ и по другы страны на Африкѣ, за да ирѣзимувать; пролѣтъ идѣтъ въ Европѣ, а лѣтъ оти-

вать на Сѣверъ та посящавать никого не прѣсѣхванитъ тамо блата и послѣ пакъ слѣзвать да по оплѣнять обра-ботанитъ земли на Европейцитъ.

Когато започенѣтъ дългото ся пѣтуваніе вѣртятъ ся та правятъ многобройны кругове и извитія на въздухъ, а кога лѣтятъ образувать въобще равнобедренитъ триѣгълникъ, и всякога най-напрѣдъ върви единъ отъ по-силнитъ. Възлѣзвать високо до толкозъ щото е за чудо. Прѣдпазвать ся отъ буритъ като ся въздигатъ по-горѣ отъ облацитъ, отъ дѣто гледѣтъ безбѣдно подъ себе ся развѣнуванѣтъ атмосферѣ. Иматъ гласъ по-силенъ отъ на всяко друго птиче, щото чуе ся распознато, когато самата птица никакъ ся и не вижда. И макаръ много пѣтя жеравитъ и да ся не виждатъ въ прѣвысокиѣ си въздушны пѣтуванія, по тѣ виждатъ най-добрѣ всичко по земѣтъ. Онзи който върви напрѣдъ управа онѣзи що сѣ подирѣ му сѣ различно потракваніе на дългий ся клевъ и упѣтва политѣтъ имъ, види ся еще и да ся наговаряѣтъ единъ другый за да ся спущатъ когато имъ ся прѣдстави сгодно врѣме за плѣчка. Кога пасѣтъ или кога ся отпочиватъ, (което правятъ като сѣдятъ на единъ кракъ и иматъ главѣтъ ся подъ едното си крыло) единъ отъ тѣхъ стои будно на стражъ и каго види пѣкоуж опасность да ги заплашва искурква на високо да даде наставленія на дружината си.

Отъ жеравитъ има разны видове: напр. жеравъ американскый, койго ся распознава по плѣшивостьѣ (беско-смѣто) на главѣтъ си и по това дѣто е въобще бѣлъ. А общійтъ по насъ познать жеравъ има цвѣтъ тъмень бѣлопепелявъ, врѣхѣтъ на главѣтъ му голъ и червенъ, отзадъ главѣтъ и отпрѣдъ вратѣтъ бѣе на черно; клевѣтъ и распереныѣтъ му крылѣ сѣ черны; дългъ е до $1\frac{2}{3}$ отъ лакѣтъ, а высокъ е два лакти.

Плутархъ казва че Римленитъ ослѣпявали жеравитъ и ги затваряли въ кафесъ та ги угоявали за трапезитъ на голѣмщитъ. Въ Англіѣ во врѣмето на Едуарда IV за едно владышко угощеніе ся сготвили 204 жерави! Но сегашнитъ владыцы не ядѣтъ вече жеравы, а черъ хайверъ и другы по деликатны гостбицы. Въобще месото на жеравитъ не е днесъ на почетъ, защото за да ся смеле и-ска много силенъ стомахъ.